

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

**ANALIZA LOČNICE MED KREATIVNIM RAČUNOVODSTVOM IN
POSLOVNO PREVARO**

Ljubljana, junij 2023

TINA ŠTIH

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Tina Štih, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtorica predloženega dela z naslovom Analiza ločnice med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro, pripravljenega v sodelovanju s svetovalko red. prof. dr. Darjo Peljhan

IZJAVLJAM

1. da sem predloženo delo pripravila samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobila vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označila;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnala v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobila soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi.

V Ljubljani, dne 1. 6. 2023

Podpis študentke: _____

KAZALO

UVOD	1
1 KREATIVNO RAČUNOVODSTVO	3
1.1 Opredelitev kreativnega računovodstva	4
1.2 Razlogi za uporabo tehnik kreativnega računovodstva	8
1.3 Načini in tehnike kreativnega računovodstva	9
1.4 Odkrivanje tehnik kreativnega računovodstva	11
1.5 Etično sporni vidik uporabe kreativnega računovodstva in mnenje stroke.....	12
2 POSLOVNA PREVARA	16
2.1 Opredelitev poslovne prevare	16
2.2 Opredelitev notranjih računovodskih kontrol	17
2.3 Teorije prevar	19
2.3.1 Trikotnik prevar.....	19
2.3.2 Lestvica prevar	20
2.3.3 Diamant prevar	21
2.3.4 Model M. I. C. E.	21
2.3.5 Novi trikotnik prevar.....	21
2.3.6 Model S. C. O. R. E.....	22
2.4 Nabor najpogostejših oblik poslovne prevare	22
2.5 Razlogi za izvedbo prevare in lastnosti prevaranta.....	24
2.6 Najpogostejše oblike računovodskih prevar	25
2.6.1 Prihodki	25
2.6.2 Konsolidirani računovodski izkazi.....	26
2.6.3 Namerna opustitev razkritij v računovodskih izkazih oziroma pojasnilih k njim	26
2.7 Odkrivanje poslovnih prevar	27
2.7.1 Žvižgaštvo	27
2.7.2 Drevo prevar.....	28
2.7.3 Benfordov zakon	29
2.7.4 Beneishev model M-vrednosti	29
2.7.5 Montierjev model C-vrednosti	29
2.8 Preprečevanje poslovnih prevar	30

2.8.1	Vloga notranjih revizorjev	30
2.8.2	Vloga zunanjih revizorjev	31
2.8.3	Vloga pooblaščenih preiskovalcev prevar	32
2.8.4	Vloga forenzičnih računovodij	33
2.9	Vpliv covid-19 na delo zunanjih in notranjih revizorjev, računovodij, forenzičnih računovodij in pooblaščenih preiskovalcev prevar.....	33
2.9.1	Vpliv covid-19 na delo zunanjih revizorjev	33
2.9.2	Vpliv covid-19 na delo notranjih revizorjev	34
2.9.3	Vpliv covid-19 na delo računovodij.....	35
2.9.4	Vpliv covid-19 na delo forenzičnih računovodij	35
2.9.5	Vpliv covid-19 na delo pooblaščenih preiskovalcev prevar	35
2.10	Primeri poslovnih prevar v praksi.....	36
2.10.1	Enron.....	36
2.10.2	WorldCom.....	37
2.10.3	Wirecard.....	38
2.11	Vpliv poslovnih prevar na razvoj računovodske in revizijske stroke v Združenih državah Amerike in Evropski uniji	39
3	ZAZNAVA LOČNICE MED KREATIVNIM RAČUNOVODSTVOM IN POSLOVNO PREVARO.....	40
3.1	Predstavitev empirično-raziskovalnega dela.....	40
3.2	Predstavitev rezultatov spletne ankete	41
3.2.1	Sklop A – zaznava kreativnega računovodstva	42
3.2.2	Sklop B – zaznava poslovne prevare	46
3.2.3	Sklop C – zaznava ločnice med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro.....	47
3.3	Predstavitev intervjujev s strokovnjaki.....	48
3.3.1	Intervju z računovodjo	48
3.3.2	Intervju s finančnim kontrolorjem	49
3.3.3	Intervju s finančnim direktorjem	50
3.4	Razprava.....	51
SKLEP.....	56	
LITERATURA IN VIRI.....	58	
PRILOGE	67	

KAZALO TABEL

Tabela 1: Odgovori anketirancev na vprašanje o uporabi kreativnih tehnik s strani računovodij.....	43
Tabela 2: Odgovori anketirancev na vprašanje o najpogostejšem razlogu za uporabo tehnik kreativnega računovodstva.....	44
Tabela 3: Odgovori anketirancev na vprašanje o najpogostejšem krivcu za izvedbo prevare.....	46
Tabela 4: Odgovori anketirancev na vprašanje glede jasnosti in nedvoumnosti ločnice med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro.....	47

KAZALO SLIK

Slika 1: Lestvica prevar	20
Slika 2: Novi trikotnik prevar	22
Slika 3: Sodelujoči v anketi po vrsti delovnih izkušenj z računovodskega področja.....	42
Slika 4: Sodelujoči v anketi po obsegu delovnih izkušenj z računovodskega področja.....	42
Slika 5: Strinjanje s trditvami glede zaznave kreativnega računovodstva.....	45
Slika 6: Vpliv dejavnikov na večjo uporabo kreativnega računovodstva	45
Slika 7: Odgovori anketirancev na vprašanje glede najpogostejšega razloga za izvedbo prevare	47

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Formula za izračun M-vrednosti	1
Priloga 2: Anketni vprašalnik – 1ka	2
Priloga 3: Intervju z računovodjo	7
Priloga 4: Intervju s finančnim kontrolorjem	9
Priloga 5: Intervju s finančnim direktorjem	12
Priloga 6: Sodelujoči v anketi po starosti in stopnji izobrazbe.....	14
Priloga 7: Zaznava razlikovanja med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro ...	15
Priloga 8: Zaznava vpliva dejavnikov na zaupanje v resničnost in poštenost računovodskih izkazov	16
Priloga 9: Razlike med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro	17

SEZNAM KRATIC

angl. – angleško

Covid-19 – koronavirusna bolezen 2019

EU – Evropska unija

EY – Ernst & Young

PwC – PriceWaterhouseCoopers

ZDA – Združene države Amerike

UVOD

Kreativno računovodstvo je z raziskovalnega vidika vedno pereče in zanimivo področje, sploh pa v času gospodarskih kriz. Definicije kreativnega računovodstva in njegove značilnosti se razlikujejo od avtorja do avtorja. Večinoma se na tem mestu uporabljajo izrazi, kot so upravljanje prihodkov, glajenje prihodkov, kreativne računovodske prakse, agresivno računovodstvo, prilagajanje izkazov, angleški izraz »window dressing«, kjer gre za napihovanje oziroma zniževanje dobičkov oziroma sredstev z namenom predstavitve zelenega finančnega položaja organizacije ter angleški izraz »cooking the books«, kjer gre za zavajajoč in prevarantski način poročanja. Ne glede na različno izrazoslovje pa gre za predstavitev finančnega položaja organizacij, lastniškega kapitala in prihodkov na način, ki sledi določenemu osebnemu cilju. V večini primerov takšna predstavitev ni prevarantska in ne krši zakona oziroma ustreznih računovodskih standardov, vendar pa je takšno delovanje v nasprotju z etičnimi načeli računovodij, kar posledično vodi v zmanjšanje zaupanja v računovodski poklic (Gudev, 2020).

Poleg uporabe prilagodljivosti, ki jo nudi kreativno računovodstvo v smislu najrazličnejših interpretacij računovodskih načel in standardov, pa določene računovodje prestopijo to mejo z uporabo manipulativnih načinov in napačnim predstavljanjem dejstev. Te tehnike so uporabljene z namenom načrtovanja in predstavitve zelenih finančnih rezultatov v smislu višine dobička oziroma izgube ter stanja sredstev in obveznosti. Omenjena manipulacija in napačno predstavljanje dejstev tako vodita v goljufigo oziroma ponarejanje dejstev, kar na koncu rezultira v poslovni prevari (Khatri, 2015).

Ker obstajajo raznoliki pogledi na kreativno računovodstvo, je namen magistrskega dela zajeti čim več mnenj ter na podlagi tega izpostaviti temeljne razlike med tehnikami kreativnega računovodstva in poslovno prevaro. S pomočjo analize predvsem tuje literature in že opravljenih študij s tega področja bi želela ozavestiti bralca o posledicah uporabe kreativnega računovodstva, ki lahko zaradi pomanjkanja računovodskega znanja na eni strani oziroma zaradi zavestnega ravnanja na drugi strani privede do poslovne prevare. Nadalje bi želela bralca pripraviti do kritičnega razmisleka glede obravnavane teme, pri čemer bi s pomočjo obravnave treh primerov poslovne prevare iz prakse predstavila razsežnosti in posledice njihovega ravnanja. Menim, da je obravnavana tematika še posebej zanimiva v obdobju, v katerem so lahko za organizacije zaradi posledic v povezavi s pandemijo koronavirusne bolezni 2019 (v nadaljevanju covid-19) in trenutno inflacijo tehnike kreativnega računovodstva oziroma ostalih praks, ki vodijo v poslovno prevaro, še toliko bolj privlačne.

Cilji magistrskega dela so s pomočjo literature ter opravljenih intervjujev in ankete razdelati razumevanje pojmov kreativno računovodstvo in poslovna prevara ter predstaviti in analizirati ločnico med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro.

Podrobnejši cilji v teoretičnem delu so:

- predstaviti pojma kreativno računovodstvo in poslovna prevara;
- predstaviti razloge za uporabo tehnik kreativnega računovodstva in mnenja strokovnjakov glede uporabe takšnih tehnik;
- predstaviti etično sporni vidik uporabe tehnik kreativnega računovodstva ter posledice glede zaupanja v računovodski poklic in prikazane računovodske izkaze;
- primerjati vlogo notranjih in zunanjih revizorjev, forenzičnih računovodij in pooblaščenih preiskovalcev prevar pri odkrivanju in preprečevanju poslovnih prevar;
- opredeliti najpogostejše izzive, s katerimi se pri svojem delu srečujejo zgoraj omenjeni strokovnjaki in predstaviti morebitne izzive, vezane na situacijo glede covid-19;
- predstaviti primere poslovnih prevar organizacij Enron, WorldCom in Wirecard ter opredeliti vpliv omenjenih prevar na razvoj računovodske stroke, notranje in zunanje revizije, stroke forenzičnih računovodij in pooblaščenih preiskovalcev prevar.

Podrobnejši cilji v empirično-raziskovalnem delu so:

- predstaviti različne poglede na kreativno računovodstvo s pomočjo ankete in intervjujev;
- analizirati razumevanje anketirancev in intervjuvancev glede ločnice med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro;
- analizirati splošno zaupanje anketirancev in intervjuvancev v računovodsko stroko ter resničen in pošten prikaz računovodskih izkazov.

V sklopu magistrskega dela bom odgovorila na naslednja raziskovalna vprašanja:

- Ali je ločnica med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro jasna in nedvoumna?
- Ali so tehnike kreativnega računovodstva v praksi velikokrat uporabljene predvsem na zahtevo top managementa?
- Ali splošna javnost in deležniki v povprečju zaupajo organizacijam, da so njihovi računovodski izkazi resničen in pošten prikaz informacij?

Teoretični del magistrskega dela bo vključeval pregled in analizo obstoječe literature, kjer bodo podrobneje predstavljene literatura in dosedanje študije predvsem tujih avtorjev na tem področju. Empirično-raziskovalni del pa bo sestavljen iz dveh sklopov, in sicer bodo v prvem sklopu predstavljeni rezultati ankete, drugi sklop pa bo sestavljen iz intervjujev s strokovnjaki.

V prvem sklopu bo izvedena anketa med študenti računovodstva in revizije, zaposlenimi na računovodskem področju, ter ostalimi anketiranci, ki nimajo izobrazbe oziroma delovnih izkušenj s tega področja. Menim, da bom s tako raznolikostjo anketirancev pridobila dober vpogled v mnenje različnih skupin na tem področju, vse od študentov, ki imajo večinoma teoretično znanje, pa do zaposlenih, ki bi na podlagi svojih delovnih izkušenj izpostavili tudi kakšne druge vidike in mnenja, vezana na tematiko kreativnega računovodstva in poslovnih

prevar. Z vključitvijo laikov pa bom pridobila vpogled tudi v mnenje splošne javnosti. Fokus ankete bo predvsem na tem, ali anketiranci ob predložitvi primerov uspejo razbrati razliko med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro, ter na mnenju glede etične spornosti pri uporabi kreativnega računovodstva. Prav tako me bo zanimalo, kakšno je njihovo mnenje glede zaupanja deležnikov in javnosti v računovodski poklic ter glede resničnega in poštenega prikaza računovodskih izkazov.

V okviru drugega sklopa bom izvedla intervju z računovodjo, finančnim kontrolorjem in finančnim direktorjem znotraj iste mednarodne organizacije. V sklopu intervjuja s finančnim direktorjem bo predstavljen tudi revizorski pogled, saj ima dotični finančni direktor večletne izkušnje s področja zunanje revizije. Fokus zanimanja bo predvsem na tem, ali imajo intervjuvanci podobne poglede na kreativno računovodstvo in ali se je kdo v sklopu svojega trenutnega ali predhodnega dela že kdaj srečal z uporabo tehnik kreativnega računovodstva oziroma jih celo uporabljal. Prav tako me bo zanimalo tudi njihovo mnenje glede etično spornega vidika uporabe tehnik kreativnega računovodstva ter zaupanja splošne javnosti in deležnikov v resničnost in poštenost prikazanih računovodskih informacij.

Na podlagi pridobljenih rezultatov obeh sklopov empirično-raziskovalnega dela bom podala tudi predloge za izboljšanje ozaveščenosti pri anketiranih skupinah glede razlikovanja med tehnikami kreativnega računovodstva in poslovno prevaro. Prav tako bom pridobljeno mnenje strokovnjakov iz empirično-raziskovalnega dela primerjala z mnenjem strokovnjakov, ki bo zajeto v obstoječi literaturi in študijah, ter na koncu podala tudi svoje mnenje glede obravnavane tematike.

1 KREATIVNO RAČUNOVODSTVO

Uspešnost poslovanja organizacij se ugotavlja na podlagi pripravljenih računovodskih izkazov, za katere se predpostavlja, da so pripravljeni v okviru računovodskih standardov in predpisov. Ker organizacije ločimo glede na panoge, se tudi značilnosti njihovega poslovanja pomembno razlikujejo. Tako standardi kot zakonodaja ne opredeljujejo vseh situacij, ki se lahko zgodijo v okviru rednega poslovanja. Prav zaradi tega imajo organizacije na voljo nabor različnih dopustnih računovodskih metod, s katerimi se poskušajo približati čim bolj resničnemu in poštenemu prikazu vrednosti sredstev, obveznosti ter prihodkov in odhodkov (Prusnik, 2014). V praksi se namreč organizacije srečujejo z najrazličnejšimi dilemami glede določenih transakcij, za katere v sklopu računovodskih standardov ni ponujena računovodska usmeritev (Bajuk Mušič, 2013b).

V Slovenskih računovodskih standardih (SRS), Ur. l. RS, št. 95/2015, 74/2016 – popr., 23/2017, 57/2018 in 81/2018, je zapisano, da se morajo računovodje v okviru svojega dela osredotočiti na to, da so podane računovodske informacije razumljive, ustrezne, zanesljive in primerljive. Če so informacije razumljive, uporabniki brez težav razumejo njihovo vsebino, seveda ob predpostavki dobrega poznavanja gospodarskega okolja in

računovodstva. Če lahko uporabniki na podlagi predloženih informacij sprejemajo, spreminjajo oziroma potrjujejo poslovne odločitve, govorimo o ustreznosti informacij. Zelo pomembna je tudi zanesljivost računovodskih informacij, kar pomeni, da predstavljajo resničen in pošten prikaz poslovanja. Prav tako je treba dati prednost vsebini pred obliko, in sicer je treba poslovne dogodke obravnavati v skladu z njihovo ekonomsko obliko ter v denarni merski enoti izraženo resničnostjo. Pomembno pa je tudi, da je mogoče primerjati računovodske izkaze organizacij z isto pravnoorganizacijsko obliko in izkaze za različna obdobja oziroma različne postavke.

Tako kot na ostalih področjih pa je tudi v okviru koncepta računovodstva prišlo do evolucije, in sicer ne govorimo več samo o klasičnem računovodstvu, temveč tudi o oblikah, kot je kreativno računovodstvo (Novalija, 2011). V nadaljevanju bodo v okviru tega sklopa predstavljeni različni načini in tehnike kreativnega računovodstva, razlogi za uporabo teh tehnik, etično sporni vidik uporabe tehnik kreativnega računovodstva ter mnenje stroke.

1.1 Opredelitev kreativnega računovodstva

Kreativno računovodstvo je sicer sodoben koncept, ki se je pojavil v 80. letih prejšnjega stoletja, vendar pa poznamo izboljšanje poslovnih rezultatov, manipulativne in prevarantske računovodske aktivnosti že dolgo pred njegovim pojavom. Koncept je doživel razcvet v okviru svetovne finančne krize leta 2007 ter postal predmet številnih raziskav in nasprotujočih si mnenj (Cugova & Cug, 2020). Novalija (2011) navaja, da kreativno računovodstvo obravnava računovodska vprašanja na poseben način, ki se oddaljuje od tradicionalnega načina računovodenja. Na takšno evolucijo so vplivali različni dejavniki, kot so razvoj in globalizacija poslovanja, združevanje velikih organizacij, razvoj kapitalskega trga, povečan pomen računovodskih izkazov za najrazličnejše subjekte interesa ter razvoj zavesti računovodskih strokovnjakov.

Pomemben dejavnik, ki vpliva na ravnanje računovodij, so namreč spreminjajoče se razmere na trgih in globalizacija poslovanja, ki ustvarjajo nove izzive za računovodje, ki se jim morajo ti prilagoditi. Zahteve po informacijah so vedno hitrejše in bolj raznolike, zato pride na plano potreba po kreativnosti in iskanju drugih potencialnih rešitev znotraj zakonodajnih okvirjev (Zuca & Ioanăș, 2012). Uporaba takšnih tehnik je lahko privlačna predvsem v času gospodarskih kriz, na primer v svetovni krizi zaradi covid-19, saj lahko organizacije s pomočjo kreativnosti dosežejo izboljšanje oziroma poslabšanje poslovnega rezultata. Izboljšanje poslovnih rezultatov se lahko izkaže kot zelo koristno, če želi organizacija pridobiti posojilo, vendar se v okviru trenutnega prikaza poslovanja v očeh banke ne kvalificira kot kreditno sposobno (Adámiková & Čorejová, 2021).

Za razumevanje kreativnega računovodstva je najprej pomembno, da opredelimo koncept kreativnosti, in sicer gre za sposobnost ustvarjanja oziroma proizvajanja dodane vrednosti. V okviru kreativnosti na računovodskem področju je tako mišljeno predvsem razmišljanje računovodij o transakcijah in poslovnih dogodkih z vidika dodane vrednosti za organizacijo.

Kljub morebitni kreativni razlagi in izvajanju računovodskih pravil in načel pa je pomembno, da računovodje še vedno sledijo etičnim načelom in delujejo v skladu z integriteto (Anton, 2021).

Ko na splošno govorimo o etiki, imamo v mislih racionalno teorijo dobrega in zla, kjer gre za razglabljanje o inteligentnih in moralnih vrednotah. Vsak posameznik naj bi približno razumel pojem etičnega vedenja, vendar pa se stvar hitro zaplete pri definiranju etike. Pojem etike sestoji iz težko opredeljivih vrednot, kot so osebne, kulturne, družbene in poklicne. Ljudje smo si na primer različni že v tem, da nekateri poudarjajo pomen interesa družbe, medtem ko ostali dajejo prednost interesom posameznika. Etiko bi tako lahko opredelili tudi kot sistematično razmišljanje o moralnih posledicah odločitve, kjer je treba oceniti tudi morebitno škodo določene odločitve (Malhotra, 2013).

Če preslikamo omenjen pristop etike na računovodsko področje, lahko rečemo, da je etična dolžnost vseh udeleženi subjektov, da v okviru priprave računovodskih informacij zagotovijo resničen in pošten prikaz poslovanja organizacije (Malhotra, 2013). Odbor za mednarodne etične standarde za računovodje (angl. International Ethics Standards Board for Accountants – IESBA, 2021) v Priročniku mednarodnega kodeksa etike za poklicne računovodje določa temeljna načela etike, ki nakazujejo vzorec obnašanja, ki bi mu morali slediti vsi računovodski strokovnjaki. Računovodje bi pri svojem delu morali slediti načelom poštenosti, objektivnosti, strokovne usposobljenosti, skrbnosti in zaupnosti ter stremeti k profesionalnemu vedenju. Omenjene kompetence namreč pomembno gradijo zaupanje v računovodski poklic. Malhotra (2013) meni, da če bi vsi delovali v skladu z etičnimi načeli, ne bi prišlo do škodnih dogodkov na strani upravičencev oziroma uporabnikov računovodskih informacij. Vendar pa je glede na dogajanja v praksi mogoče opaziti, da še vedno ni dovolj zavedanja glede pomembnosti računovodske etike, kar potrjujejo tudi odmevni računovodski škandali, kot sta WorldCom in Enron.

Kelly in Murphy (2021) v sklopu študije ugotavljata, da naj bi splošne etične norme znotraj organizacije pozitivno vplivale na znižano stopnjo agresivnosti pri sprejemanju računovodskih odločitev. To naj bi veljalo predvsem za organizacije, kjer prevladuje visoka stopnja etičnih načel. Pri odločevalcih, ki odločitve sprejemajo sami, je tako možno opaziti, da te norme nimajo vpliva na njihovo odločitev. Če pa se odločevalci posvetujejo s svojimi podrejenimi, na primer računovodji, in vzamejo v obzir njihova priporočila, sprejmejo odločitev v skladu s splošnimi etičnimi normami. Sprejeta odločitev odločevalca je tako odvisna od tega, ali jo je sprejel samostojno ali v skladu s hierarhijo znotraj organizacije. Zanimiva je tudi ugotovitev, da če podrejeni svojim nadrejenim dajejo agresivna priporočila, se lahko slednji počutijo bolj odgovorne za končno sprejeto odločitev in posledično izberejo bolj konservativno pot v skladu z etičnimi normami organizacije. Nagle, Wasieleski in Rau (2012) navajajo, da bi etični kodeksi organizacij morali vsebovati jasne parametre, ki jim morajo slediti vsi zaposleni. Posledično bi bilo manj odstopanj od računovodskih usmeritev organizacije, prav tako bi bila manjša stopnja agresivnosti pri računovodskem poročanju.

Vendar pa morajo zaposleni verjeti v vsebino in smislenost dokumentov, ki definirajo splošna etična načela, da bi delovali v skladu z njimi.

Računovodje se morajo v sklopu svojega dela vprašati tudi, ali s svojimi aktivnostmi prispevajo k ohranjanju ravnotežja in ali stalno sledijo zadanim ciljem. Če ravnajo v skladu z omenjenim, to pozitivno vpliva na zaupanje v računovodski poklic in verodostojnost računovodskih izkazov. Pomembno pa je izpostaviti, da etična drža in integriteta nista dovolj. Pomembno je tudi kritično razmišljanje, ki bi ga lahko opredelili kot kreativno, in sicer je ta kompetenca zaradi hitrih sprememb gospodarskega okolja nujno potrebna za prilagajanje organizacij novim razmeram na trgu (Anton, 2021). Od računovodij pa se pričakuje tudi izogibanje dejavnostim, ki bi lahko škodovala ugledu računovodskega poklica (Boharu Mircea, Savu, Diana Bolcu & Nicolice, 2022).

Kot že omenjeno, ravnanje računovodij pomembno vpliva na splošno zaupanje v predložene računovodske izkaze, zato se morajo računovodski strokovnjaki v sklopu svojega dela tega tudi zavedati ter ravnati tako v skladu z etičnimi načeli kot v skladu z računovodskimi standardi in predpisi. Kljub predpostavki, da računovodje ravnajo v skladu z zgoraj omenjenimi pričakovanji, pa tudi v okviru njihovega dela obstaja komponenta subjektivnosti. Ravno zaradi pomanjkanja objektivnosti je nujna vpletenost strokovnjakov iz revizijskega in ostalih sorodnih področjih. Takšne aktivnosti nadzora oziroma preveritve povečujejo zaupanje ljudi v predstavljene finančne informacije, saj omenjeni strokovnjaki na podlagi svojih ugotovitev zatrjujejo, da računovodski izkazi ustrezajo resničnemu in poštenemu prikazu finančnih informacij (Novalija, 2011).

V literaturi lahko v povezavi s pojmom kreativno računovodstvo zasledimo predvsem izraze, kot so upravljanje prihodkov, glajenje prihodkov, kreativne računovodske prakse, agresivno računovodstvo, prilagajanje izkazov, angleški izraz »window dressing«, kjer gre za napihovanje oziroma zniževanje dobičkov oziroma sredstev z namenom predstavitve zelenega finančnega položaja organizacije ter angleški izraz »cooking the books«, kjer gre za zavajajoč in prevarantski način poročanja. Kljub različnim izrazom pa gre v resnici za isto stvar, in sicer za predstavitev finančnega položaja organizacij, lastniškega kapitala in prihodkov na način, ki sledi določenemu osebnemu cilju (Gudev, 2020).

Bhasin (2016) je kreativno računovodstvo opredelil kot obliko računovodenja, kjer računovodski strokovnjaki sicer delujejo v skladu z računovodskimi predpisi oziroma načeli, vendar pa kršijo glavni namen računovodenja. Tako namesto resničnega in poštenega prikaza s svojo različico računovodskih informacij zavajajo uporabnike računovodskih izkazov. Podobno meni tudi Gudev (2020), ki ugotavlja, da v večini primerov kreativnega računovodstva ni mogoče opredeliti kot prevarantskega, saj kot tako ne krši zakona oziroma računovodskih standardov. Vendar pa je takšno delovanje nedvomno v nasprotju z etičnimi načeli računovodij.

Cugova in Cug (2020) sta kreativno računovodstvo definirala kot področje, ki meji na prakse znotraj zakonodajnih okvirjev in prevarantskega finančnega poročanja. Podobno meni tudi Faragalla (2015), ki navaja, da gre za obliko računovodenja, ki s pomočjo prilagajanja računovodskih informacij pogosto meji na kršenje zakonodajnih okvirjev. S pomočjo takšnih tehnik organizacije izkoristijo tako imenovane luknje v zakonu, s čimer želijo prikazati boljše finančno stanje oziroma uspešnost organizacije. V takšnem primeru govorimo o manipuliranju računovodskih izkazov. Aljinović Barać in Klepo (2006) definirata računovodsko manipuliranje kot preračunljivo ravnanje zaradi lastne koristi, in sicer v smislu prilagajanja računovodskih informacij z namenom prilagoditve zaznave uporabnikov glede uspešnosti poslovanja organizacije. Do takšnega ravnanja, ki krši koncept resničnega in poštenega prikaza, pride zaradi interakcije med konflikti interesa in zadanimi cilji. Balaciu in Vladu (2010) menita, da so pobudniki uporabe tehnik kreativnega računovodstva člani posloводства, na njihova dejanja pa vplivajo tudi drugi akterji, ki v takšnih aktivnostih vidijo korist.

Vukoja (2020) navaja, da je na začetku koncept kreativnega računovodstva sledil resničnemu in poštemu prikazu računovodskih informacij. S pomočjo kreativnih tehnik se je izkoriščalo zgolj fleksibilnost znotraj računovodskih standardov, katerih namen ni bil zavajanje uporabnikov. Sčasoma pa se je kreativno računovodstvo začelo prepletati z manipulativno obliko računovodenja, katerega rezultat so prevarantski računovodski izkazi. Na podlagi omenjenega se torej lahko sklepa, da kreativno računovodstvo v osnovi zajema tehnike, ki so uporabljene z namenom prirejanja računovodskih izkazov. Novalija (2011) meni, da so se manipulativne komponente razvile predvsem zaradi kompleksnosti in nejasnosti računovodskih standardov in pojasnil. Remenarić, Kenfelja in Mijoč (2018) so mnenja, da je osnovna ideja kreativnega računovodstva iskanje lukenj v zakonih in računovodskih standardih, saj želi organizacija prikazati poslovanje v boljši luči. Menijo, da ravnanje kot takšno ni nezakonito, vendar pa je pomembno, da se uporabniki kreativnega računovodenja zavedajo, da je to skrajno neetično početje. Sicer pa ima lahko takšna oblika računovodenja tudi pozitivne učinke na poslovanje, če se tehnike uporabljajo brez namena zlorabe in v minimalnem obsegu.

Kot navajata Balaciu in Pop (2008), je vir navdiha za uporabo tehnik kreativnega računovodstva šest področij:

- fleksibilnost regulative v smislu izbora računovodske politike;
- pomanjkanje regulative;
- postavitev določenih ciljev za prihodnost s strani posloводства, kjer lahko uporabijo svoj diskrecijski položaj z namenom pridobitve finančnega položaja oziroma stabilnosti;
- časovna razporeditev transakcij, ki daje poslovodu priložnost za povečanje prihodkov, ko dobiček ne doseže zelene ravni oziroma če želijo ustvariti določeno zaznavo poslovnih rezultatov;
- fiktivne transakcije, kjer gre za manipulacijo bilančnih zneskov oziroma premikanje dobičkov med obračunskimi obdobji;

- prerazvrstitev in predstavitev financ, kjer gre za prirejanje zneskov, saj želijo organizacije doseči dobro raven profitabilnosti oziroma likvidnosti.

Novalija (2011) kreativno računovodstvo definira kot ravnanje računovodij, ki bi ga lahko definirali kot sporno, saj v okviru svojega dela zlorablajo računovodske standarde in predpise z namenom prikrivanja resničnih dogodkov in prirejanja poslovnega rezultata. V tem primeru gre za kreativne aktivnosti, kjer se z uporabo fleksibilnosti znotraj obstoječe zakonodaje oziroma z zlorabo računovodskih ocen in metod preoblikuje dejanska stanja v želena. S takšnim ravnanjem se ne krši zgolj računovodskih standardov in predpisov, temveč tudi etične norme, saj uporabniki na podlagi zavajajočih informacij sprejmejo drugačne odločitve, kot bi jih sprejeli, če bi imeli dostop do resničnih in poštenih finančnih informacij.

Zaradi razširjene uporabe je bilo kreativno računovodstvo pripoznano kot glavni dejavnik, ki je služil kot povod za propad organizacij v zadnjih štiridesetih letih. Prvotno je bilo mišljeno kot orodje za reševanje organizacij iz težav, vendar se je med uporabo ta namen spremenil in kot tak slej ko prej prinaša negativne posledice za poslovanje. Kljub razvpitim računovodskim škandalom in morebitnim negativnim posledicam pa poslovodstvo še vedno uporablja prakso zavajanja, katere posledice čutijo nič hudega sluteča javnost in delničarji. Kot glavni razlog za kreativno računovodenje lahko izpostavimo predvsem stalni pritisk na člane poslovodstva, da zagotovijo visoke dobičke in dividende (Bakare, 2016).

Ker razmah kreativnega računovodstva predstavlja velik izziv za računovodski poklic, je pomembno, da računovodje med izobraževalnim procesom pridobijo znanja, ki jim bodo pomagala delovati v skladu z računovodsko etiko in moralo. Računovodja mora tako razlikovati med dobrimi in slabimi dejanji, kar lahko dosežemo predvsem z razvijanjem vrednot in vrlin, ki vplivajo na oblikovanje njihovega značaja. Ker se v sklopu svojega dela srečujejo z najrazličnejšimi situacijami, kjer računovodski predpisi služijo zgolj kot smernice, je še toliko bolj pomembno, da znajo kritično presoditi situacijo in sprejeti ustrezno odločitev. Poznavanje predpisov jim skupaj z razvitimi vrednotami in vrlinami omogoča, da se zoperstavijo morebitnim negativnim pritiskom okolja in sprejmejo moralne odločitve. Prav tako bi bilo smiselno uvesti regulativni računovodski sistem, s pomočjo katerega bi okrepili trenutne računovodske predpise (Uşurelu, Marin Nedelcu, Danailă Andrei & Loghin, 2010).

1.2 Razlogi za uporabo tehnik kreativnega računovodstva

Razlogi za kreativno računovodstvo izvirajo iz konfliktov interesov med različnimi interesnimi skupinami, vendar pa kljub večjemu številu interesnih skupin takšen tip računovodenja postavlja v ospredje zgolj interese ene oziroma dveh skupin na račun preostalih skupin (Balaciu & Vladu, 2010). Poslovodstvo je tako zainteresirano za plačilo manj davka in dividend, medtem ko so delničarji zainteresirani za izplačilo čim višjih dividend. Državi je v primerjavi s poslovodstvom v interesu ravno nasprotno, in sicer da pobere čim več davkov. Zaposleni pa želijo dobiti čim višje plače in delež dobička. Na

podlagi omenjenega lahko razberemo, da so interesi teh skupin zelo različni, kar še povečuje zanimanje za uporabo kreativnih računovodskih tehnik (Balaciu & Pop, 2008).

Pomemben dejavnik, ki lahko vpliva na uporabo kreativnega računovodstva, je tudi politika organizacije. Če finančni rezultati vplivajo na plače posloводства, lahko to predstavlja dober motiv za kreativno računovodenje z namenom ohranjanja najvišjega potencialnega dobička. Pobudo za kreativnost lahko izrazijo tudi delničarji, saj jim je v interesu izplačilo dividend (Rada, 2014). Kot glavne razloge za uporabo takšnih tehnik lahko omenimo predvsem pridobitev lastne koristi, boj s konkurenco in gospodarskim okoljem, privabljanje investitorjev, ohranjanje ali povečanje višine kapitala, pridobivanje časa zaradi neplačila zapadlih obveznosti oziroma preseganje napovedane uspešnosti poslovanja. V večini primerov je za uporabo tehnik kreativnega računovodstva odgovorno posloводство, ki daje svojim zaposlenim navodila oziroma napotke, kako naj postopajo pri svojem delu (Remenarić, Kenfelja & Mijoč, 2018).

Takšna oblika računovodenja lahko služi tudi kot orodje, namenjeno zbiranju dodatnega kapitala po ugodni ceni, oziroma kot pomoč pri izpolnitvi zahtev za javno kotacijo. Prav tako lahko to pripomore k uspešnim pogajanjem z regulatornimi organi oziroma prinaša koristi v primeru združitve s prevzemno organizacijo. Po drugi strani pa so lahko cilji organizacije tudi, da plačajo manj davka, prikažejo oziroma odložijo insolventnost, skrijejo neučinkovitost posloводства oziroma gladijo prihodke (Khatri, 2015). Do uporabe kreativnega računovodstva pa lahko pride tudi zaradi najrazličnejših gospodarskih in računovodskih negotovosti, zaradi česar lahko računovodski izkazi predstavljajo zgolj oceno in niso pravilno ovrednoteni (Zuca & Ioanăș, 2012).

1.3 Načini in tehnike kreativnega računovodstva

Poleg uporabe prilagodljivosti, ki jo nudi kreativno računovodstvo z uporabo najrazličnejših interpretacij računovodskih načel in standardov, pa določeni računovodje prestopijo to mejo z uporabo manipulativnih načinov in napačnim predstavljanjem dejstev. Namen takšnih tehnik je predstavitev zelenih finančnih rezultatov v smislu višine dobička oziroma izgube ter stanja sredstev in obveznosti (Khatri, 2015).

Najpogostejši načini in tehnike kreativnega računovodstva so predvsem:

- **napihovanje oziroma zniževanje dobičkov oziroma sredstev** z namenom predstavitve zelenega finančnega položaja organizacije (angl. window dressing). Omenjena tehnika se uporablja z namenom prikrievanja dejanske finančne uspešnosti, saj je cilj pridobivanje koristi zainteresiranim deležnikom (Khatri, 2015);
- **glajenje prihodkov**, kjer je glavni cilj posloводства poročanje nizkega nihanja prihodkov znotraj določenega obdobja. V takšnem primeru govorimo o zavajanju delničarjev (Balaciu & Pop, 2008). V okviru tega gre lahko predvsem za način ugotavljanja rezervacij, prihodkov in odhodkov pred spremembo računovodskih ocen in

metod. Potencialni uporabniki takšnih tehnik so na primer organizacije, ki kotirajo na borzi in preferirajo predstavitev tako imenovanega stalnega stanja, kjer gre za rahlo povečanje dobička na vsakoletni ravni (Rada, 2014);

- **rezerve iz naslova rezervacij**, ustvarjene s pomočjo manipulacije tekom dobrih let poslovanja, ki jih lahko organizacije koristijo za popraviljanje rezultata v letih slabega poslovanja (Vukoja, 2020);
- **lažno povečanje oziroma zmanjšanje stroškov**, kjer sta glavna razloga za lažno povečanje predvsem ideja o zmanjšanju dobička in znižanje osnove za odmero davka na dobiček. Lahko pa je ideja tudi, da se stroški lažno prikažejo v tekočem obdobju, saj se s tem razbremeni prihodnje obdobje. Po drugi strani lahko gre pri lažnem zmanjševanju stroškov za izogibanje izkazovanju izgube, skrivanje izgube oziroma povečanje dobička zaradi motivacije izplačila nagrad oziroma ostalih kompenzacij (Vukoja, 2020);
- **ustvarjanje neresnične aktive**, kjer gre za kapitaliziranje neopredmetenih sredstev, kot so notranje ustvarjeno dobro ime, stroški, ki so nastali v fazi raziskovanja notranje ustvarjenih neopredmetenih sredstev, ter notranje ustvarjeni zaščitni znaki, oznake in sezname strank (Vukoja, 2020);
- **metode agresivne revalorizacije osnovnih sredstev**, kjer je najpogostejši cilj prikaz manjše zadolženosti. Na podlagi tega se poveča celotni kapital, kar vpliva na zmanjšanje deleža obveznosti v pasivi (Vukoja, 2020);
- **prikrivanje obveznosti**, kjer želi organizacija prikriti visoko zadolženost organizacije, na primer zaradi možnosti pridobitve posojil, zavajanja dobaviteljev, privabljanja investitorjev in ohranjanja vrednosti delnic na kapitalskem trgu. Za to je običajno potrebna visoka stopnja ponarejanja in knjigovodskih nepravilnosti (Vukoja 2020);
- **uravnavanje dobička**, ki lahko negativno vpliva na organizacijo, če interesi posloводства niso skladni z interesi lastnikov oziroma širšega okolja. Po drugi strani pa je lahko koristno, če štiti organizacijo pred napadi konkurenčnih organizacij oziroma škodljivim dogajanjem. Ker gre za prikazovanje izkrivljene slike poslovanja organizacije, ni presenetljivo, da zunanji uporabniki računovodskih informacij ne odobravajo takšnih tehnik. Vendar pa se v praksi pojavljajo različna mnenja glede dopustnosti takšnega ravnanja, in sicer naj bi se med sporne prakse štela tista ravnanja, ki ne sledijo namenu računovodskih standardov oziroma se križajo z interesi okolja. Čeprav je uravnavanje dobička na meji dopustnega, ne moremo trditi, da gre za nezakonito početje. Študije namreč potrjujejo, da je uravnavanje dobička še kako prisotno v vseh poslovnih okoljih (Prusnik, 2014);
- **kompleksne transakcije**, ki so prav tako ena izmed možnih tehnik kreativnega računovodstva, in sicer gre za nezakonite transakcije znotraj povezanih organizacij, ki jih nadzira isto posloводство (Vukoja, 2020);
- **odtekanje denarja iz organizacije**, ki se večinoma dogaja pri organizacijah v državni lasti in se uvršča med najpogostejše vrste prevar. V okviru opravljenih storitev se državnim organizacijam zvišajo cene storitev, s pomočjo tega pa se denar prenese v zasebne organizacije. V zasebnih organizacijah se lastnikom izplačajo visoki dobički, nato pa se denar porazdeli med udeležence prevare. Najboljši pristop k odkrivanju

takšnih prevar je preverba vseh sumljivih računov za opravljene storitve, kjer se obračunane cene primerjajo s tržnimi cenami enakih storitev (Vukoja, 2020).

1.4 Odkrivanje tehnik kreativnega računovodstva

Za odkrivanje tehnik manipulacije računovodskih izkazov je najprej treba razumeti in odkriti kazalnike, na podlagi katerih lahko ocenimo, ali je poslovodstvo uporabilo tehnike kreativnega računovodenja. Treba je prepoznati ključne računovodske politike, s pomočjo katerih lahko razberemo najbolj kritična področja za uporabo kreativnih tehnik. Prav tako je treba oceniti tudi fleksibilnost računovodstva izbrane organizacije v smislu izbora računovodskih tehnik, kjer je treba opredeliti tudi, ali organizacija v okviru računovodenja uporablja konservativni ali agresivni pristop. V organizacijah, kjer je mogoče opaziti definiranost računovodskih politik, obstaja nizka fleksibilnost glede uporabe kreativnih računovodskih tehnik. Kot primer bi lahko navedli fleksibilnost pri izbiri računovodskih usmeritev za pripoznavanje in vrednotenje naložb v raziskave in razvoj. Nasprotno pa je lahko pri nekaterih organizacijah ta fleksibilnost visoka, na primer pri oceni kreditnega tveganja. Organizacije, ki se držijo konzervativnega tipa računovodenja, naj bi imele večjo možnost za doseg višjega dobička na podlagi agresivnega pristopa. Po drugi strani pa naj bi organizacije, ki uporabljajo agresivne metode, že v osnovi imele večjo težnjo po manipulaciji in naj bi posledično koristile morebitne nezakonite računovodske tehnike (Vukoja, 2020). Za razumevanje procesa manipulativnega vedenja, ki vpliva na pričakovanja akterjev, pa je pomembno opredeliti tudi njihova pričakovanja, prepoznati ključne predpostavke glede njihovega potencialnega vedenja in smeri delovanja ter možne posledice njihovega ravnanja (Balaciu & Vladu, 2010).

Naslednji korak je priprava ocene računovodske strategije organizacije, kjer se je treba vprašati, po čem se strategija opazovane organizacije razlikuje od konkurentov. Prav tako je na mestu tudi vprašanje, ali so bile pretekle računovodske politike in ocene realne, njihov izbor ustrezno utemeljen ter ali obstaja temeljita analiza uspešnosti preteklega poslovanja. Če se je poslovodstvo odločilo za menjavo računovodskih politik, je treba raziskati razlog za menjavo. Treba je pripraviti tudi oceno kakovosti pojasnil k računovodskim izkazom, ki morajo vsebovati ustrezne informacije, ki prispevajo k razumevanju ekonomskega bistva poslovanja. Prav tako je pomembno opredeliti tudi, ali organizacija razkrije slabe novice v enaki meri kot dobre. Sledi najpomembnejši korak, v sklopu katerega gre za prepoznavo rdečih zastavic v poslovanju organizacije. Kot primer lahko navedemo predvsem menjavo revizijske družbe, visoko stopnjo prilagajanja dobička konec leta, rast dobička na račun nenačrtovanih prodaj premoženja ter nepričakovane in nepojasnljive spremembe računovodskih politik (Vukoja, 2020).

Vukoja (2020) meni, da so najpogostejši indikatorji prevarantskega vedenja predvsem neprimerni oziroma neizkušeni računovodski strokovnjaki, decentraliziranost organizacije brez ustrezne oblike nadzora, nepričakovane spremembe v višini denarnih sredstev,

pomanjkanje kooperativnosti z revizorji oziroma konfliktno vedenje in izrazita prevlada posameznika oziroma skupine pri poslovodskih odločitvah. Prav tako mednje uvršča tudi pomanjkanje jasne organizacijske odgovornosti, neskladje delovanja v primerjavi z zakonodajnimi okvirji, pomanjkljive notranje kontrole, nesmiselne finančne transakcije, manjkajočo dokumentacijo in pomanjkanje transparentnosti. Uporabo kreativnega računovodstva lahko prepoznamo tudi na podlagi odklonilnega odnosa poslovodstva do finančnega poročanja oziroma revizorjev. Poslovodstvo lahko revizorjem onemogoča normalni potek dela s formalnimi oziroma neformalnimi omejitvami. Eden izmed signalov je lahko tudi pomemben vpliv članov poslovodstva pri izbiri računovodskih načel in ocen.

1.5 Etično sporni vidik uporabe kreativnega računovodstva in mnenje stroke

Ob analizi obstoječe literature je moč ugotoviti, da so mnenja glede uporabe kreativnega računovodstva zelo deljena, in sicer so na eni strani zagovorniki, po mnenju katerih naj bi za uporabo takšnih tehnik obstajala zakonska podlaga, in na drugi strani tisti, ki so popolni nasprotniki in takšno ravnanje obravnavajo kot nezakonito dejanje (Bhasin, 2016). Tudi Faragalla (2015) meni, da je kreativni tip računovodenja možno obravnavati z več perspektiv, tako s pozitivne kot negativne, pri čemer lahko nasprotujoča si mnenja pogosto povzročijo kontroverzne situacije in vodijo v etične dileme. V nadaljevanju bodo na začetku najprej predstavljena mnenja nasprotnikov kreativnega računovodstva, na koncu pa še mnenja zagovornikov, ki vidijo v uporabi kreativnih tehnik računovodenja tudi pozitivne stvari.

Malhotra (2013) meni, da kreativno računovodstvo nedvomno predstavlja nezaželene prakse, saj zainteresiranim subjektom preprečuje vpogled v resnično in pošteno finančno sliko organizacije. Na tem mestu je pomembno, da razlikujemo med organizacijami, ki optimistično zrejo v prihodnost in na podlagi tega pripravijo računovodske izkaze, ter organizacijami, ki z namenom zavajanja uporabnikov računovodskih izkazov prirejajo finančno sliko.

Akpanuko in Umoren (2018) navajata, da je bila prvotna ideja kreativnega računovodstva zavajanje delničarjev in javnosti. Rezultat takšnega računovodenja tako ni izvirna slika, temveč manipulacija resničnega in poštenega stanja z namenom, da se ustvari pričakovan rezultat, kar je v nasprotju z definicijo kreativnosti. Pri kreativnem računovodstvu gre po njenem mnenju za neetične prakse, ki so bile legitimizirane namenoma in ne kot posledica nevednosti oziroma odsotnosti ali neustreznosti računovodskih pravil in predpisov. Nadalje navajata, da so številne študije proučevale motivacijo poslovodstva za uporabo kreativnega računovodstva, na podlagi česar je bilo ugotovljeno, da gre za negativno motivacijo, ki izvira iz sebičnih interesov. Avtorja sta kreativno računovodstvo definirala kot evfemizem, ki je bil ustvarjen zaradi pohlepa poslovodstva in računovodij na škodo gospodarstva. Malhotra (2013) navaja, da je bilo na podlagi številnih študij ugotovljeno, da je skoraj vsak računovodja oziroma član poslovodstva vpleten v izkrivljanje poslovnih knjig. Razlogi za

sodelovanje v takšnih aktivnostih so lahko pritiski nadrejenih, deležnikov oziroma sledenje lastnim ciljem.

Poslovodstvo in računovodje se za uporabo kreativnih tehnik odločajo zaradi potenciala boljše predstavitve finančnega položaja in uspešnosti organizacije, kar pozitivno vpliva na mnenje in dejanja deležnikov in javnosti. Vendar pa je glavna posledica takšnega ravnanja predvsem izkrivljena slika poslovanja organizacije, ki kot takšna v nikakršnem smislu ne dosega standardov resničnega in poštenega prikaza poslovanja organizacije, kar je v principu namen in prvotni cilj pri sestavi računovodskih izkazov. Organizacija se tako z vsako uporabljeno tehniko kreativnega računovodstva oddaljuje od resničnega in poštenega prikaza finančne slike (Moldovan, Achim & Bota-Avram, 2010). Tudi Balaciu in Vladu (2010) sta mnenja, da morajo biti računovodske informacije predstavljene na resničen in pošten način, saj pomembno vplivajo na odločitve notranjih in zunanjih uporabnikov. Tudi v primerih, ko je uporaba kreativnega računovodstva znotraj zakonodajnih okvirjev in sledi računovodskim standardom, je v nasprotju z njimi, saj je cilj uporabe takšnih tehnik nepoštena predstavitev finančnih izkazov.

Zuca in Ioanăș (2012) menita, da je kreativno računovodstvo koristno orodje poslovodstva za spodbujanje in vzdrževanje zelene slike organizacije, ki jo predstavljajo zainteresiranim deležnikom. Čeprav se uporaba kreativnosti na računovodskem področju ne uvršča med nezakonite dejavnosti, poslovodstvo pod najrazličnejšimi pritiski krši etična načela. Ker se v večini primerov s takšnimi računovodskimi tehnikami izboljša poslovno sliko organizacije, lahko takšna dejanja opredelimo kot polresnico in hkrati laž, kar bi lahko uvrstili med prevarantske aktivnosti. Vendar pa je za dokazovanje prevare najprej treba dokazati namen. Če organizacija dlje časa uporablja agresivne računovodske usmeritve in s pomočjo tega prilagaja visoke zneske, se lahko to sčasoma kvalificira kot lažno računovodsko poročanje. Pomembno pa je, da se zavedamo, da ni vedno jasne ločnice, kdaj se je uporaba kreativnega računovodstva prevesila v prevaro.

Rada (2014) po drugi strani navaja, da kritiki kreativnega računovodstva menijo, da se k takšnim tehnikam zatekajo zgolj nesposobni člani poslovodstva, ki zaradi osebnih interesov škodijo organizaciji. Običajno se za kreativne tehnike odločijo, če organizacija ni dosegla zadovoljivih poslovnih rezultatov oziroma je dosegla mrtvo točko. Malhotra (2013) je po drugi strani tehnike kreativnega računovodstva opredelil kot aktivnosti, ki niso ravno nezakonite, vendar pa uporaba takšnih tehnik ni široko promovirana. Glavna dilema razprav o kreativnem računovodstvu je namreč vezana na etičnost uporabe takšnih tehnik. Čeprav kreativno računovodstvo do določene mere resda ne krši zakonov, pa je na koncu odvisno od posameznika, kakšno stališče bo zavzel glede takšnih aktivnosti. Če gledamo na kreativno računovodstvo z vidika najbolj sprejete definicije etike, se izkaže, da naj bi bila uporaba takšnih tehnik popolnoma neetična, saj predstavlja potencialno škodo za vsakega pričakovanega upravičenca odločitve. Na podlagi takšnega stališča bi lahko zaključili, da je pomembna omejitev kreativnega računovodstva s pomočjo integritete in etične miselnosti subjektov, ki sodelujejo pri pripravi računovodskih izkazov.

Pomembno je poudariti, da je v okviru priprave računovodskih izkazov veliko odvisno od obsega svobode pri delu računovodje in predloženih napotkov. Če računovodja pri svojem delu v velikem obsegu uporablja fleksibilnost in neustrezne alternative za doseg ciljev zainteresiranih subjektov, to pomeni, da je vstopil v sfero kreativnega računovodstva. V zvezi s tem pojmom pomislimo predvsem na negativne stvari, kot so manipulacija, nepoštenost in zavajanje. Vendar ni nujno tako. Če se to orodje uporablja na pravilen način oziroma v skladu s prvotno idejo, lahko z njim dosežemo veliko pozitivnih stvari. Na podlagi analiz naj bi kreativno računovodstvo ustvarilo več koristi kot škode pri organizacijah, ki so zapadle v krizo in so s pomočjo takšnih tehnik uspešno prišle nazaj na zeleno vejo (Amira & Nuha, 2019).

Tudi Balaciu in Pop (2008) menita podobno, in sicer opažata, da ima pojem kreativno računovodstvo na splošno negativno konotacijo, saj gre za pripravo računovodskih izkazov na podlagi zahtev posloводства glede finančnega položaja in uspešnosti poslovanja. Na tak način pripravljene izkazi se precej bolj nagibajo k napačni predstavitvi uspešnosti organizacije kot pa k resničnemu in poštenemu prikazu. Vendar pa lahko tako kot tudi pri ostalih stvareh v kreativnem računovodstvu vidimo pozitivne stvari. Obravnavamo ga lahko kot inovativni pristop, s pomočjo katerega lahko na primer ugotovimo, kako je možno upravljati vire na najučinkovitejši način za povečanje uspešnosti. V okviru te definicije lahko potemtakem kreativno računovodenje na eni strani obravnavamo kot orodje za uresničevanje računovodskih interesov, po drugi strani pa kot računovodski inženiring.

Ali Shah, Butt in Bin Tariq (2011) navajajo, da je kreativno računovodstvo večinoma prikazano v negativni luči, saj se takoj pojavijo asociacije na manipulacijo, nepoštenost in prevaro. Avtorji so mnenja, da lahko kreativno računovodstvo koristi uporabniku, če ga ta pravilno uporablja. Nasprotno pa lahko njegova uporaba povzroči veliko škode, če se napačno ravna s tem orodjem oziroma gre v napačne roke. Po njihovem mnenju se je več organizacij s pomočjo kreativnih tehnik rešilo iz krize kot pa zašlo vanjo. Prav tako je pomembno izpostaviti, da rešitve kreativnega računovodstva niso vedno napačne, saj je vse odvisno od namena in obsega razkritja, ki določa pravo naravo in upravičenost ravnanja.

Poje in Zaman Groff (2021) v svoji študiji navajata, da se je v primerjavi z obdobjem pred največjimi računovodskimi škandali število člankov na temo etike na računovodskem področju kar početrilo. Kljub povečanemu govoru o tej tematiki pa zavedanje glede etike še vedno ni na dovolj visokem oziroma zelenem nivoju. To naj bi bila predvsem posledica pomanjkanja znanja v zvezi z implementacijo etičnega ravnanja in pomanjkanjem zavzetosti strokovnjakov na akademskem področju. V izobraževalnih ustanovah bi tako moral biti poudarek na zasnovi predmetov, ki bi poudarjali etično ravnanje, pri raziskovalcih pa na povečani stopnji priporočil glede uporabe inovativnih metod v nasprotju z uporabo tradicionalnih metod. Bhasin (2016) je mnenja, da bi računovodje poleg etične naravnosti morali posedovati tudi kompetence, kot so radovednost, razumska profesionalna skeptičnost in sposobnost prepoznave pomembnih dejstev.

Bhasin (2016) je mnenja, da bi bilo utopično meniti, da se lahko doseže popolno izkoreninjenje kreativnega računovodstva. Vendar pa bi morali vsi proaktivno sodelovati pri blaženju oziroma zmanjšanju negativnih učinkov s sprejetjem računovodskih standardov, ki bi vsebovali večjo etično komponento in zmanjšali fleksibilnost posloводства. V okviru fleksibilnosti je mišljena predvsem svoboda članov posloводства pri uporabi različnih računovodskih metod, kjer gre za manipuliranje z namenom ugodnejše oziroma zelene predstavitve poslovnih rezultatov. Poudarek bi moral biti tudi na povečani uporabi forenzičnega računovodstva, ki bi služilo kot orodje pri preprečevanju in odkrivanju prevar ter sprejetju strogih sankcij za uporabnike kreativnih tehnik. Je pa na tem mestu pomembno omeniti tudi to, da so bile zaradi razvpih računovodskih škandalov uvedene določene spremembe, saj so se mnogi izmed višjega vodstva in direktorjev znašli pod lupo v smislu etičnega in pravnega nadzora.

Rezaee (2004) navaja, da so številna prilaganja računovodskih informacij in stečaji večjih organizacij spodkopali zaupanje javnosti v računovodske izkaze in revizijske funkcije. Nadalje navaja, da bo za povrnitev zaupanja javnosti potreben angažma zakonodajalcev, regulatorjev, poslovne skupnosti in računovodskih strokovnjakov. Tudi Jackson in Pitman (2001) navajata, da v investicijski skupnosti narašča zaskrbljenost, da nekatere prakse kreativnega računovodstva zmanjšujejo zaupanje javnosti v zunanje finančno poročanje. Po njunem mnenju so revizorji v najboljšem položaju za omejitev uporabe takšnih tehnik, pa tudi, da pomagajo ohranjati in krepiti zaupanje javnosti v finančno poročanje. Omeregie in Ebhodaghe (2012) menita, da je v poslovnem svetu zelo pomembno ustvarjanje visokega ugleda, še pomembneje pa je ohranjanje le-tega. To še posebej velja za računovodski poklic, ki živi od verodostojnosti. V zadnjem času je v računovodski stroki nezaupanje postalo velik problem, predvsem zaradi odmevnega računovodskega škandala organizacije Enron. Posledično sta se pojavila tako negotovost kot pomanjkanje zaupanja v računovodske izkaze. Prav zaradi tega je pomembno, da se računovodski strokovnjaki zavedajo, da so za vzpostavitev javnega zaupanja poleg poštenosti potrebne tudi moralne vrednote.

Kot zaključno misel sklopa o etično sporni uporabi tehnik kreativnega računovodstva pa naj omenim še mnenje avtoric Balaciu in Pop (2008), ki navajata, da uporabo manipulativnih tehnik ni mogoče enačiti s prevaro, saj gre zgolj za stvar interpretacije.

2 POSLOVNA PREVARA

2.1 Opredelitev poslovne prevare

Čeprav se fenomena kreativnega računovodstva in poslovne prevare pojavljata v organizacijah s finančnimi težavami in sta namenjena napačnemu poročanju, obstaja med pojmom pomembna razlika. V okviru kreativnega računovodstva govorimo o prirejanju računovodskih izkazov znotraj zakonodajnih okvirjev, medtem ko aktivnosti, ki kršijo zakon, obravnavamo kot poslovno prevaro. Faragalla (2015) izpostavlja, da pri kreativnem računovodstvu za razliko od poslovne prevare ne gre za namerno kršenje zakonskih regulativ, kjer bi se izvajalec popolnoma zavedal svojega prevarantskega ravnanja. Glavna razlika med napako in prevaro je tako v nameri (Kızıllı, Muzır & Yılmaz, 2021).

Zaradi novodobne kompleksnosti poslovanja so vse organizacije izpostavljene določeni stopnji tveganja za prevare, ki je odvisna predvsem od ustreznosti in učinkovitosti postavljenih notranjih kontrol in integritete zaposlenih. V okviru zaposlenih kot izvajalcev prevare lahko rečemo, da na stopnjo tveganja izvedbe prevare vpliva predvsem njihova zaznava glede zahtevnosti izvedbe prevare, stopnje motivacije za izvedbo takšnega dejanja in števila že izvedenih prevar v organizaciji. Ker popolno okolje za prevaro predstavljajo pomanjkljive, šibke oziroma neobstoječe notranje kontrole, je pomembno, da se organizacije temu posvetijo in okrepijo nadzor nad izvajanjem kontrol (Novalija, 2011).

Novalija (2011) navaja, da lahko prevaro definiramo kot aktivnosti zavajanja, podkupovanja, izsiljevanja, korupcije, kraje, zarote, poneverbe, predložitve neresničnih informacij, prikrievanja bistvenih dejstev in skrivnega dogovarjanja. Comer (2016, str. 4) definira prevaro kot vsako nepošteno aktivnost, s katero namerava oseba pridobiti prednost na račun druge osebe. Vousinas (2019) prevarantske aktivnosti definira kot dinamičen proces, saj prevaranti vedno znova odkrivajo nove metode za goljufanje in prikrievanje sledi. Spremembe so dejansko edina komponenta, ki jo lahko opredelimo kot stalnico pri prevarantskih aktivnostih. Prav zato je odkrivanje prevar dolgotrajen in zapleten postopek, ki zahteva poglobljeno razumevanje tako razlogov za nastanek prevar kot tudi načinov za ublažitev takšnih aktivnosti.

Shapiro (2011) računovodsko prevaro definira kot namerno napačno predstavljanje računovodskih informacij, ki se šteje za kaznivo dejanje. Njihov namen je zavajanje uporabnikov računovodskih izkazov, pridobivanje neupravičene prednosti in ohranjanje določene koristi oziroma izogibanje morebitni škodi. Če so organizacije zavezane reviziji, se lahko določene odločijo tudi za zavajanje zunanjih revizorjev, saj želijo pridobiti revizijsko mnenje brez zadržkov in s tem prikriti poslovno prevaro. Vendar pa računovodske prevare ni enostavno odkriti, saj so računovodske napake v veliki meri podobne elementom, ki oblikujejo poslovno prevaro. Računovodska napaka se od prevare razlikuje po tem, da gre za nevednost o nepravilnosti oziroma nepopolnosti ravnanj, oziroma zapisano drugače, da

ne obstaja namera o izvršitvi kaznivega dejanja. Za odkrivanje prevar je tako potrebna občutljivost na rdeče zastavice, to je signale, ki nakazujejo verjetno prevaro. Pri odkrivanju je namesto sledenja temeljnem načelom treba uporabiti kreativne tehnike, saj je računovodska veda sama po sebi subjektivna.

Tudi Curtis (2008) prevaro definira na podoben način, in sicer kot pridobitev premoženja oziroma gospodarske koristi s pomočjo prevare, kjer lahko izpostavimo predvsem lažno prikrivanje. Gre torej za namerno napačno prikazovanje dejstev, ki drugo stranko napelje k odločitvi oziroma opustitvi določenega dejanja, kar ji na koncu povzroči škodo. Huber (2017) prevaro definira kot namerno prirejanje resnice z namenom pridobitve zaupanja druge stranke, da preda določeno dragoceno stvar, ki jo ima v svoji lasti oziroma se loči od določene pravice, za katero ima zakonsko podlago. Po drugi strani pa je prevara z računovodskega vidika definirana na veliko bolj preprost in ozek način, in sicer kot namerno dejanje, ki povzroči pomembno napačno navedbo v računovodskih izkazih.

Bajuk Mušič (2013a) meni, da o računovodskem prevarantskem poročanju govorimo, ko računovodski strokovnjaki namerno opustijo določena dejstva oziroma namerno ravnajo v nasprotju z računovodskimi standardi. Seveda je treba omeniti, da vsak, ki dela, tudi kdaj zmotno ravna, vendar gre pri napakah za nenamerno dejanje, medtem ko se udeleženci v prevari zavedajo, da ravnajo v nasprotju z zakonodajo. Pri prevarah ne gre zgolj za ponarejanje poslovnih listin in kreiranje navideznih transakcij, temveč mednje štejemo tudi prikrivanje dokumentacije, neupoštevanje oziroma nasilno tolmačenje računovodskih pravil. Cilj prevare je predvsem zavajanje uporabnikov računovodskih izkazov, da bi dosegli želeni rezultat. Zaradi rastočega gospodarstva se število prevar povečuje, razloge pa lahko vidimo tudi v nizki stopnji moralnih vrednot, spornem nagrajevanju posloводства in doseganju visokih pričakovanj analitikov in investitorjev. Prav tako so lahko razlogi tudi visoka stopnja zadolževanja organizacij, pomanjkanje neodvisnosti revizorjev in napačno zastavljen šolski sistem.

2.2 Opredelitev notranjih računovodskih kontrol

Ugodno okolje za prevarantske aktivnosti ustvarjajo nenehne spremembe v gospodarstvu, naraščajoča konkurenca in hiter razvoj informacijskih tehnologij. Ker se zaradi omenjenih razlogov povečuje kompleksnost transakcij, organizacije le težka nadzorujejo vse finančne transakcije. Prav zato je pomembno, da organizacije vzpostavijo notranje kontrole in revizijski sistem ter oblikujejo etične kodekse ter preventivne in detektivne metode. Pomembni sta tako pravočasnost ukrepov in dejanj kot tudi vzpostavitev sistema, ki v čim večji meri preprečuje prevarantske aktivnosti. Posloводство mora svojo pozornost usmeriti na področja, ki lahko služijo kot izhodiščno okolje za prevare in napake, kot so nepravilnost, nepreglednost, šibkost notranjih kontrol in revizijskih sistemov, pretirano zaupanje posameznikom ter ustvarjanje okolja, kjer nihče ne prevzema odgovornosti za storjena

dejanja. Pasivni pristop, kjer gre za proučevanje prevare ali napake šele ob obvestilu oziroma sumu, namreč ne deluje vedno (Kızıllı, Muzır & Yılmaz, 2021).

Ker je poslovodstvo odgovorno tudi za pravilnost podatkov, ki so navedeni v računovodskih izkazih, je pomembno, da usmeri svoja prizadevanja tudi v učinkovito delovanje računovodskega sistema ter s tem zmanjša tveganje za morebitne računovodske napake in prevare (Odar, 2013). Ko je govora o napaki, obstaja z vidika revizorjevega dela manjša stopnja tveganja, da revizor ne bo odkril te napake, kot pri prevari. Pri prevari so namreč dejanja dosti bolj prikrita, saj gre lahko za skrivna dogovarjanja, ponarejanje listin, namerno opuščanje knjiženja računovodskih dogodkov oziroma namerno napačno predstavitev računovodskih dogodkov revizorjem (Odar, 2014).

Odar (2013) meni, da je pomembno vzpostaviti notranje računovodske kontrole in nadzor delovanja teh kontrol, saj vse to vpliva na točne in zanesljive računovodske evidence. Notranje računovodske kontrole delimo na:

- **temeljne kontrole**, ki so neposredno vezane na poslovne dogodke in jih nadalje ločimo na:
 - kontrole pravilnosti podatkov, v okviru katerih se podatki primerjajo med seboj. V okviru teh podatkov pa se lahko izvaja tudi kontrola primerjanja, kjer primerjamo podatek z neodvisnim podatkom zunaj organizacije. Pomembno je vzpostaviti tudi najpomembnejšo kontrolo, tj. kontrolo odobritve, ki preprečuje izvajanje sprememb, ki niso bile odobrene v skladu z dogovorjenimi postopki. Omenjene kontrole obsegajo tudi kontrolo usklajevanja, kjer se primerja postavke in ugotavlja morebitna odstopanja, ugotavljajo pa se tudi vzroki za odstopanja. Prav tako je pomembno, da se primerja tudi delovanje ene notranje kontrole z drugo;
 - kontrole popolnosti obdelave podatkov, ki so namenjene zagotavljanju, da so vsi podatki, ki bi morali biti evidentirani, tudi dejansko evidentirani. Kot najpogostejšo in najučinkovitejšo kontrolo lahko omenimo kontrolo oštevilčenja dokumentov;
 - kontrole s ponovnim opravljanjem kontrolnih postopkov, v okviru katerih zaposleni ponovno opravi postopke, ki jih je pred njim že izvedel nekdo drug;
- **vodstvene kontrole**, katerih smisel je nadziranje delovanja temeljnih kontrol, kjer nas zanima, ali gre za stalno, pravilno in popolno delovanje. Omenjene kontrole zajemajo:
 - razmejitev nalog: razdelitev opravil določene aktivnosti med večje število oseb, saj s tem zmanjšamo tveganje za napake in prevare. Treba se je torej izogibati temu, da je zgolj ena oseba zadolžena za celotno izvedbo določene poslovne spremembe;
 - materialno odgovornost, omejitev pristopa in varovanje zaupnih podatkov: na tak način se omejuje in preprečuje prevare v okviru razpolaganja s sredstvi, zaupno dokumentacijo in podatki;
 - nadziranje: ločimo v sistem notranjih kontrol vgrajeno nadziranje in neposredno nadziranje. Pri vgrajenem nadziranju na primer obdelave spremembe ni mogoče

izpeljati do konca, če niso izpolnjeni zahtevani pogoji. Pri neposrednem nadziranju pa nadrejeni nadzirajo delo podrejenih.

Odar (2013) navaja, da želi poslovodstvo vzpostaviti oziroma na podlagi preveritve delovanja notranjih kontrol pridobiti zagotovilo, da računovodski sistem deluje zanesljivo in točno. Če notranje kontrole delujejo učinkovito, posledično tudi računovodske evidence odražajo resnično in pošteno stanje. Na podlagi tega lahko poslovodstvo zaupa tudi podatkom v računovodskih izkazih.

2.3 Teorije prevar

V nadaljevanju bodo predstavljene različne teorije prevar, ki dejansko slonijo na prvi takšni teoriji, tako imenovanem »trikotniku prevar«. Poleg omenjenega modela bodo predstavljeni tudi ostali modeli, kamor uvrščamo »lestvico prevar«, »diamant prevar«, »model M. I. C. E.«, »novi trikotnik prevar« in »model S. C. O. R. E.«. Ti modeli so predstavljali osnovo za oblikovanje standardov za preprečevanje in odkrivanje prevarantskih aktivnosti.

2.3.1 Trikotnik prevar

Skozi desetletja je glavno orodje pri raziskovanju prevar predstavljal »trikotnik prevar« (angl. Fraud Triangle), ki je dobro poznan koncept med forenzičnimi računovodjami ter preiskovalci prevar in finančnega kriminala (Huber, 2017). Koncept je razvil Donald Cressey, ki se je ukvarjal z raziskovanjem prevarantskih aktivnosti. Sestavljen je iz treh elementov, ki morajo biti prisotni za izvedbo prevare (Dorminey, Fleming, Kranacher & Riley Jr., 2010):

- **pritisk:** lahko izvira iz denarnih težav, ki so posledica pohlepa, visoke zadolženosti posameznika, življenja čez svoje zmožnosti, nepričakovanih stroškov zdravljenja, visokih stroškov izobraževanja, odvisnosti od drog, alkohola ali iger na srečo, stroškov v povezavi z zunajzakonskimi aferami oziroma pritiskov družine ali vrstnikov;
- **priložnost:** storilec mora za izvedbo prevare zaznati priložnost, v okviru katere ostane neodkrit. Priložnost se lahko ponudi zaradi šibkih notranjih kontrol, neustreznega usposabljanja in nadzora zaposlenih, pomanjkanja sodnega pregona, neučinkovitih programov in postopkov proti preprečevanju prevar ter šibke etične kulture v organizaciji;
- **racionalizacija:** preden storilec izvede kaznivo dejanje, ga mora opravičiti, saj sam sebe ne dojema kot kriminalca. Ravno racionalizacija storilcu omogoča, da vidi nezakonito ravnanje kot sprejemljivo, na podlagi česar ohranja svojo samopodobo kot zaupanja vredne osebe.

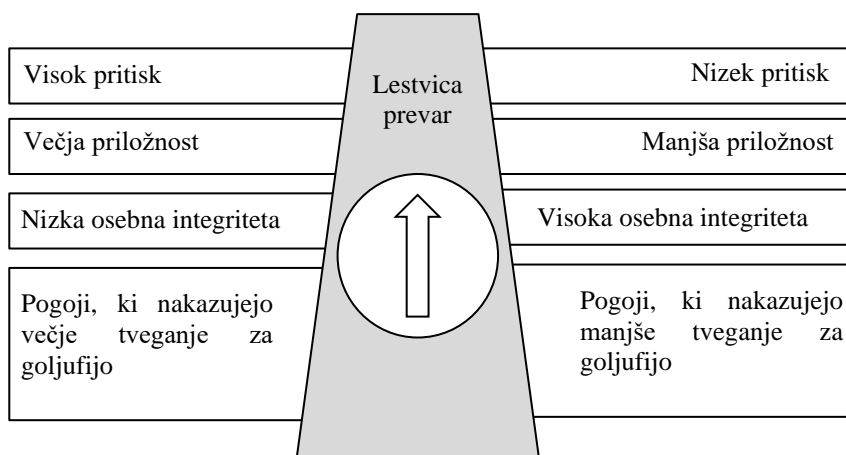
Trikotnik prevar tako predstavlja stanje, ki smo mu priča v družbi, in sicer predstavlja posameznika, ki se sooča s finančnim izzivom, zaznana priložnostjo in moralno

opravičljivim razlogom (Dorminey, Fleming, Kranacher & Riley Jr., 2010). Albrecht, Albrecht, Albrecht in Zimbelman (v Glodstein, 2017) so opredelili šest dejavnikov, ki povečujejo zaznane oziroma dejanske priložnosti za izvedbo prevare, in sicer pomanjkanje notranjih kontrol, nezmožnost presoje glede uspešnosti poslovanja, nezmožnost discipliniranja storilcev prevar, nezadosten dostop poslovodstva do informacij, nevednost, apatijo oziroma nesposobnost poslovodstva ter pomanjkanje revizijske sledi.

2.3.2 Lestvica prevar

Na začetku 80. let prejšnjega stoletja so Steve Albrecht, Keith Howe in Marshall Romney v okviru študije analizirali 212 prevar, podatke pa so pridobili od notranjih revizorjev oškodovanih organizacij. Po njihovem mnenju je prevara težko predvidljiva, storilce pa je težko profilirati. Na podlagi rezultatov študije so razvili »lestvico prevar« (angl. Fraud Scale), ki temelji na dveh elementih »trikotnika prevar«, **pritisku** in **priložnosti**, namesto racionalizacije pa so vključili element **osebne integritete**. Na sliki 1 so prikazani elementi »lestvice prevar«, ki prikazuje ravnovesje, kjer je tveganje za prevaro nevtralno. Vendar pa se lahko stanje hitro spremeni, ko so situacijski pritiski in zaznane priložnosti visoki, osebna integriteta pa je na nizki ravni. Takrat namreč obstaja večja verjetnost, da bo prišlo do izvedbe prevare (Dorminey, Fleming, Kranacher, & Riley Jr., 2012).

Slika 1: Lestvica prevar

Prerejeno po Dorminey, Fleming, Kranacher & Riley Jr. (2012).

Prednost pri proučevanju integritete predstavlja dejstvo, da lahko o stopnji integritete posameznika sklepamo na podlagi preteklega obnašanja. Prav tako je pri posameznikih z višjo stopnjo integritete manj verjetno, da bodo oblikovali racionalizacije za opravičevanje neprimerne vedenja (Dorminey, Fleming, Kranacher, & Riley Jr., 2012). Lestvica prevar je še posebej uporabna pri odkrivanju prevar v računovodskih izkazih, kjer je izvor pritiskov lažje opazovati (Dorminey, Fleming, Kranacher, & Riley Jr., 2010).

2.3.3 Diamant prevar

Wolfe in Hermanson (2004) sta obstoječi »trikotnik prevar« razširila z dodatnim elementom, kjer sta pritisku, priložnosti in racionalizaciji dodala še **zmožnost posameznika**. Na podlagi tega je nastal nov model, imenovan »diamant prevar« (angl. Fraud Diamond). V sklopu četrtega elementa so mišljene predvsem osebne lastnosti in sposobnosti, ki predstavljajo pomembno komponento pri tem, ali bo prevara sploh izvedena. V okviru priložnosti govorimo o odprtju vrat za izvedbo prevare, spodbuda in racionalizacija pa pritegneta potencialnega prevaranta. Vendar avtorja menita, da mora posameznik za izvedbo prevare posedovati tudi prave lastnosti, kot so:

- avtoritativen položaj oziroma funkcija znotraj organizacije;
- razumevanje in sposobnost izkoriščanja računovodskega sistema in šibkosti notranjih kontrol ter zloraba pooblastil;
- samozavest oziroma samozaupanje, da prevara ne bo zaznana, oziroma če bi bila zaznana, da bi se posameznik sam rešil iz te situacije;
- sposobnost soočanja in delovanja v stresnih situacijah.

Prednost tega modela v primerjavi s prvotnim »trikotnikom prevar« lahko prepoznamo v tem, da je zmožnost posameznika precej lažje opazovati kot pa element pritiska in racionalizacije (Dorminey, Fleming, Kranacher, & Riley Jr., 2010).

2.3.4 Model M. I. C. E.

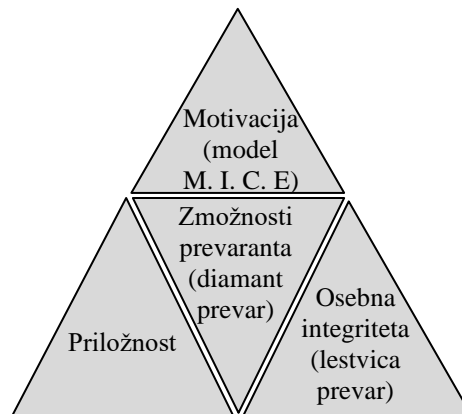
Nedavne razprave so pokazale, da so motivi prevarantov morda ustrezneje opisani z angleškim akronimom M. I. C. E. – Money (sl. denar), Ideology (sl. ideologija), Coercion (sl. prisila) in Ego (sl. ego). Omenjeni model spreminja element pritiska v trikotniku prevar, saj zagotavlja razširjen obseg motivacijskih dejavnikov, ki presegajo nedeljiv finančni pritisk. V prid uporabi tega modela govori dejstvo, da naj bi bila pogosta motivacijska dejavnika za izvedbo prevare predvsem denar in ego (Dorminey, Fleming, Kranacher & Riley Jr., 2012). Ideološki motivatorji omogočajo storilcu, da opraviči uporabljena sredstva za dosego svojega cilja. Kot primer lahko navedemo posameznika, ki sodeluje pri prevari ali finančnem kriminalu, saj želi v skladu s svojimi prepričanji doseči višje dobro. Kot primer bi lahko navedli davčno utajo in financiranje terorizma (Dorminey, Fleming, Kranacher & Riley Jr., 2010).

2.3.5 Novi trikotnik prevar

Kassem in Higson (2012) menita, da je pomembno, da revizorji pri svojem delu upoštevajo več različnih modelov prevar, da bi pridobili boljše razumevanje glede razlogov za izvedbo prevare. Na te modele bi morali gledati kot na podaljšek prvotnega »trikotnika prevar«, kjer so obstoječi modeli integrirani v nov model, ki ga imenujemo novi trikotnik prevar (angl.

New Fraud Triangle). Model vključuje štiri elemente, in sicer motivacijo (iz modela M. I. C. E.), osebno integriteto (iz modela lestvica prevar), zmožnosti prevaranta (iz modela diamant prevar) in priložnost. Na sliki 2 je prikazan novi trikotnik prevar.

Slika 2: Novi trikotnik prevar

Prirejeno po Kassem & Higson (2012).

2.3.6 Model S. C. O. R. E.

Vousinas (2019) meni, da je treba obstoječe modele prevar posodobiti na način, ki bo prilagojen trenutnemu razvoju in naraščajočemu številu prevar. Avtor je tako oblikoval nov model z angleškim akronimom S. C. O. R. E. – Stimulus (sl. spodbuda), Capability (sl. sposobnost), Opportunity (sl. priložnost), Rationalization (sl. racionalizacija) in Ego (sl. ego). Prvi štirje omenjeni elementi izhajajo iz modela »diamant prevar«, medtem ko želi avtor z vpeljavo elementa ego izboljšati odkrivanje in preprečevanje prevar. Spodbuda je v okviru tega dela definirana kot pritisk in je lahko tako finančne kot nefinančne narave. Kot primer lahko navedemo visoke finančne potrebe, potrebo po poročanju prilagojenih (boljših) finančnih rezultatov zaradi pritiska po doseganju cilja in frustracije, vezane na delovno okolje.

2.4 Nabor najpogostejših oblik poslovne prevare

Terzi (v Kızıl, Muzır & Yılmaz, 2021) prevare deli na dve kategoriji – tiste, ki jih zagreši poslovodstvo, in tiste, ki jih zagrešijo zaposleni, in sicer navaja, da:

- med **vodstvene prevare** štejemo računovodsko prevarantsko poročanje, lažne navedbe o višini premoženja, lažne izjave o višini materialnih sredstev, prikrivanje dejanske uspešnosti poslovanja, nezakonite aktivnosti, hierarhijo in navzkrižje interesov;
- v okviru **prevar zaposlencev** pa govorimo o poneverbi denarja in premoženja, kršitvi dolžnosti, kraji idej, lastnine in poslovnih skrivnosti ter nezakonitih aktivnostih.

Tschakert, Needles Jr. in Holtzblatt (2016) navajajo, da so najpogostejše prevare tiste, ki jih zaposleni izvedejo proti organizaciji, v kateri so zaposleni. Čeprav je to najpogostejša oblika prevare, pa dejansko predstavlja najmanjši znesek storjene škode.

Comer (2016, str. 4–6) navaja, da se med glavne vrste prevar v organizacijah uvrščajo:

- **lažno poročanje**, ki vključuje tako ustvarjanje lažnih poročil kot tudi prikrivanje pomembnih informacij. Kot primer lahko navedemo predložitev lažnih izkazov z namenom prikrivanja neuspešnosti oziroma zavajanja investorjev, bankirjev, borze oziroma tretjega subjekta. Prav tako gre lahko za manipulacijo finančnih rezultatov oziroma blažitve zakonodajnih in drugih kršitev ter lažnega poročanja;
- **tehnološko zlorabo**, ki vključuje nepooblaščen dostop do datotek, nepooblaščen brskanje po spletu in računalniško prevaro. Prav tako gre lahko za nepooblaščen dostop do računalniških sistemov, nalaganje virusov oziroma zlonamernih kod in sabotazo;
- **korupcijo**, kjer gre za plačilo oziroma prejem nepooblaščenih koristi za opravljanje oziroma neopravljanje delovnih nalog zaposlenega. Kot primer lahko navedemo sprejem denarja s strani zaposlenega za vplivanje na odločitev delodajalca;
- **navzkrižje interesov**, o katerem govorimo, kadar imajo agenti (običajno zaposleni) zasebne, skrivne interese, ki bi lahko ovirali njihovo delo oziroma obveznosti do principalov. V okviru omenjenega gre lahko za delo s krajšim delovnim časom oziroma svetovanje brez predhodne odobritve principala, uporabo občutljivih podatkov organizacije za zasebno rabo oziroma za zlorabo nedovoljenih substanc ali alkohola, ki vplivajo na uspešnost pri delu;
- **krajo sredstev**, ki vključuje krajo, poneverbo, lažno računovodenje in zavajanje. Prav tako gre lahko za krajo ali zlorabo zaščitene informacij ter komercialno goljufanje s strani dobaviteljev, strank in ostalih subjektov.

PriceWaterhouseCoopers (v nadaljevanju PwC) (2022) v raziskavi Global Economic Crime and Fraud Survey 2022 navaja, da največjo grožnjo predstavljajo kibernetiski kriminal, goljufanje strank in poneverba sredstev (angl. Asset misappropriation). Stopnja gospodarske kriminalitete in prevarantskih aktivnosti v organizacijah se je v primerjavi z letom 2018 v letu 2022 znižala za tri odstotne točke, in sicer na 46 %. Izjema je tehnološki sektor, kjer so se od leta 2020 prevarantske aktivnosti občutno povečale. Takšne aktivnosti sta namreč zabeležili kar dve tretjini organizacij v tem sektorju. Zaradi pandemije covida-19 je prišlo tudi do digitalizacije organizacij, kar je povzročilo ranljivost in večji potencial za morebitne prevare. Prav tako je delo na daljavo povečalo tveganje za izsiljevanje zaposlenih, ki so imeli dostop do občutljivih podatkov organizacije. Glede na rezultate raziskave naj bi največ groženj prihajalo iz zunanega okolja, na katero ne vplivajo tradicionalna orodja organizacij za preprečevanje prevar, kot so pravila obnašanja, usposabljanje in preiskave. Najuspešnejši način za zmanjševanje prevar je po mnenju PwC uvedba sistematičnih sprememb, kjer gre za usposabljanje zaposlenih, ki želijo delovati v skladu s pravili in uvedbo strožjih notranjih kontrol ter ukrepov poročanja.

2.5 Razlogi za izvedbo prevare in lastnosti prevaranta

Lister (2007) meni, da obstoj potrebe oziroma pohlepa lahko spodbudi posameznike, da začnejo razmišljati o načinih za zadovoljitev takšnih potreb. Na to naj bi po mnenju avtorice vplivale tri vrste pritiskov, in sicer osebni pritisk zaradi življenjskega sloga, pritisk na delovnem mestu zaradi finančnih interesov posloводства ter zunanji pritiski v obliki groženj finančni stabilnosti organizacij, finančnih dogovorov in pričakovanj trga.

Vendar pa prisotnost teh pritiskov ne predstavlja zagotovila, da bo posameznik izvedel prevaro. Posameznikova osebnost in okolje namreč pomembno vplivata na obvladovanje finančnega pritiska, v katerem se znajde posameznik (Lister, 2007). Albrecht, Albrecht in Albrecht (2008) menijo, da večina pritiskov posameznikov sicer izvira iz finančnih potreb, vendar pa lahko na izvedbo prevare vplivajo tudi nefinančni pritiski, kot so potreba po poročanju boljših poslovnih rezultatov, razočaranje na delovnem mestu oziroma izziv, kako premagati sistem. Po drugi strani pa finančne pritiske, ki vplivajo na odločitev organizacije za izvedbo prevare, lahko oblikujejo poslovna izguba, znižan obseg prihodkov od prodaje oziroma nezmožnost tekmovanja s konkurenti.

Brody, Knight in Nunez (2020) med glavne karakteristike prevarantov štejejo:

- **pohlep**, ki naj bi bil, sodeč po raziskavah, glavni vzrok za izvedbo prevar, saj prevaranti želijo zadovoljiti svoje želje. Pohlep lahko opredelimo kot sebično in pretirano željo po večji količini nečesa, kot jo dejansko potrebujemo. Pohlep večinoma izhaja iz negativnih izkušenj iz zgodnjih obdobij posameznika, ki so običajno sestavljene iz pomanjkanja ali neustreznosti vzgoje v otroštvu. Nekateri posamezniki lahko zaradi pomanjkanja ustreznih življenjskih razmer in nege v otroštvu čutijo upravičenost do stvari, ki jih imajo ostali, po njihovem mnenju »privilegirani« posamezniki;
- **osebnost posameznika**, saj so bolj problematični tisti, ki imajo močne osebne lastnosti. Kot primer lahko navedemo občutek upravičenosti, nagnjenost k laganju, zavajanju in manipulaciji, pomanjkanje empatije in obžalovanja ter nezmožnost razvijanja globokih čustvenih in socialnih vezi (Carozza, 2008);
- **antisocialno osebno motnjo**, kjer gre za neupoštevanje in kršitev pravic drugih, in sicer omenjena motnja izvira iz socialnega okolja. To se pojavi predvsem pri otrocih staršev, ki jih ne naučijo pravih načinov razvijanja in vzdrževanja odnosov s sočlovekom;
- **narcizem**, ki po besedah Ameriškega psihiatričnega združenja (angl. American Psychiatric Association) (v Brody, Knight & Nunez, 2020) ponavadi izvira iz pomanjkanja socializacije staršev in čustvene rasti, zato narcisoidni posamezniki menijo, da so upravičeni do vse pozornosti, denarja in virov za zadovoljitev njihovih obsežnih potreb. Prav tako so brezčutni, saj menijo, da imajo zaradi pomanjkanja v otroštvu pravico do vsega, kar si želijo;
- **psihopatijo**, ki jo lahko opredelimo kot široko duševno motnjo ter povzetek antisocialne osebne motnje in narcizma, saj imajo podobne temeljne lastnosti.

KMPG na podlagi raziskave *Global profiles of the fraudster: Technology enables and weak controls fuel the fraud* (2016) ugotavlja, da je večina prevarantov moškega spola (79 %) in da največ prevarantov pade v starostno kategorijo med 36 in 55 let (68 %). Prevaranti so običajno povezani z organizacijo, in sicer je bilo 65 % prevarantov zaposlenih v organizaciji, medtem ko jih je 21 % spadalo med bivše zaposlene. Med prevaranti, ki so bili zaposleni v organizaciji, je bilo 38 % takšnih, ki so bili tam zaposleni več kot šest let. Večina prevarantov zavzema vodilne funkcije v organizaciji, in sicer je bilo 34 % izvršnih oziroma neizvršnih direktorjev, 32 % članov posloводства in 20 % preostalega osebja. 38 % prevarantov je uživalo veliko spoštovanje znotraj organizacije, medtem ko jih je 10 % imelo slab ugled. Priložnost za izvedbo prevare je 61 % prevarantov zaznalo v šibkih notranjih kontrolah. Za najpogostejši prevari sta se izkazali poneverba sredstev (47 %), kjer gre predvsem za prevare pri javnih naročilih, in lažno računovodsko poročanje (22 %). Glede na rezultate raziskave je dvakrat bolj verjetno, da bo prevara izvedena skupinsko, saj je potrebno skrivno dogovarjanje znotraj organizacije, da se prevaranti izognejo nadzoru. Ker se skoraj 25 % prevarantov pri svojih aktivnostih zanaša na tehnologijo, je pomembno, da organizacija uporabi tehnologijo za preprečevanje in odkrivanje prevar. 44 % prevarantov je bilo odkritih s pomočjo namiga, pritožbe ali s pomočjo žvižgaštva, 22 % pa na podlagi vodstvenega pregleda. Bolt-Lee in Kern (2015) prav tako menita, da je najpogostejši način odkrivanja poslovnih prevar s pomočjo namigov zaposlenih. Je pa lahko problematično dejstvo, da so zaposleni večinoma zadržani glede prijave svojih sumov, saj se bojijo morebitnih povračilnih ukrepov s strani organizacije oziroma javnosti.

2.6 Najpogostejše oblike računovodskih prevar

Bajuk Mušič (2013a) navaja, da so najprimernejše kategorije za prevarantsko poročanje tiste, ki so tekom leta predmet številnih transakcij, saj posledično obstaja manjša verjetnost za odkritje nepravilnosti. Med takšne kategorije štejemo prihodke, ki so tudi največkrat tarča prevarantskih aktivnosti. Po drugi strani pa je najmanj primerna bilančna kategorija za prevarantsko poročanje kapital, razlog pa je v nizkem številu transakcij ter jasnih in podrobnih pravilih poročanja, ki ne dopuščajo manevrskega prostora. V nadaljevanju so predstavljene najpogostejše transakcije prevarantskega poročanja na področju prihodkov, konsolidiranih računovodskih izkazov in namerne opustitve razkritij v računovodskih izkazih oziroma pojasnilih k njim.

2.6.1 Prihodki

V sklopu prihodkov Bajuk Mušič (2013a) navaja pet možnih tehnik:

- **navidezno prodajo**, kjer se z namenom prikrivanja fiktivnih transakcij odprte terjatve zapira s tekočim denarnim tokom. Pri tem je pomembno, da ima organizacija visoko stopnjo likvidnosti, da ne pritegne pozornosti revizorjev zaradi neplačanih terjatev. Omenjena tehnika je priljubljena predvsem med povezanimi organizacijami, kjer so pred

zaključkom poslovnega leta izdali račun za dobavo blaga ali storitev in na začetku prihodnjega leta izdali dobropis. Vendar pa je organizacija v prihodnjem letu morala doseči toliko več prihodkov, da ni prišlo do prevelikega razpona v obsegu prihodkov v primerjavi s prejšnjimi obdobji in da je s tem prevara ostala »pod radarjem«;

- **nepravilno časovno umestitev pripoznavanja prihodkov**, kjer se prihodki pripoznajo pred izpolnitvijo pogojev. Računovodsko gledano se namreč prihodki pripoznajo šele takrat, ko tveganja in koristi v celoti preidejo na kupca;
- **prodajne transakcije med povezanimi osebami**, kjer obvladujoča organizacija sprejema odločitve, katerih cilj je maksimalno doseganje osebnih koristi na račun povezane organizacije. Pri takšnih poslih gre lahko za prikrivanje pravne vsebine posla oziroma za izvajanje poslov na način, ki je v navzkrižju s tržnimi pogoji.
- **liberalno politiko vračil blaga**, kjer je možno uporabljati tehnike agresivnega računovodstva z namenom zlorabe računovodskih pravil. Organizacije, ki se ukvarjajo s prodajo blaga in omogočajo vračilo izdelkov v primeru nezadovoljstva, morajo namreč odložiti pripoznanje dela prihodkov, in sicer na podlagi ocene potencialnih vračil blaga. Podlaga za takšno računovodsko oceno je presoja posloводства;
- **stopenjsko pripoznavo prihodkov** na podlagi stopnje dokončnosti, kar se pojavlja predvsem v gradbenih in storitvenih organizacijah. Stopnja dokončnosti se ugotavlja predvsem na podlagi popisa del in primerjave dejanskih delovnih ur z načrtovanimi. Organizacije lahko z namenom hitreše pripoznave prihodkov spremenijo podlago pripoznavanja oziroma oceno ali pa napačno predstavljajo število opravljenih ur.

2.6.2 Konsolidirani računovodski izkazi

Bajuk Mušič (2013a) navaja, da se prevare dogajajo tudi na področju konsolidiranih računovodskih izkazov, ko se na primer posamični računovodski izkazi določene organizacije ne vključijo v konsolidirane izkaze. S takšno namerno izločitvijo se prikazuje višji poslovni izid na ravni skupine, nezadolženost organizacije, čeprav je organizacija do vratu v dolgovi, ki jih ne bo zmožna poplačati, in pozitiven denarni tok skupine, čeprav ima kar precejšnje težave z likvidnostjo.

2.6.3 Namerna opustitev razkritij v računovodskih izkazih oziroma pojasnilih k njim

V tujini se tudi namerno opuščanje razkritij v računovodskih izkazih oziroma pojasnilih k njim šteje kot prevarantska aktivnost. Kot primer pomembnega razkritja lahko navedemo pogojne oziroma zunajbilančne obveznosti, ki se oblikujejo na podlagi presoje posloводства, če niso izpolnjeni pogoji za oblikovanje rezervacije oziroma obveznosti. V takšnem primeru ni možno oceniti, ali in kdaj bo sploh prišlo do odliva gospodarskih dejavnikov, niti ni možno oceniti približnega zneska. Posloводство se lahko tudi namerno odloči, da ne bo oblikovalo rezervacije, niti ne razkrije te pogojne obveznosti v pojasnilih k računovodskim izkazom.

Uporabnik računovodskih izkazov tako ne more oceniti morebitnih tveganj, zato govorimo o namernem zavajanju uporabnikov (Bajuk Mušič, 2013a).

2.7 Odkrivanje poslovnih prevar

Prevare lahko odkrivamo na različne načine, in sicer s pomočjo žvižgaštva zaposlenih, sheme »drevo prevar«, ki ga je razvilo Združenje preizkušenih preiskovalcev prevar (angl. Association of Certified Fraud Examiners, v nadaljevanju ACFE) in matematičnih modelov, kot so Benfordov zakon, Beneishev model M-vrednosti in Montierjev model C-vrednosti.

2.7.1 Žvižgaštvo

Eden izmed pomembnih načinov za odkrivanje poslovnih prevar je žvižgaštvo (angl. whistleblowing), izvedeno s strani računovodij, saj imajo zaradi narave dela dostop do računovodskih informacij ter posedujejo znanje in razumevanje glede tega, kaj je pravilno in kaj narobe. Na podlagi tega lahko kritično ocenijo situacijo in razberejo elemente, ki nakazujejo poslovno prevaro (Owen Brown, Hays & Stuebs Jr., 2016). Koncept žvižgaštva se je pojavil v zgodnjih 70. letih prejšnjega stoletja, ko je Ralph Nader kot prvi definiral ta pojem. Žvižgaštvo lahko opredelimo kot dejanje zaposlenih, ki obveščajo javnost oziroma oblasti o nepravilnostih, ki se dogajajo znotraj njihove organizacije (Olesen, 2022).

Curtis in Taylor (2009) menita, da na posameznikovo namero o žvižgaštvu vplivata dve vrsti dejavnikov:

- **kontekstualni**, ki se navezujejo na opazovano dejanje, lastnosti kanalov za poročanje, organizacijsko kulturo glede odzivov na preteklo žvižgaštvo in moralno intenzivnost kaznivega dejanja;
- **individualni**, v okviru katerih govorimo o lastnostih potencialnega žvižgača, storilca kaznivega dejanja oziroma preiskovalca.

Geng in Fleming (2021) sta v okviru raziskave o nameri podrejenega, da »zažvižga«, če je vodja vpleten v računovodsko prevaro, preverjala, ali dejavniki, kot so čustvena inteligenca vodje, morebitne negativne posledice za vodjo, pozitivne posledice za organizacijo in čustvena inteligenca podrejenega vplivajo na namero glede prijave zaznanih nepravilnosti v sklopu računovodskega poročanja. Ugotovljeno je bilo, da lahko vpletenost vodje pomembno vpliva na posameznikovo namero o »žvižganju«. Večja verjetnost za prijavo obstaja v primeru, ko podrejeni oceni, da bi posledice njegovega dejanja pozitivno vplivale na organizacijo namesto negativno na vodjo z visoko čustveno inteligenco. Zato je pomembno, da organizacije izvajajo etično usposabljanje za svoje zaposlene in v sklopu tega poudarjajo pozitivne posledice žvižgaštva.

Zanimiva je tudi raziskava, ki so jo izvedli Brink, Jordan Lowe in Victoravich (2013) ter so v njej raziskovali vpliv finančnih spodbud na notranje poročanje sumljivih informacij, ki

nakazujejo prevaro. Udeležencem v raziskavi, ki so v tem primeru predstavljali zaposlene v organizaciji, je bil prikazan primer, kjer je finančni kontrolor odkril, da je finančni direktor vpleten v prevaro. Rezultati kažejo, da se zaposleni raje odločijo za notranje poročanje, tudi v primerih, ko so jim ponujene finančne spodbude, neodvisno od tega, ali posedujejo močne ali šibke dokaze. V primeru, ko jim je bila ponujena finančna spodbuda za notranje poročanje, so v primeru šibkih dokazov raje poročali notranje, v primeru močnih dokazov pa so se raje odločili za zunanje poročanje.

2.7.2 Drevo prevar

Pri odkrivanju prevar si lahko pomagamo tudi s shemo »drevo prevar«, ki jo je razvil ACFE, in sicer ga delimo na tri veje (Association of certified fraud examiners - Slovenija, brez datuma):

1. **korupcijo**, kamor štejemo:

- navzkrižje interesov, kamor spadajo različne oblike nabavnih in prodajnih shem;
- podkupovanje v smislu povratnih nakupov oziroma nabav in manipulativne aktivnosti pri javnem oziroma organizacijskem naročanju;
- podkupovanje, kjer gre za nezakonito obliko zahvale;
- ekonomsko izsiljevanje;

2. **neupravičeno pridobitev oziroma uporabo sredstev**, kamor štejemo:

- krajo denarja, kjer gre lahko za neposredno krajo blagajniške gotovine, evidentiranih denarnih prejemkov oziroma denarja pred evidentiranjem v poslovne knjige;
- prevarantska izplačila v povezavi z nabavo, plačami, povračili stroškov in blagajniškimi izplačili;
- zaloge in ostala sredstva, kamor štejemo pridobitev in transfer sredstev ter lažno prodajo in odpremo;

3. **prevarantsko računovodsko poročanje**, ki ga delimo na dve kategoriji:

- napihovanje sredstev oziroma prihodkov, kar dosežemo s pomočjo časovne neuskkljenosti prihodkov, fiktivnih prihodkov, prikritih obveznosti in bodočih stroškov oziroma neustreznih cenitev in razkritij;
- prenizko izkazovanje sredstev oziroma prihodkov, kar lahko prav tako dosežemo na podlagi časovne neuskkljenosti prihodkov oziroma neustreznih cenitev, prenizko izkazanih prihodkov ali pa napihnjenih obveznosti in stroškov.

2.7.3 Benfordov zakon

Gorenc (2019) navaja, da lahko pri odkrivanju računovodskih prevar uporabimo Benfordov zakon, ki služi kot orodje za odkrivanje morebitnih nepravilnosti. Gre za matematično orodje, s pomočjo katerega je mogoče ugotoviti, ali računovodski izkazi vsebujejo nenamerne napake oziroma elemente prevare. Omenjen zakon namreč trdi, da imajo ponarejene številke drugačen vzorec kot veljavni oziroma naključni vzorci. Je pa pomembno izpostaviti, da so za učinkovito izvedbo analize podatkov potrebna velika števila, sestavljena iz vsaj štirih števk. Todter (v Gorenc, 2019) ugotavlja, da s pomočjo Benfordovega zakona sicer ne pridobimo dokazov o morebitnih nepravilnostih, vendar pa nam lahko pomaga pri prepoznavi dokumentov, ki jih je treba pregledati in jim nameniti več pozornosti.

2.7.4 Beneishev model M-vrednosti

Pri odkrivanju računovodskih prevar oziroma nagnjenosti k uporabi manipulativnih tehnik si lahko pomagamo tudi z Beneishevim modelom M-vrednosti. Gre za matematični model, ki ga je razvil Messod D. Beneish. Beneish (1999) je uporabnost modela ocenil kot orodje za razvrščanje, saj razlikuje organizacije, ki uporabljajo manipulativne tehnike, od tistih, ki delujejo v skladu s predpisi. S pomočjo omenjenega modela lahko na podlagi finančnih kazalnikov in osmih spremenljivk z veliko verjetnostjo določimo, ali je organizacija prirejela višino dobička. Podlago za spremenljivke modela predstavljajo podatki, pridobljeni iz računovodskih izkazov. Formula za izračun M-vrednosti je prikazana v prilogi 1.

Özcan (2018) navaja, da lahko organizacije na podlagi M-vrednosti delimo na tiste, ki so prevarantske, in tiste, ki ne izvajajo prevarantskih aktivnosti. Če M-vrednost presega $-1,78$, to pomeni, da obstaja velika verjetnost, da bo organizacija pripravila prevarantske računovodske izkaze.

2.7.5 Montierjev model C-vrednosti

Tudi Montier (v Dobaja, 2022) je razvil podoben analitični pristop, model C-vrednosti, katerega poimenovanje izhaja iz angleškega izraza »cooking the books« (sl. prirejanje poslovnih knjig). Model naj bi bodočim investitorjem služil kot orodje za odkrivanje napačnih navedb v računovodskih izkazih. Sestavljen je iz šestih kriterijev, ki vsebujejo elemente, ki so predmet najpogostejših oblik manipulacije z dobički. Mednje štejemo:

- povečanje razlike med čistim poslovnim izidom in denarnim izidom iz poslovanja tekočega leta v primerjavi s preteklim;
- povečanje dnevov vezave terjatev (angl. Days Sales Outstanding);
- povečanje dnevov vezave zalog (angl. Days Sales of Inventory, v nadaljevanju DSI);
- povečanje drugih kratkoročnih sredstev v primerjavi s prihodki od prodaje;
- zmanjšanje stroškov amortizacije v primerjavi z opredmetenimi osnovnimi sredstvi;

- veliko rast sredstev.

C-vrednosti v primerjavi z M-vrednostjo ne izračunamo na podlagi formule, temveč s pomočjo seštevanja točk, kjer pri vsakem izmed šestih kriterijev ovrednotimo stanje v organizaciji. Če ima na primer organizacija rastoč DSI, dobi eno točko, sicer ostane brez točke. Če seštevek po zgornjih šestih kriterijih znaša nič, lahko zaključimo, da v računovodskih izkazih ni bilo moč zaznati manipulacije. V primeru, da je seštevek točk maksimalen, pa je to očiten znak, da organizacija prireja višino dobička (Dobaja, 2022).

2.8 Preprečevanje poslovnih prevar

Lister (2007) navaja, da mora organizacija za uspešno preprečevanje prevar upoštevati naslednje tri komponente:

1. jasno opredelitev in krepitev stališča organizacije glede prevar, ki sestoji iz:

- politike preprečevanja prevar, kamor spadajo preverjanje ozadja zaposlenih, delegiranje avtoritete, oblikovanje disciplinskega kodeksa in etičnih smernic;
- komunikacije in usposabljanja, kamor spadajo skladnost s kodeksi ravnanja, kanali za žvižgače in usposabljanje zaposlenih glede zavedanja o prevarah;

2. proaktivni pristop na področju:

- ocene tveganj za pojav prevare, kjer se oblikujejo sheme glede tveganja pojava prevar, navedejo specifični scenariji tveganja v povezavi z lastnostmi industrije in geografsko lego ter opredelijo prednostna tveganja;
- spremljanja ustreznosti kontrol za preprečevanje prevar in izvajanje le-teh;

3. odzivnost, kjer gre za pripravo načrta za odzivnost na pojav prevare, ki zajema preiskovalni protokol, oblikovanje skladnosti ravnanja in disciplinskega postopka, nadzor sanacije ter načrt finančnega okrevanja.

V sklopu preprečevanja prevar so v nadaljevanju predstavljene vloge notranjih in zunanjih revizorjev, pooblaščenih preiskovalcev prevar in forenzičnih računovodij.

2.8.1 Vloga notranjih revizorjev

Floștoiu (2012) meni, da je delovanje notranje revizije mogoče prepoznati kot ključni element pri obvladovanju prevar znotraj organizacije. Vendar pa notranji revizor ni strokovnjak za preiskovanje, ali so sprejeti ukrepi za preprečevanje prevar ustrezni. Cilj notranje revizije je zgolj prepoznati tveganja in zagotoviti sprejem zadostnih ukrepov za preprečitev prevare.

Zikmund (2008) je opredelil štiri korake, ki naj bi jih notranji revizorji upoštevali pri oceni tveganja za izvedbo prevare:

1. **ocena organizacijskih dejavnikov tveganja za izvedbo prevare**, v okviru katere je treba opraviti analizo industrije in poslovnih procesov, oceniti uspešnost poslovanja, opraviti razgovore s poslovodstvom, pregledati morebitne pretekle prevare ter oceniti prevare v konkurenčnih organizacijah. Notranja revizija ima najboljše pogoje za izvedbo te ocene, saj v sklopu svojega delovanja analizirajo številna področja poslovanja, imajo pregled nad strukturo notranjih kontrol in vpogled v delovanje organizacije;
2. **prepoznava potencialnih prevarantskih shem**, ki je odvisna predvsem od revizorjevega znanja na tem področju. Čeprav so za to področje bolj usposobljeni pooblaščenči preiskovalci prevar, pa bi morali notranji revizorji vseeno stremeti k temu, da poskušajo prepoznati čim več različnih prevarantskih shem, saj si s tem olajšajo ocenjevanje notranjih kontrol;
3. **ovrednotenje pomembnosti prepoznanih tveganj za prevaro**, v okviru katerega morajo revizorji oceniti finančni vpliv določenega tveganja na organizacijo, tveganje ugleda zaradi negativne publicitete, izgubo produktivnosti, morebitne kazenske postopke oziroma izgubo sredstev. Prav tako je pomembno, da pridobijo mnenje poslovodstva glede stopnje pomembnosti prepoznanih tveganj za prevaro in na podlagi tega pripravijo seznam prioritetenih tveganj;
4. **ocena kontrol za zmanjšanje tveganja**, kjer bi moral revizor natančno proučiti prevare z visoko stopnjo tveganja in upoštevati tako obstoj kontrole kot tudi njeno operativno učinkovitost.

Bolt-Lee in Kern (2015) menita, da bi morali notranji revizorji za povečanje učinkovitosti opraviti obsežno študijo organizacijskega okolja, kjer bi vzeli pod drobnogled sisteme, postopke, notranje kontrole ter delovanje poslovodstva in zaposlenih. Prav tako bi morali uporabljati dobro premišljene revizijske programe, se redno vključevati v komunikacijo s poslovodstvom in ugotavljati posledice prevar.

2.8.2 Vloga zunanjih revizorjev

Ker zunanji in notranji deležniki na podlagi računovodskih informacij sprejemajo poslovne odločitve, je izrednega pomena, da so računovodski izkazi resnični in objektivni. Izkrivljanje računovodskih izkazov v praksi ni redkost, zato je za povečanje zaupanja v pošten in resničen prikaz računovodskih informacij nujno potreben pregled neodvisnih zunanjih oseb, ki podajo svoje mnenje (Dimitrijevic, Jovkovic & Milutinovic, 2021).

Bolt-Lee in Kern (2015) menita, da je pomembno, da zunanji revizorji v sklopu svojega delovanja ohranijo profesionalno skeptičnost ter se osredotočijo na opazovanje verbalnih

namigov, postavljanje odprtih vprašanj in krepitev sposobnosti poslušanja strank. Vežano na način komunikacije v odnosu revizor – stranka je na podlagi obstoječe literature moč zaslediti, da lahko revizorji na podlagi spletne komunikacije lažje odkrijejo morebitne nepravilnosti, ki nakazujejo prevaro. Razlog je predvsem v pomanjkanju medosebne interakcije, zato se lahko v večji meri posvetijo golim dejstvom. Nasprotno pa kritiki menijo, da takšna komunikacija negativno vpliva na revizorjevo zmožnost za opazovanje in oceno neverbalne govornice vodstva in zaposlenih v revidirani organizaciji, strokovno presojo ter skepticizem. Dokazano je, da komunikacija prek elektronske pošte zavira možnost preiskovalnih vprašanj in robustne poizvedbe. Po drugi strani pa naj bi storilci kaznivih dejanj preferirali pogovor v živo in prek telefona.

Dimitrijević, Jovković in Milutinović (2021) so mnenja, da revizorji najlažje odkrijejo nepravilnosti pri kategoriji prihodkov in odhodkov, vendar pa je praksa pokazala, da manipulativne aktivnosti vplivajo tudi na bilanco stanja in njene kategorije, kot so sredstva, obveznosti, terjatve in kapital. Če revizorji ugotovijo nepravilnosti, to ne pomeni nujno, da je prišlo do manipulacije računovodskih izkazov. Potreben je podrobnejši nadzor pristojnega organa, saj revizorji nimajo zakonske pristojnosti za nadaljnje raziskovanje, ali gre za manipulacijo ali nenamerno napako.

2.8.3 Vloga pooblaščenih preiskovalcev prevar

Pooblašeni preiskovalci prevar zagotavljajo široko paleto storitev tako za organizacije kot za državne organe, saj so lahko zaposleni v organizaciji ali pa sodelujejo kot neodvisni svetovalci. Njihova vloga pri preiskavi prevar je predvsem pridobivanje dokazov in izjav ter pisanje poročil (Machen & Richards, 2004). Carmichael (2018) navaja, da se organizacije obrnejo na preiskovalce prevar, ko je znano, da je dejansko prišlo do prevare oziroma je bila ta zaznana, lahko pa koristijo njihove storitve tudi, če obstaja utemeljen sum na prevaro. Osnovni cilj preiskovalcev prevar je ugotoviti, ali je prišlo do prevare in kdo je storilec, dodatni cilj pa je lahko vzpostavitev in varovanje dokazov, ki bodo uporabljeni v okviru kazenskih oziroma drugih disciplinskih postopkov.

V okviru pooblaščenih preiskovalcev prevar govorimo o usposobljenih strokovnjakih, ki posedujejo raznolike veščine za preprečevanje, odkrivanje in preiskovanje prevar. Mednje štejejo predvsem poznavanje kompleksnih finančnih transakcij, razumevanje preiskovalnih tehnik in pravnih zadev, sposobnost reševanja obtožb o prevari ter oblikovanje učinkovitih programov za boj proti prevaram (Association of Certified Fraud Examiners, brez datuma). V široki kategoriji preiskovalcev prevar so tudi forenzične računovodje, ki so specializirani za posebno vejo računovodstva, ki odstopa od tradicionalnih računovodskih metod (Machen & Richards, 2004). Njihova vloga pri preprečevanju prevar je predstavljena v nadaljevanju.

2.8.4 Vloga forenzičnih računovodij

Na razvoj in uporabo forenzičnega oziroma preiskovalnega računovodstva je vplivalo povečanje prevarantskih aktivnosti in drugih koruptivnih dejavnosti. Na forenzične računovodje se obrne organizacija, v kateri je bila zaznana oziroma odkrita prevara. Njihova naloga je, da pomagajo odkriti prevaro in da poslovodstvu zagotovijo zadostne dokaze za sodni pregon osumljencev (Olaniyan, Ekundayo, Oluwadare & Bamisaye, 2021). Podobnega mnenja je tudi Novalija (2011), ki navaja, da se poslovodstva organizacij na forenzične računovodje obrnejo predvsem v primerih, ko želijo objektivno preveriti finančne dogodke, saj sumijo na odstopanja računovodskih izkazov in finančno poneverbo.

Houck in drugi (2006) navajajo, da forenzično računovodstvo sestoji iz uporabe računovodskih, revizijskih in preiskovalnih veščin za pomoč pri pravnih zadevah. Tudi Curtis (2008) meni, da je bistvo forenzičnega računovodstva uporaba računovodskih funkcij in veščin za dokazne namene, kar sestoji iz pridobitve dokumentacije, pričevanja oziroma obojega.

Bhasin (2007) navaja, da med najpogostejša področja njihovega delovanja sodijo predvsem odkrivanje prevar, ki jih zagrešijo zaposleni, kriminalistične preiskave, primeri v povezavi s poklicno malomarnostjo, storitve arbitraže in mediacije, poravnave odškodninskih zahtevkov in reševanje sporov. Dejavnosti, ki jih običajno izvajajo, tako vključujejo preiskovanje in analizo finančnih dokazov, razvoj orodij za pomoč pri analizi in predstavitvi finančnih dokazov, predstavitev rezultatov v obliki poročil in zbirk dokumentov ter pomoč v pravnih postopkih, vključno s pričanjem na sodišču.

2.9 Vpliv covida-19 na delo zunanjih in notranjih revizorjev, računovodij, forenzičnih računovodij in pooblaščenih preiskovalcev prevar

V luči nedavne svetovne zdravstvene krize v povezavi z izbruhom covida-19 bo v nadaljevanju predstavljen vpliv pandemije na delo zunanjih in notranjih revizorjev, računovodskih strokovnjakov, forenzičnih računovodij ter pooblaščenih preiskovalcev prevar.

2.9.1 Vpliv covida-19 na delo zunanjih revizorjev

Albitar, Gerged, Kikhia in Hussainey (2021) navajajo, da so se zunanji revizorji na začetku izbruha covida-19 v letu 2020 srečevali z izzivi brez primere. Ker sta socialno distanciranje in delo od doma med pandemijo postala nova normalnost, naj bi to vplivalo na povečano število delovnih ur revizorjev. Zaradi krize naj bi določene organizacije tudi zahtevale nižje revizijske honorarje, kar naj bi vplivalo na manjšo angažiranost revizorjev z namenom pokritja nižjih honorarjev. V času gospodarske negotovosti je bila večina revizijskih mnenj z zadržki izdana predvsem zaradi dvomov o kontinuiteti organizacije, kar lahko pripišemo

pomanjkanju likvidnosti in poslabšanju gospodarskega razvoja aktivnosti organizacij. Ker je bilo to obdobje težavno za marsikatero organizacijo, je bila lahko manipulacija z zaslužki še toliko bolj privlačna. KPMG v svojem poročilu o možnem vplivu covid-19 na finančno poročanje (v Albitar, Gerged, Kikhia & Hussainey, 2021) ugotavlja, da je postalo nujno, da revizorji povečajo dosedajšnjo uporabo analitičnih postopkov. Na podlagi tega namreč lahko ustvarijo celovito sliko finančnega položaja organizacij in s tem zmanjšajo število podrobnejših testov. Poleg tega, da so ti testi dragi, pa so v času covid-19 postali tudi izjemno zamudni, saj je večina komunikacije s stranko potekala prek elektronske pošte. Nadalje PwC v svojem poročilu o odzivu na vpliv covid-19 (v Albitar, Gerged, Kikhia & Hussainey, 2021) ugotavlja, da naj bi se revizorji začeli bolj zanašati na dokumentacijo, ki jo pridobijo od zunanjih strank, kot so kupci, dobavitelji oziroma banka. Prav tako je pandemija povzročila zmanjšano uporabo izvirne dokumentacije, kot so izvirni računi, ki naj bi bili bolj zanesljivi od kopij računov, ki jih revizijska stranka pošlje po elektronski pošti. Deloitte (v Albitar, Gerged, Kikhia & Hussainey, 2021) navaja, da so bile revizijske organizacije zaradi socialnega distanciranja in zmanjševanja stroškov primorane odpovedati mesečna izobraževanja, delavnice in ostale dejavnosti za strokovni razvoj zaposlenih. Nadalje Albitar, Gerged, Kikhia in Hussainey (2021) menijo, da ima omenjeno neposreden vpliv na učinkovitost in sposobnost revizorja ter lahko negativno vpliva na kakovost revizije. Prav tako so se pojavljale tudi izgube osebja na račun bolezni oziroma karantene, kar je lahko vplivalo na uspešnost, učinkovitost in kakovost revizije.

2.9.2 Vpliv covid-19 na delo notranjih revizorjev

Serag in Daoud (2021) navajata, da so se notranji revizorji že pred pandemijo covid-19 soočali s spremembami, saj so digitalna transformacija in druge nastajajoče tehnologije predstavljale izziv za številne funkcije notranje revizije. Ker je socialno distanciranje onemogočilo interakcijo med zaposlenimi in strankami, so organizacije začele iskati digitalne rešitve za ta problem. Zaradi narave dela je imelo veliko notranjih revizorjev že izkušnje z delom na daljavo, prav tako so se bili sposobni hitro prilagoditi novemu delovnemu okolju. Njihove delovne naloge se niso kaj dosti spremenile in so bile sestavljene predvsem iz obvladovanja kibernetских in varnostnih tveganj. Na podlagi študij, ki sta jih izvedla Deloitte in KPMG (v Serag & Daoud, 2021), je bilo ugotovljeno, da sta socialno distanciranje in uvedba dela od doma vplivala na povečanje obsega in resnosti tveganj v povezavi z elektronskimi informacijskimi sistemi. Zaradi povečanega števila uporabnikov je bila obremenitev informacijskih sistemov toliko večja, kar je lahko predstavljalo povečano tveganje za nastanek okvar in je lahko negativno vplivalo na dostopnost podatkov. Prav tako se je povečalo tveganje za kibernetске napade, zato so bila prizadevanja notranjih revizorjev usmerjena predvsem v ocenjevanje ustreznosti in učinkovitosti kontrol v povezavi z delovanjem elektronskega računovodstva, tveganj glede varnosti informacijskih sistemov in predložitve priporočil vodstvu glede obvladovanja tveganj.

2.9.3 Vpliv covida-19 na delo računovodij

Shen, Fu, Pan, Yu in Chen (v Jabin, 2021) navajajo, da morajo računovodje v kriznih časih ustvarjati dodano vrednost in reševati obstoječe in potencialne izzive s pomočjo nove tehnologije. Avtorji ugotavljajo, da je uporaba digitalne tehnologije ključna za uspeh in kontinuiteto organizacije v obdobju pandemije. Ardiny (v Jabin, 2021) ugotavlja, da so se računovodje v času pandemije covida-19 soočali s težavami glede razkritja določenih informacij o organizaciji. To so predvsem informacije o dobrem imenu, izzivi v povezavi z denarnim tokom in kolateralno izgubo ter razkritja, povezana s kontinuiteto poslovanja. Heltzer in Mindak (2021) sta v sklopu študije ugotovila, da so fizične in finančne omejitve v povezavi s pandemijo negativno vplivale na produktivnost računovodij, njihovo sposobnost opravljanja dela in vzdrževanja odnosov s strankami in sodelavci ter ponujanja storitev strankam. Guo Yuanyuan in Pippin (2022) navajata, da je pandemija pospešila proces digitalizacije in brezpapirnega poslovanja na področju računovodstva.

2.9.4 Vpliv covida-19 na delo forenzičnih računovodij

Bartulović (2021) navaja, da je v turbulentnih časih, kot je bila na primer pandemija covid-19, na splošno moč pričakovati povečano število prevarantskih aktivnosti. Wiesenfeld (2020) meni, da so se zaradi izbruha covida-19 forenzični računovodje srečevali z ovirami brez primere, saj je poleg socialnega distanciranja prišlo tudi do motenega poslovanja in zaprtja sodišč. Osebna srečanja s pričami in osumljenci so tako zamenjali intervjuji in izjave prek spletnih platform za srečanja. To je predstavljalo kar precejšnjo oviro, saj so forenzični računovodje pogosto uporabljali možnost pregleda dokumentacije s subjektom razgovora, kar je lahko pripomoglo k razumevanju prej nejasnih transakcij in finančnega poslovanja. Prav tako je lahko zaradi dela na daljavo prišlo do motenj v delovnem procesu, saj narava dela zahteva pogosto sodelovanje z odvetniki, organi kazenskega pregona, subjekti in pričami. Kljub omenjenim izzivom pa pandemija covida-19 ni v popolnosti ovirala dela, saj je bilo večji del pregleda dokumentov in analiz možno opraviti na daljavo.

2.9.5 Vpliv covida-19 na delo pooblaščenih preiskovalcev prevar

Zaradi socialnega distanciranja v povezavi s pandemijo covida-19 so tudi pooblaščenih preiskovalci prevar morali prilagoditi potek svojega dela. Pojavili so se predvsem izzivi glede zagotovitve oddaljenega dostopa do dokumentov ob upoštevanju zakonodaje o zasebnosti in zaupnosti ter preverjanja verodostojnosti skeniranih kopij. Ugotovljeno je bilo, da je veliko lažje preveriti verodostojnost tiskanega dokumenta. Prav tako naj bi bilo tudi verodostojnost pričevanj lažje oceniti v živo kot prek razgovora na spletnih platformah za srečanja, pojavljali pa so se tudi pomisleki v zvezi z zaupnostjo razgovorov prek omenjenih platform (Financier Worldwide Magazine, 2020).

2.10 Primeri poslovnih prevar v praksi

V praksi je znanih veliko primerov poslovnih prevar, med najodmevnejše pa lahko štejemo ameriški Enron in WorldCom ter nemško Wirecard, ki bodo predstavljene v nadaljevanju.

2.10.1 Enron

Ameriška organizacija Enron je nastala leta 1985 z združitvijo Houston Natural Gas in InterNorth. Na začetku je šlo za regulirano organizacijo, ki se je ukvarjala s prodajo zemeljskega plina, kmalu pa so postali eden izmed največjih svetovnih trgovcev z energijo. Sredstva so ustvarili predvsem na račun nihajočih, tveganih in dragih kritnih poslov. Večina njihovega poslovanja je temeljila na izredno kompleksnih finančnih transakcijah. Kasneje je Enron vstopil na tri nove trge, zaradi česar je cena njihove delnice poskočila, vendar le za kratek čas (Reinstein & Weirich, 2002).

Reinstein in Weirich (2002) navajata, da se je propad organizacije začel, ko so investitorji izvedeli za zunajbilančna partnerstva, ki so skrivala milijarde dolarjev obveznosti. Enron je, tako kot tudi veliko drugih organizacij, uporabljal tako imenovane subjekte s posebnim namenom (angl. Special Purpose Entities), saj so lahko ti subjekti izpuščeni iz konsolidiranih računovodskih izkazov matične organizacije, če je prisotnega vsaj 3 % tujega kapitala. Enron je več kot očitno prirejal poslovne knjige (angl. »cooking the books«) z namenom finančne viabilnosti delnic, medtem ko so ustvarjali malo oziroma nič dejanske vrednosti za delničarje in upnike. Organizacija je uporabila okrog petsto subjektov s posebnim namenom in na tisoče ostalih vprašljivih partnerstev z namenom ustvaritve transakcij za doseglo zunajbilančne obravnave sredstev in obveznosti. Poslovodstvo organizacije je pogosto imelo velike osebne interese v okviru omenjenih partnerstev, saj se je na račun tega močno okoristilo. Subjekte s posebnim namenom je uporabilo tudi, ko je potrebovalo dodatni kapital za rast, uporabljalo pa jih je tudi za izposojilo sredstev od zunanjih posojilodajalcev in prodajo finančnih sredstev subjektom s posebnim namenom.

Organizacija se je znašla pod drobnogledom, ko so za leto 2000 poročali o 101 milijardi dolarjev prihodkov, za katerega so revizorji izdali mnenje brez zadržkov. Nato so objavili namero, da bodo v tretjem četrtletju zabeležili izgubo v višini 1,01 milijarde dolarjev in zmanjšali sredstva, do katerih so upravičeni delničarji, v višini 1,2 milijarde dolarjev zaradi popravka pretekle računovodske napake (Cernuša, 2011). Sherron Watkins, podpredsednica Enrona, je poleti 2001 napisala pismo predsedniku Kennethu Layu, s katerim ga je želela opozoriti na neprimerne računovodske metode (Lacayo & Ripley, 2002). 8. novembra 2001 je organizacija oddala obrazec 8-K (angl. Form 8-K), kjer so napovedali popravke računovodskih izkazov vse od leta 1997 naprej (Reinstein & Weirich, 2002). Obrazec 8-K je poročilo, ki ga morajo vložiti ameriške organizacije pri Ameriški komisiji za vrednostne papirje in borzo (angl. U.S. Securities and Exchange Commission), v njem pa razglasijo dogodke, pomembne za delničarje (Investor.gov, brez datuma). Oddan obrazec je prav tako razkril, da bi moral Enron konsolidirati tri subjekte s posebnim namenom, ki niso

bili vključeni v konsolidirane računovodske izkaze (Reinstein & Weirich, 2002). Zaradi odkritij v sklopu preiskave prevare leta 2001 so bili prisiljeni razglasiti stečaj (Cernuša, 2011).

2.10.2 WorldCom

WorldCom je bila velika telekomunikacijska organizacija, ki je doživela ogromno rast v 90. letih prejšnjega stoletja, a se je znašla v velikih težavah na začetku 21. stoletja. Njihovi letni prihodki so presegali 30 milijard dolarjev, imeli so več kot 20 milijonov strank in bili največji ponudnik internetnih storitev na svetu (Zekany, Braun & Warder, 2004). Leta 1998 so se združili z organizacijo MCI, kar je takrat predstavljalo največjo združitev v zgodovini. Združena organizacija je imela v lasti več kot polovico internetnega prometa v Združenih državah Amerike (v nadaljevanju ZDA) in svetovne elektronske pošte. Leta 2000 so se želeli združiti z organizacijo Sprint, vendar so tako ameriški kot evropski regulatorji blokirali ta poskus. Na neuspelo združitev lahko gledamo kot na začetek konca WorldComa, saj je prišlo do upada prihodkov ter kopičenja dolgov in stroškov (Kuhn Jr. & Sutton, 2006).

Zaradi ambicij Ebbersa, glavnega izvršnega direktorja (angl. Chief Executive Officer), da dosežejo vrh Wall Streeta, je obstajal velik pritisk, da dosežejo oziroma presežejo napovedi analitikov. Cilj je bil, da vrednost delnice ne pade, to pa je bilo v interesu tako zunanjih investitorjev in analitikov kot tudi Ebbersa, katerega osebna finančna blaginja je bila odvisna od vrednosti delnice. Ebbers je verjel, da bo nadaljnja visoka rast ključnega pomena za rast delnice na borzi, delnice pa bodo potem lahko uporabili kot valuto za širitev organizacije s pomočjo prevzemov. Prav tako so v tem videli korist tudi vodilni v organizaciji, saj so bile njihove kompenzacije in bonusi odvisni od stopnje rasti prihodkov. WorldCom tako ni imel druge izbire, kot da doseže pričakovanja, ki jih je tudi dosegel, kljub poslabšanju tržnih razmer na področju telekomunikacij (Zekany, Braun & Warder, 2004).

Pomembno je tudi omeniti, da sta Ebbers in finančni direktor (angl. Chief Financial Officer) ter pooblaščen javni revizor (angl. Certified Public Accountant) Sullivan v organizaciji uživala ugled kot posameznika z brezhibno integriteto, prav tako pa sta ustvarila korporacijsko kulturo, kjer nihče ni dvomil o odločitvah nadrejenih. Zvestoba je bila tudi ustrezno nagrajena, saj so bili izbrani zaposleni nagrajeni na način, ki je presegal odobrene smernice glede višine plače in bonusov za določeno pozicijo (Zekany, Braun & Warder, 2004). Korporacijska kultura organizacije je spodbujala neetično vedenje zaposlenih na podlagi promocije večjega dobrega za zaposlene, delničarje in skupnost ter z vzbujanjem strahu pred izgubo službe, če ne bi ponarejali evidenc na način, kot so od njih zahtevali nadrejeni. V primerjavi z zaposlenimi v Enronu so se v WorldComu zavedali napačnega ravnanja, vendar so kljub temu sledili navodilom nadrejenih (Rockness & Rockness, 2005).

Kuhn Jr. in Sutton (2006) navajata, da se je leta 1999 začela rast prihodkov precej upočasnjevati, medtem ko so stroški vztrajno naraščali. Poslovodstvo je na vsak način želelo izpolniti projekcije analitikov, zato so izvedli več prevarantskih zniževanj stroškov in

mehanizmov za povečevanje prihodkov. Poslovodstvo WorldComa je za prikrievanje dejanskega finančnega stanja uporabilo številne tehnike, zlasti štiri pa so povzročile pomembno napačne navedbe v računovodskih izkazih. Mednje štejemo kategoriziranje poslovnih odhodkov kot kapitalskih vložkov, reklasifikacijo vrednosti pridobljenih sredstev organizacije MCI v okviru združitve kot dobro ime, vključevanje prihodnjih stroškov v odpise pridobljenih sredstev in manipuliranje pri izračunih rezervacij za slabe terjatve.

Pomembna oseba pri razkritju dogajanja v WorldComu je bila Cynthia Cooper, zaposlena v organizaciji, ki je »zažvižgala« in s tem opozorila revizijsko skupino ter začela z razkrivanjem prevarantskih finančnih praks (Rockness & Rockness, 2005).

2.10.3 Wirecard

Nemška organizacija Wirecard je bila ustanovljena leta 1999, njihova prvotna dejavnost pa je bila procesiranje plačil za igre na srečo. Kasneje so strankam v številnih svetovnih regijah omogočali elektronski plačilni promet in izdajo fizičnih kartic. Wirecard je odobral in obdeloval plačila za približno 280.000 trgovcev, izdajal kreditne in predplačniške kartice ter zagotavljal tehnologijo za brezstično plačevanje s pametnim telefonom (Engelen, 2021). Skupina Wirecard AG je imela več kot 50 hčerinskih organizacij, največ dobička pa so ustvarjale organizacije v Singapurju, Indiji in drugih azijskih državah. Več let so objavljali povečanje prihodkov in dobička za 30 % ali več, napovedi za rast pa so se povečale večkrat letno. Revizijska družba Ernst & Young (v nadaljevanju EY) je v obdobju med letoma 2009 in 2018 revidirala računovodske izkaze organizacij Wirecard AG in Wirecard Group ter jim vsako leto izdalo revizijsko mnenje brez zadržkov (Möllers, 2021).

Leta 2008 pa je prišlo s strani člana upravnega odbora Nemških maloprodajnih investitorjev (angl. German Retail Investors) do prvih obtožb o ponarejenem računovodskem poročanju (Möllers, 2021). Kasneje je tudi Financial Times vodil preiskavo o računovodskih praksah organizacije Wirecard, in sicer so 15. oktobra 2019 objavili zgodbo z naslovom »Razkrite sumljive računovodske prakse Wirecarda«. Na podlagi notranjih kalkulacij in korespondenco med višjimi člani finančne ekipe Wirecarda je bilo ugotovljeno, da je prišlo do prevarantskega napihovanja prodaje in dobička v organizacijah Wirecard v Dubaju in na Irskem ter do zavajanja glavne revizijske družbe EY. Kot odziv na obtožbe Financial Timesa je Wirecard najel revizijsko družbo KMPG za izvedbo neodvisnega pregleda poslovnih knjig, vendar so pri pregledu naleteli na ovire. Kot rezultat je cena njihove delnice močno padla, prav tako pa ni prišlo do prevzema Deutsche Bank. Združeni Wirebank naj bi namreč do leta 2025 ustvaril šest milijard evrov dodatnega dobička in tako podvojil vrednost na borzi na 50 milijard evrov. Takšen prevzem bi omogočil možnost, da skrijejo ogromno prevaro Wirecarda v obsežnih bilancah stanja obeh organizacij. Prav tako se je zataknilo, ko večletni revizor EY ni želel podpisati letnega poročila Wirecarda za leto 2019. Na podlagi tega je moral Braun, direktor Wirecarda, priznati, da 1,9 milijarde evrov gotovine najverjetneje ni obstajalo. Na tej točki je stečaj postal neizogiben (Engelen, 2021).

2.11 Vpliv poslovnih prevar na razvoj računovodske in revizijske stroke v Združenih državah Amerike in Evropski uniji

Škandali so povzročili tendenco po povrnitvi zaupanja javnosti v revizijski poklic in izboljšanju zanesljivosti javno dostopnih finančnih informacij. To je vodilo do reform v zakonodaji, ki ureja revizijski poklic v ZDA in Evropski uniji (v nadaljevanju EU) ter tudi drugod po svetu. Reforme so na novo opredelile vlogo poslovodstva, notranjih in zunanjih revizorjev, upravnih odborov, nadzornih svetov in revizijskih komisij ter izpostavile zahtevo po javnem nadzoru nad revizijskim poklicem (Zaman Groff & Hočevnar, 2009).

Zaradi računovodskih škandalov so investitorji neupravičeno utrpeli ogromne izgube, kar je bila posledica zaupanja v prevarantske računovodske izkaze, neustreznih razkritij in neučinkovitega regulatornega okolja (Aghimien, 2010). Leta 2002 je bil tako v ZDA sprejet zakon Sarbanes-Oxley (angl. Sarbanes-Oxley Act), ki je predpisal nadzor nad notranjo revizijo in skladnostjo vseh javnih delniških družb. Z uveljavitvijo zakona se je pojavila tudi zahteva po neodvisnosti, kar pomeni, da ena svetovalna organizacija ni več mogla opravljati več različnih storitev isti stranki (Schott Karr, 2004). Na podlagi omenjenega zakona je bil ustanovljen Odbor za nadzor nad revidiranjem javnih delniških družb (angl. Public Company Accounting Oversight Board) (Gornik-Tomaszewski & McCarthy, 2005). S tem mehanizmom so poskušali uskladiti zahteve glede poročanja in razkritja izdajateljev z interesi investitorjev. Pripravljalci računovodskih izkazov in razkritij javnih delniških družb se morajo tako držati rigoroznih standardov, s čimer je zagotovljeno, da uporabniki ne bi bili zavedeni oziroma napačno obveščeni (Aghimien, 2010). Organizacije so prav tako začele boljše nadzirati svoje računovodske politike, povečala pa se je tudi osredotočenost na etično vedenje, kar je ugodno vplivalo na zaupanje investitorjev (Cernušca, 2011).

V EU področje obvezne revizije za letne in konsolidirane računovodske izkaze ureja Direktiva 2014/56/EU Evropskega parlamenta in Sveta z dne 16. aprila 2014 (v nadaljevanju Direktiva). Direktiva ureja področje revizije, javnega nadzora nad revizorji in sodelovanje med organi EU. Podobno kot zakon Sarbanes-Oxley tudi Direktiva omejuje nerevizijske storitve, ki jih lahko revizijske družbe nudijo svojim strankam. S tem se krepi neodvisnost revizorjev in povečuje zaupanje investitorjev. Z namenom zaščite investitorjev imajo uradniki EU na podlagi te Direktive pooblastila za preiskave glede izvajanja pravil in sankcioniranje kršiteljev. Prav tako to področje ureja tudi Uredba (EU) št. 537/2014 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 16. aprila 2014 (v nadaljevanju Uredba). Uredba ureja področje obvezne revizije subjektov javnega interesa. Z namenom nadzora nad revizijskim delovanjem v EU je bil leta 2016 ustanovljen Odbor evropskih organov za nadzor revizorjev (angl. Committee of European Auditing Oversight Bodies, v nadaljevanju Odbor).

V sklopu Odbora gre za sodelovanje med pristojnimi nacionalnimi organi nadzora nad revidiranjem na ravni EU, katerega članica je tudi slovenska Agencija za javni nadzor nad revidiranjem. Namen in naloge Odbora so zagotavljanje lažje izmenjave informacij, znanj in najboljših praks za izvajanje Uredbe in Direktive, zagotavljanje nasvetov Evropski

komisiji in pristojnim organom ter prispevanje k oceni sistemov javnega nadzora v tretjih državah in mednarodnemu sodelovanju držav članic in tretjih držav. Prav tako je njihova naloga tudi prispevanje k tehničnemu pregledu Mednarodnih standardov revidiranja v postopkih priprave in k izboljšanju mehanizmov sodelovanja za nadzor revizorjev in revizijskih družb, ki revidirajo subjekte javnega interesa (Agencija za javni nadzor nad revidiranjem, brez datuma).

Enofe (2010) navaja, da lahko na računovodski poklic gledamo kot na poklic, ki se odziva na gospodarske spremembe. Po Schott Karr (2004) so odmevni računovodski škandali vrgli senco na ugled računovodskega poklica, zato se je velik pomen začel pripisovati etiki in strokovnosti na računovodskem področju. V obdobju po Enronu in WorldComu se je zaradi sprememb na področju zakonodaje veliko obstoječih računovodskih strokovnjakov vrnilo v izobraževalne ustanove, da bi podkrepili obstoječe računovodsko znanje. V sklopu izobraževalnega sistema je prišlo do povečanega poudarka na etiki in strokovnosti ter vključevanja praktičnih primerov največjih računovodskih škandalov. Poudarjati se je začela tudi potreba po poznavanju pravil znotraj organizacije, vendar pa je najprej treba ustvariti korporacijsko okolje, v katerem se zaposleni počutijo dovolj dobro, da sledijo tem pravilom.

3 ZAZNAVA LOČNICE MED KREATIVNIM RAČUNOVODSTVOM IN POSLOVNO PREVARO

V tem poglavju bom analizirala zaznavo ločnice med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro, in sicer bo na začetku predstavljen empirično-raziskovalni del, ki sestoji iz analize ankete in intervjujev, na koncu pa sledi primerjava rezultatov empirično-raziskovalnega dela z obstoječo literaturo.

3.1 Predstavitev empirično-raziskovalnega dela

V magistrskem delu sem želela raziskati in proučiti zaznavo strokovnjakov, vezano na kreativno računovodstvo, poslovno prevaro in ločnico med omenjenima pojmomoma. Za raziskavo sem uporabila tako sistematično metodo zbiranja podatkov z namenom konstruiranja kvantitativnih opisov značilnosti širše populacije, katere člani so proučevane enote, torej anketo, kot tudi poglobljen intervju s tremi strokovnjaki z različnih področij.

Anketa je bila sestavljena iz treh sklopov, in sicer je bilo skupno zastavljenih štirinajst vprašanj. Sklop A je zajemal šest vprašanj o zaznavi kreativnega računovodstva, sklop B štiri vprašanja o zaznavi poslovne prevare in sklop C štiri vprašanja o zaznavi ločnice med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro. V okviru ankete sem želela pridobiti vpogled v razmišljanje različnih skupin, in sicer zaposlenih na računovodskem in revizijskem področju, študentov smeri Računovodstvo in revizija ter zaposlenih na drugih področjih. Empirično-raziskovalni del vsebuje tudi intervjuje s tremi strokovnjaki, in sicer sem intervjuvala računovodjo, finančnega kontrolorja in finančnega direktorja znotraj iste

mednarodne organizacije. Intervjuje sem izvedla v živo 7. februarja 2023 na sedežu njihove organizacije. Zaradi občutljivosti informacij želijo ostati anonimni.

Na začetku sem opredelila namen in cilj raziskave ter postavila tri raziskovalna vprašanja, nato pa je sledila izvedba spletne ankete in intervjujev. Na koncu sem podatke analizirala in odgovorila na zastavljena raziskovalna vprašanja.

V sklopu empirično-raziskovalnega dela sem preverjala tri raziskovalna vprašanja, in sicer:

- Ali je ločnica med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro jasna in nedvoumna?
- Ali so tehnike kreativnega računovodstva v praksi velikokrat uporabljene predvsem na zahtevo top managementa?
- Ali splošna javnost in deležniki v povprečju zaupajo organizacijam, da so njihovi računovodski izkazi resničen in pošten prikaz informacij?

Cilj magistrskega dela je bil s pomočjo opravljene spletne ankete, poglobljenih intervjujev in primerjave obstoječe literature z rezultati empirično-raziskovalnega dela razdelati razumevanje pojma kreativno računovodstvo ter predstaviti in analizirati ločnico med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro.

Spletna anketa je bila objavljena na spletni strani <https://www.ika.si>. Odprta je bila od 3. decembra 2022 do 26. februarja 2023. Odgovori anketirancev so se avtomatično shranjevali neposredno na spletno stran.

Anketa je bila razposlana 85 slovenskim organizacijam iz različnih panog, kjer so bile vključene tudi organizacije, ki se ukvarjajo z računovodsko in revizijsko dejavnostjo. V dotičnem primeru je šlo za priložnostno vzorčenje, saj sem izbor podjetij pripravila na podlagi javno dostopnih podatkov o organizacijah z najvišjimi prihodki v zadnjih petih letih. Prav tako sem v izbor vključila tudi organizacije, ki so po mojem mnenju med bolj znanimi v Sloveniji in s katerimi se tudi sama srečujem na skoraj vsakodnevni ravni. Pri izboru organizacij, katerih glavna dejavnost je računovodsko in revizijsko področje, pa sem uporabila javno dostopne sezname računovodskih servisov in revizijskih družb, izmed katerih sem v izbor vključila večje oziroma bolj znane organizacije. Anketa pa je bila razposlana tudi študentom računovodstva in revizije. Anketo je začelo reševati 115 anketirancev, od tega sem pridobila 62 uporabnih anket za nadaljnjo analizo. Spletni vprašalnik je v prilogi 2, medtem ko se zapisi intervjujev v prilogah 3, 4 in 5. V nadaljevanju so predstavljeni rezultati ankete in povzetki intervjujev.

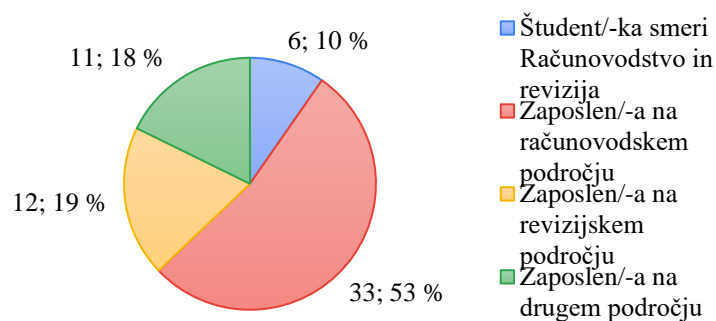
3.2 Predstavitev rezultatov spletne ankete

V nadaljevanju so predstavljeni odgovori na anketna vprašanja, in sicer tabelarično ali slikovno, v obliki stolpčnih ali tortnih grafov. Glede na spol so pri anketirancih prevladovali ženske, saj je sodelovalo 41 žensk (66 %) in 21 moških (34 %). Razlog temu je lahko dejstvo,

da v računovodskem poklicu večinoma prevladujejo osebe ženskega spola. Starostno je bila najbolj zastopana populacija, ki šteje od 46 do 55 let (32 %), najmanj zastopana pa šteje nad 55 let (9 %). Glede stopnje izobrazbe je največ takšnih, ki imajo zaključeno VII. stopnjo (37 %), najmanj pa jih ima zaključeno VIII./1 ali VIII./2 stopnjo (11 %). Odgovori na vprašanja glede starosti in stopnje izobrazbe so grafično prikazani v prilogi 6.

Na sliki 3 so prikazani sodelujoči glede na vrsto delovnih izkušenj, in sicer je največ anketirancev zaposlenih na računovodskem področju, najmanj pa se jih uvršča med študente računovodstva in revizije.

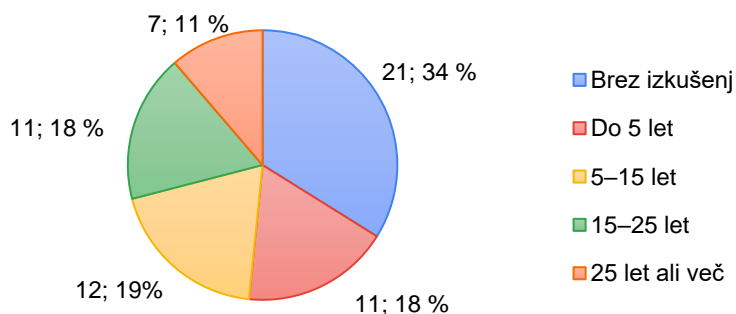
Slika 3: Sodelujoči v anketi po vrsti delovnih izkušenj z računovodskega področja

Vir: lastno delo.

Na sliki 4 so grafično prikazani sodelujoči v anketi po obsegu delovnih izkušenj z računovodskega področja. Največ anketirancev je bilo brez računovodskih izkušenj, izmed tistih z izkušnjami pa so prevladovali tisti, ki imajo od 5 do 15 let izkušenj.

Slika 4: Sodelujoči v anketi po obsegu delovnih izkušenj z računovodskega področja

Vir: lastno delo.

3.2.1 Sklop A – zaznava kreativnega računovodstva

V nadaljevanju so predstavljeni rezultati ankete iz sklopa A, ki sestoji iz šestih vprašanj, izmed katerih sta bili pri četrtem vprašanju zastavljeni še dve pogojni vprašanji za tiste

anketirance, ki so že uporabljali tehnike kreativnega računovodstva. Predmet zanimanja v tem sklopu je bila zaznava kreativnega računovodstva.

1. vprašanje: Na kaj najprej pomislite ob pojmu kreativno računovodstvo – na računovodsko delovanje znotraj zakonodajnih okvirov ali zunaj njih?

Na prvo vprašanje je izmed 62 anketirancev največ anketirancev, to je 52, odgovorilo, da gre za delovanje zunaj zakonodajnih okvirjev, medtem ko je 10 anketirancev odgovorilo, da gre za delovanje znotraj zakonodajnih okvirjev. Eden izmed anketirancev je bil neopredeljen.

2. vprašanje: Ali menite, da v praksi veliko računovodij uporablja tehnike kreativnega računovodstva?

V okviru drugega vprašanja me je zanimalo, ali anketiranci menijo, da v praksi veliko računovodij uporablja tehnike kreativnega računovodstva. Največ (60 %) anketirancev meni, da večina računovodij ne uporablja kreativnega računovodstva, 24 % jih meni ravno nasprotno, 16 % pa je neopredeljenih. Odgovori so prikazani v tabeli 1.

Tabela 1: Odgovori anketirancev na vprašanje o uporabi kreativnih tehnik s strani računovodij

Odgovori	Frekvenca	%
Se strinjam	15	24
Se ne strinjam	27	60
Nisem prepričan/-a	10	16
SKUPAJ	62	100

Vir: lastno delo.

3. vprašanje: Ali menite, da računovodje v primeru uporabe tehnik kreativnega računovodstva te tehnike uporabljajo samoiniciativno ali zaradi morebitnih pritiskov nadrejenih?

Na tretje vprašanje glede razloga za uporabo tehnik kreativnega računovodstva je 48 (78 %) anketirancev odgovorilo, da računovodje te tehnike uporabljajo zaradi pritiskov nadrejenih. Odgovori so prikazani v tabeli 2.

Tabela 2: Odgovori anketirancev na vprašanje o najpogostejšem razlogu za uporabo tehnik kreativnega računovodstva

Odgovori	Frekvenca	%
Samoiniciativno	4	6
Zaradi pritiskov nadrejenih	48	78
Nisem prepričan/-a	10	16
SKUPAJ	62	100

Vir: lastno delo.

4. vprašanje: Ali ste tudi vi kdaj v okviru svojega dela uporabljali tehnike kreativnega računovodstva?

Na četrto vprašanje je 30 (49 %) anketirancev odgovorilo, da niso uporabljali kreativnih tehnik, medtem ko je 7 (11 %) anketirancev odgovorilo pritrdilno. 2 (3 %) anketiranca nista želela podati odgovora, 23 (37 %) pa jih nima računovodskih izkušenj. Anketiranci, ki so na četrto vprašanje odgovorili z »Ne«, »Nimam delovnih izkušenj na računovodskem področju« in »Ne želim odgovoriti«, na pogojni vprašanji 4.1 in 4.2 niso odgovarjali.

4.1 vprašanje: Ali ste tehnike kreativnega računovodstva uporabljali samoiniciativno ali zaradi pritiskov nadrejenih?

Anketirancem, ki so na četrto vprašanje odgovorili z »Da«, se je pojavilo naslednje pogojno vprašanje o vzrokih za uporabo tehnik kreativnega računovodstva. 5 anketirancev je takšne tehnike uporabljalo zaradi pritiskov nadrejenih, 2 anketiranca pa samoiniciativno.

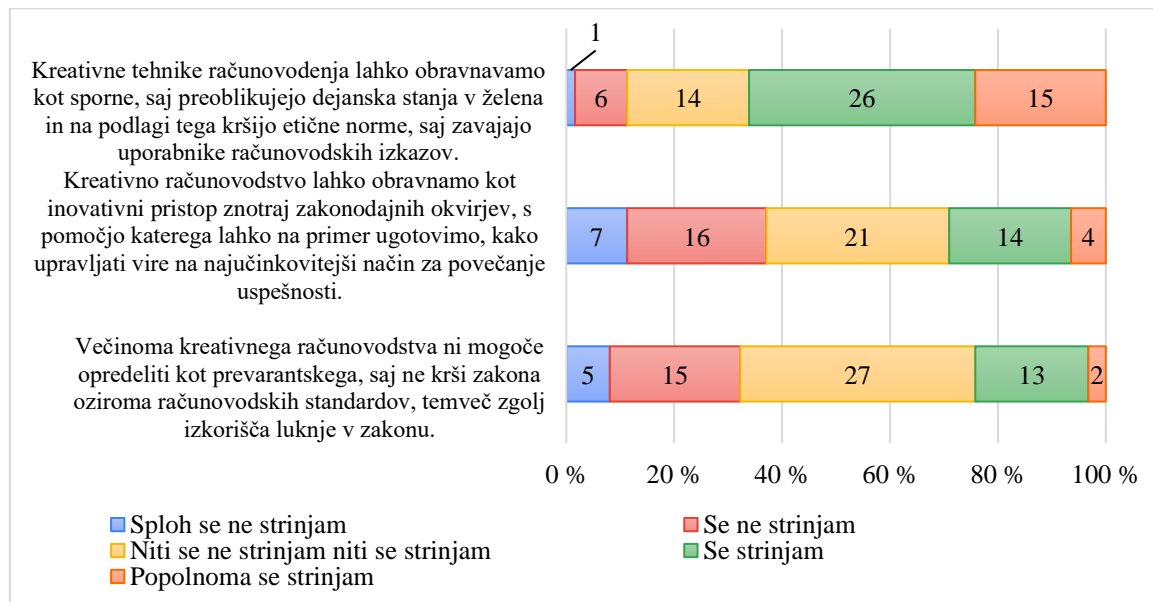
4.2 vprašanje: Kaj je bila vaša motivacija za uporabo tehnik kreativnega računovodstva?

Na naslednje pogojno vprašanje za anketirance, ki so na četrto vprašanje odgovorili z »Da«, je 5 anketirancev odgovorilo, da so takšne tehnike uporabljali zaradi strahu pred izgubo službe, medtem ko sta jih 2 anketiranca uporabljala zaradi finančnega motiva. Za odgovor »Drugo« se ni odločil nihče izmed anketirancev.

5. vprašanje: Pri vsaki izmed spodnjih definicij kreativnega računovodstva opredelite vaše strinjanje s trditvijo.

Na sliki 5 je grafično predstavljeno strinjanje anketirancev glede treh trditev o kreativnem računovodstvu. Kot lahko vidimo, se največ anketirancev strinja s prvo trditvijo, in sicer 26 (42 %). Pri drugi trditvi je največ anketirancev neopredeljenih, in sicer 21 (34 %), prav tako kot tudi pri tretji definiciji, kjer je neopredeljenih 27 (44 %).

Slika 5: Strinjanje s trditvami glede zaznave kreativnega računovodstva

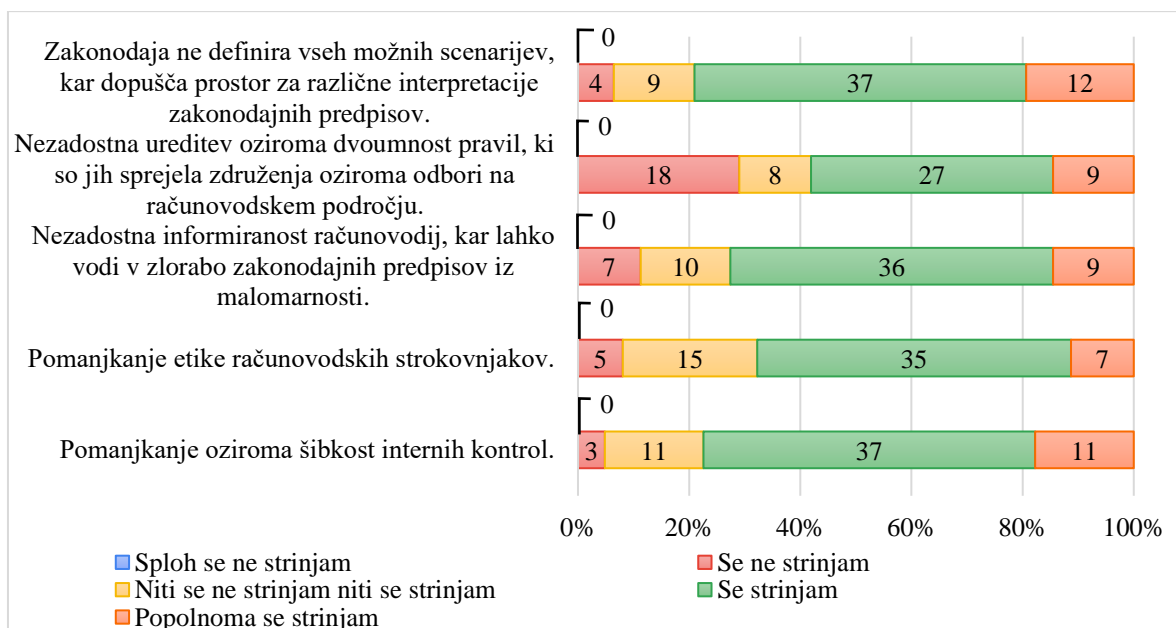

Vir: lastno delo.

6. vprašanje: Ali menite, da spodnji dejavniki prispevajo k večji uporabi kreativnega računovodstva?

Iz slike 6 je razvidno, da se največ anketirancev strinja, da imajo omenjeni dejavniki vpliv na večjo uporabo kreativnega računovodstva.

Slika 6: Vpliv dejavnikov na večjo uporabo kreativnega računovodstva

Vir: lastno delo.

3.2.2 Sklop B – zaznava poslovne prevare

V nadaljevanju so predstavljeni rezultati ankete iz sklopa B, ki sestoji iz štirih vprašanj. Predmet zanimanja v tem sklopu je bila zaznava poslovne prevare.

1. vprašanje: Ali menite, da lahko poslovno prevaro obravnavamo kot aktivnost, ki namerno krši zakone?

V sklopu prvega vprašanja me je zanimalo, ali anketiranci menijo, da lahko poslovno prevaro obravnavamo kot aktivnost, ki namerno krši zakone. 60 (96 %) anketirancev se strinja s trditvijo, 1 (2 %) anketiranec se z njo ne strinja in 1 (2 %) je neopredeljen.

2. vprašanje: Kdo je po vašem mnenju najpogostejši krivec za izvedbo prevare?

Po mnenju 81 % anketirancev so najpogostejši krivec za izvedbo prevare zaposleni v organizaciji, 14 % jih meni, da so to zunanji storilci, 5 % pa je neopredeljenih. Odgovori so prikazani v tabeli 3.

Tabela 3: Odgovori anketirancev na vprašanje o najpogostejšem krivcu za izvedbo prevare

Odgovori	Frekvenca	%
Zaposleni v organizaciji	50	81
Zunanji storilci	9	14
Nisem prepričan/-a	3	5
SKUPAJ	62	100

Vir: lastno delo.

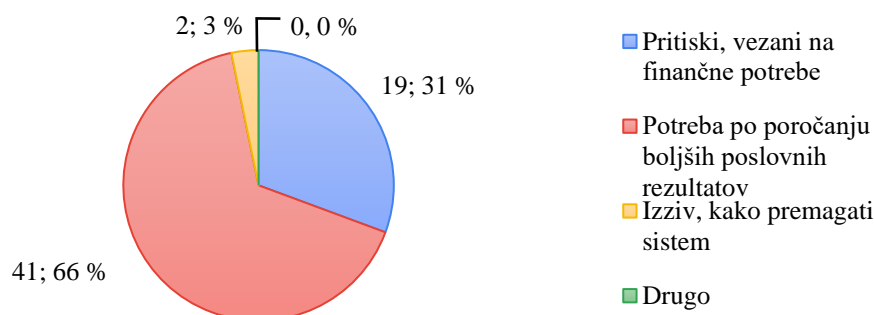
3. vprašanje: Ali menite, da izmed tistih prevarantov, ki so zaposleni v organizaciji, večina zaseda višje funkcije, kot so direktorji in člani posloводства?

V okviru tretjega vprašanja me je zanimalo, kakšno je mnenje anketirancev glede senioritete zaposlenih v organizaciji, ki izvedejo prevaro. Z drugimi besedami, ali menijo, da prevaranti, ki so zaposleni v organizaciji, večinoma zasedajo višje položaje, kot so direktorji oziroma člani posloводства. 56 (90 %) anketirancev se strinja s trditvijo, 3 (5 %) anketiranci se z njo ne strinjajo in prav tako 3 (5 %) se štejejo med neopredeljene.

4. vprašanje: Kateri izmed spodnjih pritiskov je po vašem mnenju najpogostejši razlog za izvedbo prevare?

Po mnenju 41 (66 %) anketirancev je najpogostejši razlog za izvedbo prevare potreba po poročanju boljših poslovnih rezultatov, 19 (31 %) jih meni, da gre za pritiske, vezane na finančne potrebe, 2 (3 %) anketiranca pa menita, da prevarantom izvedba prevare predstavlja izziv, kako premagati sistem. Nihče izmed anketiranih ni izbral odgovora »Drugo«. Odgovori so prikazani na sliki 7.

Slika 7: Odgovori anketirancev na vprašanje glede najpogostejšega razloga za izvedbo prevare

Vir: lastno delo.

3.2.3 Sklop C – zaznava ločnice med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro

Sklop C prav tako sestoji iz štirih vprašanj, kjer je bil predmet zanimanja pogled anketirancev na ločnico med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro.

1. vprašanje: Ali menite, da je ločnica med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro jasna in nedvoumna?

69 % anketirancev meni, da omenjena ločnica ni jasna in nedvoumna, 21 % jih je neopredeljenih, 10 % pa jih meni, da je omenjena ločnica jasna in nedvoumna. Odgovori so prikazani v tabeli 4.

Tabela 4: Odgovori anketirancev na vprašanje glede jasnosti in nedvoumnosti ločnice med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro

Odgovori	Frekvenca	%
Da	43	69
Ne	6	10
Nisem prepričan/-a	13	21
SKUPAJ	62	100

Vir: lastno delo.

2. vprašanje: Pri vsakem izmed spodnjih primerov označite, ali menite, da gre v tem primeru za uporabo tehnike kreativnega računovodstva ali poslovno prevaro.

Kot primer poslovne prevare je 61 (98 %) anketirancev opredelilo navidezno prodajo in 49 (79 %) anketirancev namerno opustitev razkritij v računovodskih izkazih oziroma pojasnilih k njim. 29 (47 %) anketirancev pa je kot poslovno prevaro opredelilo tudi lažno povečanje oziroma zmanjševanje stroškov. Po drugi strani je kot kreativno računovodstvo 51 (82 %)

anketirancev opredelilo dva primera, in sicer napihovanje oziroma zniževanje dobičkov oziroma sredstev z namenom predstavitve zelenega finančnega položaja organizacije (angl. window dressing) in glajenje prihodkov, kjer gre za zmanjševanje nihanja prihodkov med obdobji. Prav tako je 47 (76 %) anketirancev kot kreativno računovodstvo opredelilo tudi uravnavanje dobička in 41 (66 %) anketirancev nepravilno časovno umestitev pripoznavanja prihodkov. Odgovori so grafično prikazani v prilogi 7.

3. vprašanje: Ali menite, da splošna javnost in deležniki večinoma zaupajo v resničnost in poštenost računovodskih izkazov?

Vezano na tretje vprašanje 57 (92 %) anketirancev meni, da splošna javnost in deležniki večinoma zaupajo v resničnost in poštenost računovodskih izkazov. 3 (5 %) anketiranci menijo ravno nasprotno, medtem ko sta 2 (3 %) anketiranca neopredeljena.

4. vprašanje: Ali menite, da spodnji dejavniki vplivajo na zaupanje v resničnost in poštenost računovodskih izkazov?

Večina anketirancev meni, da dejavniki, kot so vpletenost zunanje revizije, ustrezna izobraževanje in usposabljanja zaposlenih, profesionalno vedenje računovodij, etična drža in integriteta računovodij ter sposobnost kritičnega razmišljanja računovodij, pozitivno vplivajo na zaupanje v resničnost in poštenost računovodskih izkazov. Rezultati so grafično prikazani v prilogi 8.

3.3 Predstavitev intervjujev s strokovnjaki

V nadaljevanju so predstavljeni intervjuji s strokovnjaki, in sicer z računovodjo, finančnim kontrolorjem in finančnim direktorjem.

3.3.1 Intervju z računovodjo

Na podlagi intervjuja z računovodjo v mednarodni organizaciji je že na začetku moč ugotoviti, da je njeno mnenje glede kreativnosti rahlo deljeno. Po eni strani navaja, da ob omembi tega pojma najprej pomisli na prirejanje informacij, po drugi strani pa meni, da je vse odvisno od interpretacije zakonodaje. Pojasnjuje, da je v določeni meri kreativno računovodstvo resda etično sporno, vendar je vse odvisno od obsega in načina uporabe kreativnih tehnik. Na splošno meni, da velika večina računovodij takšnih tehnik ne uporablja, mednje se šteje tudi sama. Izpostavlja, da je v primerjavi s preteklimi leti kreativno računovodstvo verjetno bolj privlačno, sploh zaradi trenutne krize, vezane na posledice covida-19 in vojne v Ukrajini. Meni, da večina računovodij takšnih tehnik verjetno ne uporablja samoiniciativno, temveč pride do pritiskov s strani posloводства. Kot razlog navaja predvsem morebitna dodatna izplačila, kot so bonusi in nagrade na račun boljših poslovnih rezultatov. Najpogostejša kategorija za manipulacijo so po njenem mnenju stroški, ki se lahko pripoznajo v drugih obdobjih oziroma se po potrebi zvišujejo ali znižujejo. Prav

tako se lahko po njenem mnenju poslovodstvo odloči, da ne bo pripoznalo rezervacij zaradi želje po zvišanju dobička, čeprav je v določenih primerih dolžno oblikovati rezervacije. Glede ločnice med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro meni, da ta ločnica ni ravno jasna. Prav tako meni, da je ta tema precej kontroverzna in da gre pri kreativnem računovodstvu za sivo področje. Prav zaradi tega se po njenem mnenju dosti stvari tolerira, saj domnevno naj ne bi šlo za kršitev zakonodaje. Je pa intervjuvanka omenila, da vidi v takšnih aktivnostih etične probleme, ki jih je treba vzeti v obzir. Vendar upa, da imajo računovodje visoke etične vrednote in da ne popuščajo ob morebitnih pritiskih nadrejenih za prirejanje računovodskih informacij. Nadalje navaja, da ne gre vseh metati v isti koš, saj je lahko včasih problem tudi strokovna nepodkovanost računovodij, zaradi česar pride do nenamernih napak. Meni, da splošna javnost in deležniki večinoma zaupajo temu, da so pripravljene računovodski izkazi resničen in pošten prikaz informacij. Zapis intervjuja najdete v prilogi 3.

3.3.2 Intervju s finančnim kontrolorjem

Že na začetku je intervjuvanec dal jasno vedeti, da ni podpornik kreativnega računovodstva. Takšnega početja ne podpira, saj gre po njegovem mnenju za spreminjanje dejanskega stanja. Nadalje meni, da je kreativnost sicer dobra stvar, vendar ne na računovodskem področju. Računovodske informacije morajo prikazovati dejansko in pošteno stanje, saj se uporabniki računovodskih izkazov zanašajo na pravilnost objavljenih izkazov. Pomembno vlogo pripisuje revizorjem, da prepoznajo kreativne tehnike in ne odobrijo takšnih izkazov, temveč zahtevajo ustrezne popravke. Ker kontrolira knjiženja, pravi, da do napak največkrat pride zaradi pomanjkanja znanja. Če bi opazil sporna knjiženja, ki niso posledica neznanja, bi to tudi prijavil pristojni osebi znotraj organizacije. Meni, da večina računovodij ne uporablja kreativnega računovodstva samoiniciativno, saj to prinese veliko tveganje. Po njegovem mnenju usmeritve računovodje prejmejo od nadrejenih, potem pa je odvisno od posameznika, ali podleže pritiskom. Razloge za sodelovanje pri takšnih aktivnostih vidi predvsem v finančni kompenzaciji, lahko pa gre tudi za strah pred izgubo službe. Najpogostejša kategorija, kjer organizacije uporabljajo kreativne tehnike, so po njegovem mnenju stroški, in sicer nižanje oziroma povečevanje le-teh. Nadalje omenja tudi časovno komponento pripoznavanja stroškov, kjer lahko organizacija umetno prestavi strošek v naslednje obdobje. To naj bi se po njegovem mnenju najpogosteje dogajalo ob zaključkih leta, ko se lahko decembrske stroške pripozna kot januarске v naslednjem letu. Glede jasnosti ločnice med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro je intervjuvanec mnenja, da ta meja ni jasna. Vendar pa meni, da je na splošno prisotna večja toleranca za kreativno računovodstvo, saj se z njegovo uporabo ne prestopa zakonodajnih okvirjev, čeprav aktivnost meji na prevaro. Meni, da so odmevni škandali pripomogli k osvetlitvi problema ter k večjemu nadzoru finančnih transakcij in delovanja revizorjev. Po njegovem mnenju je zelo pomembno, da so v računovodskih oddelkih zaposleni izkušeni in kompetentni strokovnjaki ter da na splošno celotna organizacijska kultura poudarja pomen etike in integritete. Meni, da splošna javnost in deležniki v veliki meri zaupajo, da

računovodski izkazi odražajo resnično in pošteno stanje poslovanja organizacij. Zapis intervjuja je v prilogi 4.

3.3.3 Intervju s finančnim direktorjem

Intervjuvanec meni, da gre pri kreativnem računovodstvu za manipulacijo računovodskih izkazov, saj želi organizacija s tem prikazati želeno sliko poslovanja. Razlogi za to so lahko različni, in sicer lahko do tega pride zaradi investitorjev, finančnih motivov poslovanja oziroma drugih razlogov. Ker ima intervjuvanec večletne revizorske izkušnje, navaja, da je z revizorskega vidika kreativno računovodenje sporno, saj gre za manipulacijo najrazličnejših uporabnikov računovodskih izkazov, ki zaupajo objavljenim revidiranim izkazom in na podlagi teh sprejemajo odločitve. Kot uporabnike je navedel investitorje, kupce, dobavitelje ipd. Meni, da imajo prav zaradi te komponente revizorji veliko odgovornost za ugotovitev in zavrnitev takšnih računovodskih izkazov. Tudi v sklopu revizijskih projektov, pri katerih je sodeloval, so ugotovili nekaj primerov, vendar pravi, da nič kaj drastičnega. Na splošno meni, da je v praksi bolj malo takšnih računovodij, ki uporabljajo kreativno računovodstvo. Poudarja, da je včasih lahko razlog za odstopanja tudi pomanjkanje znanja in izkušenj računovodij. Prav zaradi tega je pomembno, da računovodje stalno nadgrajujejo svoje znanje, med drugim tudi zaradi spreminjajoče se zakonodaje. Meni, da najverjetneje računovodje kreativnih tehnik ne uporabljajo samoiniciativno, temveč se ideja porodi poslovanju, saj želijo ustvariti boljše poslovne rezultate. Interes lahko vidijo v izplačevanju višjih bonusov in nagrad. Najpogostejše kategorije za manipulacijo so po njegovem mnenju rezervacije, stroški in prihodki. Ker pri rezervacijah ni točno znana višina stroškov, je to odlična kategorija za prilagajanje. Ko je govora o stroških, lahko organizacija poljubno zvišuje oziroma znižuje stroške in jih prestavlja v prihodnja obdobja. Podobno se lahko zvišuje oziroma znižuje tudi prihodke, pomembno pa je tudi, da se jih pripozna v pravem trenutku. Določene organizacije jih lahko pripoznajo prehitro oziroma prepočasi ali pa jih dajo na zalogo za hude čase. Glede meje med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro meni, da je kreativno računovodstvo vseeno znotraj zakonodajnih okvirjev, kljub etični spornosti uporabe. Prav tako je še enkrat poudaril, da revizorji takšnih izkazov ne smejo potrditi. Glede odkrivanja prevar pravi, da je to področje forenzičnega računovodstva in preiskovanja prevar. Revizorji lahko v takšnih primerih podajo zgolj sum na prevaro. Meni, da ima večina računovodij ustrezne etične vrednote in integriteto, je pa dosti odvisno tudi od nadrejenih in klime v organizaciji. Prav tako meni, da splošna javnost in deležniki zaupajo organizacijam, da so podlaga za pripravo računovodskih izkazov resnične in poštene informacije. Na to naj bi po njegovem mnenju vplival tudi nadzor pristojnih organov. Zapis intervjuja je v prilogi 5.

3.4 Razprava

V sklopu tega poglavja bom najprej primerjala rezultate empirično-raziskovalnega dela, ki sestoji iz ankete in intervjujev, z obstoječo literaturo na temo kreativnega računovodstva in poslovne prevare. Na koncu bom odgovorila na zastavljena raziskovalna vprašanja.

Vežano na zaznavo kreativnega računovodstva večina anketirancev in intervjuvancev meni, da gre za delovanje zunaj zakonodajnih okvirjev. Vendar pa je na podlagi analizirane literature moč ugotoviti, da so mnjenja strokovnjakov glede tega precej deljena. Cugova in Cug (2020) sta na primer definirala kreativno računovodstvo kot področje, ki meji na prakse znotraj zakonodajnih okvirjev in prevarantskega finančnega poročanja. Podobno meni tudi Bhasin (2016), ki je kreativno računovodstvo opredelil kot obliko računovodenja, kjer gre sicer za delovanje v skladu z računovodskimi predpisi oziroma načeli, vendar pa se krši glavni namen računovodenja, ki je resničen in pošten prikaz računovodskih informacij. Faragalla (2015) po drugi strani meni, da gre za obliko računovodenja, ki s pomočjo prilagajanja računovodskih informacij pogosto meji na kršenje zakonodajnih okvirjev. Balaciu in Pop (2008) opažata, da ima pojem kreativno računovodstvo na splošno negativno konotacijo, saj gre za pripravo računovodskih izkazov na podlagi zahtev posloводства glede finančnega položaja in uspešnosti poslovanja. Po njunem mnenju bi lahko negativna konotacija predstavljala enega izmed razlogov, ki vplivajo na mnjenje anketirancev v njihuni raziskavi glede legitimnosti uporabe kreativnega računovodstva

Nasprotno pa je Novalija (2011) do uporabe kreativnega računovodstva precej kritičen, saj meni, da gre za zlorabo računovodskih standardov in predpisov z namenom prikrivanja resničnih dogodkov in prirejanja poslovnega rezultata. Podobno menita tudi Balaciu in Vladu (2010), ki navajata, da tudi v primerih, ko je uporaba kreativnega računovodstva znotraj zakonodajnih okvirjev in sledi računovodskim standardom, deluje v nasprotju z njimi, saj ne gre za pošteno in resnično predstavitev finančnih izkazov. Faragalla (2015) pa izpostavlja, da v primerjavi s poslovno prevaro pri kreativnem računovodstvu ne gre za namerno kršenje zakonskih regulativ.

Malhotra (2013) navaja, da je bilo na podlagi številnih študij ugotovljeno, da je skoraj vsak računovodja oziroma član posloводства vpleten v izkrivljanje poslovnih knjig. Nasprotno pa večina anketirancev in intervjuvancev meni, da računovodje večinoma ne uporabljajo tehnik kreativnega računovodstva. Če jih uporabljajo, je kot razlog kar 75 % anketirancev navedlo pritisk nadrejenih. Takšnega mnjenja so tudi intervjuvanci. Malhotra (2013) navaja, da lahko razlogi za uporabo kreativnih tehnik izvirajo iz pritiskov nadrejenih in deležnikov oziroma gre za sledenje lastnim ciljem. Tudi Balaciu in Vladu (2010) menita, da so pobudniki uporabe tehnik kreativnega računovodstva člani posloводства. Podobno menijo Remenarić, Kenfelja in Mijoč (2018), in sicer, da je v večini primerov za uporabo takšnih tehnik odgovorno posloводство, ki zaposlenim daje navodila in napotke za postopanje pri delu. Mnenju se pridružuje Bakare (2016), ki meni, da posloводство zaradi stalnih pritiskov še naprej uporablja kreativne tehnike. Podobno menijo tudi Uşurelu, Marin Nedelcu, Danailă

Andrei in Loghin (2010), ki za omejitve uporabe kreativnega računovodstva predlagajo uvedbo regulativnega računovodskega sistema za okrepitev obstoječih računovodskih standardov. Adámiková in Čorejová (2021) pa sta kot razlog za povečano uporabo kreativnih tehnik izpostavili vpliv svetovne krize v povezavi s covidom-19. Tudi intervjuvana računovodja meni, da bi lahko zaradi trenutne krize, ki je posledica pandemije covida-19 in vojne v Ukrajini, prišlo do povečane uporabe kreativnega računovodstva.

Večina anketirancev se strinja s trditvijo Novalije (2011), da lahko kreativne računovodske tehnike obravnavamo kot sporne, saj zaradi prirejanja dejanskih stanj kršijo etične norme in zavajajo uporabnike računovodskih izkazov. Gudev (2020) po drugi strani meni, da v večini primerov kreativnega računovodstva ni mogoče opredeliti kot prevarantskega, saj ne krši zakonov oziroma računovodskih standardov, po mnenju Faragalle (2015) gre zgolj za iskanje lukenj v zakonu. Vezano na to opredelitev kreativnega računovodstva je večina anketirancev ostala neopredeljena. Nasprotno pa lahko kreativno računovodstvo obravnavamo kot inovativni pristop, s pomočjo katerega lahko z namenom povečanja uspešnosti upravljamo vire na najučinkovitejši način (Balaciu & Pop, 2008). Tudi v povezavi s to trditvijo je večina anketirancev ostala neopredeljena.

Vukoja (2020) meni, da med najpogostejše indikatorje prevarantskega vedenja sodijo neustrezni oziroma neizkušeni računovodski strokovnjaki in pomanjkljive notranje kontrole. Prav tako je glede na dogajanje v praksi mogoče opaziti tudi pomanjkanje zavedanja glede pomembnosti etike na računovodskem področju (Malhotra, 2013). Večina anketirancev se strinja, da lahko kot povod za uporabo kreativnih tehnik služijo nezadostna ureditev oziroma dvoumnost računovodskih pravil, nedefiniranost zakonodaje, ki lahko vodi v različne interpretacije, nezadostna informiranost računovodij, pomanjkanje etike računovodij in pomanjkanje oziroma šibkost notranjih kontrol.

Balaciu in Pop (2008) poslovno prevaro definirata kot aktivnost, ki namerno krši zakone, s čimer se strinja večina anketirancev (96 %). Nadalje Tschakert, Needles Jr. in Holtzblatt (2016) menijo, da so najpogostejši krivci za izvedbo prevare zaposleni v organizaciji. Tudi KPMG (2016) je v sklopu globalne raziskave prišla do takšne ugotovitve. Temu mnenju se večinsko pridružujejo tudi anketiranci (81 %). Po mnenju anketirancev (90 %) večina prevarantov znotraj organizacije zaseda višje funkcije, kar je bilo ugotovljeno tudi v sklopu raziskave KPMG (2016). Albrecht, Albrecht in Albrecht (2008) menijo, da je najpogostejši razlog za izvedbo prevare pritisk, vezan na finančne potrebe, s čimer se strinja zgolj 31 % anketirancev. Kot morebitna razloga so avtorji navedli tudi potrebo po poročanju boljših poslovnih rezultatov, s čimer se strinjajo intervjuvanci in večina anketirancev (66 %), ter izziv, kako premagati sistem, s čimer se strinja 3 % anketirancev.

Na vprašanje, ali menijo, da splošna javnost in deležniki večinoma zaupajo v resničnost in poštenost računovodskih izkazov, je kar 92 % anketirancev odgovorilo pritrdilno. Tudi intervjuvanci se pridružujejo mnenju. Ker prirejanje računovodskih izkazov v praksi ni redkost, je za povečanje zaupanja v pošten in resničen prikaz računovodskih informacij

nujno potreben pregled neodvisnih oseb, torej zunanjih revizorjev, ki podajo svoje mnenje (Dimitrijevic, Jovkovic & Milutinovic, 2021). Večina anketirancev meni, da dejavniki, kot so vpletenost zunanje revizije, ustrezna izobraževanja in usposabljanja zaposlenih, profesionalno vedenje, etična drža in integriteta računovodij ter sposobnost kritičnega razmišljanja, vplivajo na zaupanje v resničnost in poštenost pripravljenih izkazov. Ardelean (2013) navaja, da je v zadnjih letih zaradi neetičnega ravnanja v revizijski stroki prišlo do upada zaupanja s strani splošne javnosti. Revizorji v določenih primerih namreč niso opozorili na nenehne finančne težave oziroma vprašljive računovodske prakse. Meni, da bi morali revizorji za vzpostavitev zaupanja poleg upoštevanja zakonodaje in ustreznega tolmačenja standardov delovati tudi v skladu z etičnimi načeli. Nasprotno pa nedavna raziskava Svetovnega združenja pooblaščenih revizorjev (angl. Chartered Accountants Worldwide) kaže, da zaupanje v revizijski poklic ostaja na visokem nivoju, kljub pretresom v povezavi s pandemijo covid-19. Navajajo, da 1.450 nosilcev poslovnih odločitev meni, da se pooblaščen revizorji uvrščajo med najbolj zaupanja vredne strokovnjake (Institute of Chartered Accountants of Scotland, 2021). Vezano na računovodske strokovnjake pa White in White (2006) navajata, da je nedvomno večina računovodij bila in je vredna zaupanja, vendar je bilo to zaradi odmevnih računovodskih škandalov, kot sta Enron in WorldCom, postavljeno pod vprašaj. Združenje zapriseženih računovodij (angl. Association of Chartered Certified Accountants) (2012) v poročilu navaja, da je zaupanje splošne javnosti v računovodske strokovnjake visoko, vendar ne tako visoko kot njihova lastna zaznava. Skoraj 75 % anketiranih računovodij meni, da jih javnost vidi kot zaupanja vredne strokovnjake. Po drugi strani pa je zaznava na strani splošne javnosti nižja, saj 55 % anketirancev meni, da so računovodje vredni zaupanja. Kljub temu anketirani računovodje menijo, da se je zaznava javnosti v zadnjih letih izboljšala.

Glede ločnice med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro večina anketirancev in intervjuvancev meni, da ta ni jasna in nedvoumna. Tudi Popescu in Nişulescu (2014) navajata, da je pogosto zelo težko razlikovati med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro. Avtorici navajata, da sta na podlagi odgovorov anketirancev v njuni raziskavi prišli do zaključka, da je dotična ločnica zelo tanka. Razlike med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro so podrobneje predstavljene v prilogi 8. Prav zaradi nejasnosti ločnice sem v sklopu ankete želela preveriti, ali anketiranci ločijo med praktičnimi primeri kreativnega računovodstva in poslovne prevare. Večina anketirancev je pravilno razvrstila primere, saj so napihovanje oziroma zniževanje dobičkov oziroma sredstev z namenom predstavitve zelenega finančnega položaja organizacije (angl. window dressing) (82 %), glajenje prihodkov (82 %) in uravnavanje dobička (76 %) opredelili kot kreativne tehnike računovodenja. Prav tako je večina tudi pravilno opredelila navidezno prodajo (98 %) in namerno opustitev razkritij v računovodskih izkazih oziroma pojasnilih k njim (79 %) med prevarantske aktivnosti. Nepravilno časovno umestitev pripoznavanja prihodkov je večina (66 %) opredelila kot kreativno računovodstvo, vendar gre v tem primeru dejansko za poslovno prevaro. Dokaj izenačeno mnenje pa je bilo pri primeru lažnega povečanja oziroma zmanjšanja stroškov, kjer se je 45 % anketirancev odločilo, da to sodi med tehnike

kreativnega računovodstva, 47 % anketirancev pa je pravilno navedlo, da gre za poslovno prevaro. Vezano na zaznavo ločnice med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro Popescu in Nişulescu (2014) menita, da je pogosto zelo težko razlikovati med pojmom. Kreativno računovodstvo se večinoma dojema na negativen način, saj se računovodski izkazi pripravijo na način, ki ustreza željam poslovođstva, in posledično ne odražajo resnične in poštene finančne slike. Vendar pa tako pripravljene računovodski izkazi kot takšni ne kršijo zakona, zato takšnega ravnanja ne moremo opredeliti kot prevarantsko aktivnost. V sklopu raziskave sta avtorici ugotovili, da je pri opredelitvi kreativnega računovodstva veliko anketirancev želelo uporabiti pojma, kot sta prevara in nezakonito ravnanje, kar nakazuje, da obstaja tanka ločnica med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro. Zanimiva je tudi razlika med ameriško in angleško definicijo kreativnega računovodstva, in sicer ameriška definicija vsebuje izraz prevara, zaradi česar se takšne tehnike štejejo za nezakonite. Po drugi strani pa se v Združenem kraljestvu kreativno računovodstvo ne obravnava kot nezakonito, temveč gre zgolj za uporabo fleksibilnosti in izključuje prevaro.

Ling-Feng in Yao-Tsung (v Mirdala, Mizdraković, Arežina in Stefanović, 2014) navajata, da lahko izraz kreativno razumemo kot nasprotje doslednega in konservativnega računovodskega delovanja. Kamiński (2014) navaja, da obstaja vidna razlika med kreativnostjo pri računovodenju, ki se giblje znotraj dovoljenega, in kreativnostjo, ki je uporabljena v nasprotju s predpisano zakonodajo in računovodskimi standardi. Vendar pa je zaradi stalnih sprememb praktično nemogoče določiti fiksna pravila, ki urejajo področje kreativnega računovodstva. De Jesus, Pinheiro, Kaizeler in Sarmiento (2020) menijo, da je kreativno računovodstvo na meji med nezakonitostjo oziroma prevaro ter resnično in etično poslovno prakso, kjer je težko vzpostaviti etične meje. Khaneja in Bhargava (2016) na podlagi analizirane literature ugotavljata, da uporabe kreativnega računovodstva ni možno opredeliti kot prevarantsko aktivnost, saj je uporaba le-tega skladna z zakonodajo. Se pa na tem mestu pojavi etična dilema, saj gre za zavajanje uporabnikov računovodskih izkazov. Prav tako se pri uporabi kreativnih tehnik pojavi težava, ko se s številkami igra v tako velikem obsegu, da skupni učinek postane več kot zgolj manipulacija in prevzame prevarantske karakteristike.

Jones (2010) meni, da lahko kreativno računovodstvo obravnavamo kot aktivnosti znotraj zakonodajnih okvirov, prevara pa po drugi strani vključuje namerno kršenje zakonov oziroma predpisov. Nadalje navaja, da je meja med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro pogosto nejasna. Tudi Mirdala, Mizdraković, Arežina in Stefanović (2014) menijo, da gre za tanko mejo med uporabo pozitivnih kreativnih tehnik računovodenja in dejanji, ki spominjajo na prevaro. Menijo namreč, da ima termin kreativno računovodstvo dve plati, pozitivno in negativno. Opredelitev pa je odvisna od tega, ali se uporabljene tehnike gibljejo znotraj zakonodajnih okvirov ali ne. Rezultati njihove raziskave kažejo, da poklicni računovodje v Srbiji verjamejo v skladnost kreativnih računovodskih tehnik z obstoječo zakonodajo. Kljub temu pa precejšnje število računovodij ni bilo zmožno razlikovati med pozitivnim in negativnim kreativnim računovodstvom. Prav tako večina meni, da je uporaba

kreativnih tehnik nujna, če se pred poslovodstvom želijo predstaviti kot dobri računovodje. Na podlagi rezultatov raziskave so avtorji prišli do zaključka, da bi bili potrebni strokovna izobraževanja računovodij ter spodbujanje forenzičnega računovodstva in revizije, da bi dosegli izkoreninjenje zlorabljanja kreativnih računovodskih tehnik.

Okarma (2020) meni, da lahko kreativno računovodstvo obravnavamo kot inovacijo, ki nima nič skupnega s prevaro. V okviru prevare se po mnenju avtorice uporablja tehnike agresivnega računovodstva. Erhan, Vrabie, Burlacu in Sfeclă (2018) so opredelili kreativno računovodstvo kot pristop, ki uporablja fleksibilnost v okviru regulativnega računovodskega okvira, ki služi neposrednim interesom uporabnikov. Pri prevari pa gre po njihovem mnenju za namerni izstop iz regulativnega okvira z namenom prikaza napačne finančne slike organizacije. Čeprav so razlike med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro več kot očitne, med pojmom obstaja le tanka meja. Isai in Hij (2015) navajata, da je na kreativno računovodstvo moč gledati kot na prakso, ki se izvaja z iznajdljivostjo in prefinjenostjo, kar omogoča, da se odkrije kasneje. Čeprav takšne tehnike ne kršijo zakonodaje, pa so z etičnega vidika sporne, saj spreminjajo dejansko stanje. Ciocan (2018) meni, da lahko kot skupni element kreativnega računovodstva in poslovne prevare izpostavimo kreativnost in prirejanje finančnih rezultatov. Ne glede na to, ali so spremembe v okviru kreativnega računovodenja zakonite, saj temeljijo na luknjah v zakonu, ali pa so po drugi strani nezakonite, prirejanje računovodskih informacij nedvomno vodi v spremembo dejanskega stanja in sprejemanje drugačnih odločitev. Po mnenju avtorice je najpomembnejša razlika v namenu. Kreativno računovodstvo se namreč nahaja v sivem območju računovodske stroke in kot tako ne krši zakona, medtem ko gre pri prevari za zavestno kršenje zakona z namenom pridobitve koristi.

Namen magistrskega dela je bil odgovoriti na zastavljena raziskovalna vprašanja, in sicer s pomočjo analize obstoječe literature ter rezultatov ankete in intervjujev.

RVI: Ali je ločnica med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro jasna in nedvoumna?

Na podlagi analizirane literature in rezultatov empirično-raziskovalnega dela magistrskega dela lahko zaključim, da je ločnica med pojmom nejasna in dvoumna. Tudi Popescu in Nişulescu (2014) sta na podlagi odgovorov anketirancev v raziskavi prišli do zaključka, da je ločnica med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro zelo tanka, saj je veliko anketirancev želelo uporabiti izraze, kot so prevara in nezakonite aktivnosti. Podobno menijo tudi Jones (2010) ter Mirdala, Mizdraković, Arežina in Stefanović (2014). Erhan, Vrabie, Burlacu in Sfeclă (2018) so prav tako mnenja, da so sicer razlike med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro več kot očitne, vendar pa med pojmom obstaja le tanka meja.

RV2: Ali so tehnike kreativnega računovodstva v praksi velikokrat uporabljene predvsem na zahtevo top managementa?

Na podlagi raziskovalnega dela magistrskega dela ugotavljam, da večina anketirancev in intervjuvancev meni, da v praksi takšne tehnike niso pogosto uporabljene, niti jih sami ne uporabljajo. Po drugi strani pa mi na podlagi analizirane obstoječe literature ni uspelo pridobiti dovolj mnenj v korist tej trditvi. Izstopa mnenje Malhotre (2013), ki navaja, da naj bi bil, sodeč po rezultatih številnih študij, skoraj vsak računovodja oziroma član posloводства vpleten v prirejanje računovodskih informacij. Ker omenjeni avtor ni navedel referenc na študije, omenjenega nisem mogla preveriti in globlje raziskati. Po drugi strani pa tudi Bakare (2016) omenja razširjeno uporabo kreativnega računovodstva v zadnjih štiridesetih letih in ob tem trdi, da naj bi posloводство še naprej uporabljalo sporne tehnike. Preostali avtorji pa zgolj izpostavljajo, da so večinoma pobudniki za uporabo tehnik kreativnega računovodstva člani posloводства. Vezano na drugi del raziskovalnega vprašanja, kjer je zapisano, da računovodje uporabljajo tehnike kreativnega računovodstva predvsem na zahtevo višjega posloводства, se večina anketirancev in intervjuvancev s tem strinja. To potrjuje tudi analizirana literatura, kjer se izpostavlja pritisk posloводства na računovodske strokovnjake (Balaciu & Pop, 2008; Balaciu & Vladu, 2010; Bakare, 2016; Remenarić, Kenfelja & Mijoč, 2018).

RV3: Ali splošna javnost in deležniki v povprečju zaupajo organizacijam, da so njihovi računovodski izkazi resničen in pošten prikaz informacij?

Na podlagi analize rezultatov ankete in intervjujev ugotavljam, da velika večina (92 %) anketirancev meni, da splošna javnost in deležniki v povprečju zaupajo organizacijam, da pripravijo računovodske izkaze, ki so vir resničnih in poštenih informacij. Podobno menijo tudi intervjuvanci. Menim, da na to pozitivno vpliva tudi odziv pristojnih organov na odmevne računovodske škandale, saj se je povečal nadzor nad delom zunanjih revizorjev. Posledično to zvišuje stopnjo zaupanja v resničen in pošten prikaz računovodskih informacij. Tudi nedavna raziskava Svetovnega združenja pooblaščenih revizorjev (angl. Chartered Accountants Worldwide) kaže, da zaupanje v revizijski poklic ostaja na visokem nivoju (Institute of Chartered Accountants of Scotland, 2021). Podobno pa je visoko tudi zaupanje splošne javnosti v računovodske strokovnjake, kar potrjuje raziskava Združenja zapriseženih računovodij (angl. Association of Chartered Certified Accountants) (Association of Chartered Certified Accountants, 2012).

SKLEP

Glede na analizirano obstoječo literaturo in rezultate empirično-raziskovalnega dela magistrskega dela lahko zaključim z mnenjem, da je ločnica med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro v praksi dostikrat zabrisana in je daleč od jasne. Poleg analizirane literature to potrjujejo tudi določeni praktični primeri, ki so jih morali v sklopu

ankete razporediti anketiranci kot primer kreativnega računovodstva oziroma poslovne prevare. Kot razloge za takšne nejasnosti bi lahko izpostavili pomanjkanje znanja, izkušenj ter komunikacije in izobraževanj v zvezi s tem, in to tako med izobraževalnim kot med delovnim procesom. Mnenja glede jasnosti ločnice med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro so sicer deljena, vendar sem na podlagi analize literature razbrala, da se velika večina avtorjev bolj nagiba k nejasnosti te ločnice. Razlog za to bi lahko bil v negativni zaznavi kreativnega računovodstva, saj ljudje v povezavi s tem pojmom dostikrat želijo uporabiti pojma, kot sta prevara in zavajanje, kar potrjuje analizirana literatura. Večina avtorjev meni, da obstaja tanka meja med omenjenima pojmomoma, saj se kreativno računovodstvo nahaja v sivem področju, ki dostikrat meji na poslovno prevaro. Vezano na opravljene intervjuje lahko zaključimo, da računovodja in finančni kontrolor menita, da meja sicer ni jasna, vendar pa obstaja večja stopnja tolerance za kreativno računovodstvo, saj ne gre za kršitev zakonodaje. Na podlagi intervjuja s finančnim direktorjem pa bi lahko sklepali, da se mu mogoče zdi ločnica dokaj jasna, saj navaja, da se uporabniki kreativnega računovodenja gibljejo znotraj zakonodajnih okvirjev. Vseeno pa meni, da je takšno ravnanje etično sporno.

Na podlagi temeljite analize obravnavane teme sem mnenja, da je uporaba tehnik kreativnega računovodstva skrajno neetično ravnanje, saj uporabniki korigiranih računovodskih izkazov najverjetneje sprejmejo drugačne odločitve, kot bi jih sicer. Problem vidim predvsem v pomanjkanju znanja na tem področju in posledično v zavedanju glede posledic uporabe takšnih tehnik. Čeprav se v večini primerov z uporabo tehnik kreativnega računovodstva uporabniki sicer gibljejo v zakonskih okvirjih, so zgrešili bistvo računovodenja, ki je pošten in resničen prikaz računovodskih informacij. Razlogi za uporabo takšnih tehnik so različni, je pa treba ločiti med namernim kreativnim računovodenjem, kjer se uporabnik zaveda vpliva na računovodske izkaze, in nenamernim, ki je lahko posledica pomanjkanja znanja oziroma izkušenj. Menim, da bi k zmanjšanju uporabe kreativnega računovodstva lahko pripomogla tudi ustrezna izobraževanja zaposlenih v smislu tedenskih računovodskih delavnic, kjer bi se obravnavalo aktualne teme oziroma dileme. Prav tako bi računovodski strokovnjaki morali redno obnavljati in nadgrajevati obstoječe znanje v sklopu ustreznih izobraževanj. Pomembno bi bilo tudi poudarjati pomen etike in integritete v računovodski stroki ter o tem ustrezno podučiti tako obstoječe kot prihajajoče generacije računovodij. Izrednega pomena je tudi, da celotna organizacija deluje v skladu z etičnimi vrednotami, predvsem pa vodilni, saj predstavljajo zgled za zaposlene.

Kot glavni razlog za uporabo kreativnega računovodstva sem identificirala pritisk lastnikov in investitorjev po doseganju boljših poslovnih rezultatov. To je sicer razumljivo, bi pa po mojem mnenju poslovodstvo za doseg teh ciljev moralo uporabiti drugačne tehnike, kot sta na primer izboljšanje učinkovitosti procesov in gradnja na zadovoljstvu zaposlenih. Menim, da raznorazni razlogi za uporabo tehnik kreativnega računovodstva nikakor ne morejo upravičiti prirejanja računovodskih izkazov. Glede ločnice med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro pa menim, da v primerih manjših prilagajanj ta ni ravno jasna, saj ne

gre za kršenje zakonodaje, gre pa kljub temu za kršitev etičnih načel. Prav tako se uporabniki kreativnih računovodskih tehnik lahko nahajajo nekje vmes med ravnanjem v skladu z zakonodajo in poslovno prevaro, glede na to, da gre za sivo računovodsko področje. Če pa gre za prilagajanja v večjem obsegu, menim, da lahko postane ločnica jasnejša, saj takšna manipulacija prevzame prevarantske karakteristike.

Zaradi aktualnosti teme so rezultati empirično-raziskovalnega dela zanimivi tako za računovodsko stroko kot tudi za ostale organizacije in izobraževalne ustanove. Na podlagi rezultatov je bilo osvetljenih več problematik, ki sovpadajo z mnenjem stroke. Po mojem mnenju sta najpomembnejši predvsem splošna negativna konotacija kreativnega računovodstva ter nejasnost ločnice med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro. Menim, da lahko rezultati empirično-raziskovalnega dela služijo za razmislek o uvedbi morebitnih sprememb v izobraževalnem sistemu, kjer bi bodoče računovodje ustrezno podučili o vsebini kreativnega računovodstva in posledicah njegove uporabe. Prav tako dotični rezultati spodbujajo organizacije k uvedbi dodatnih izobraževanj na temo etike in integritete računovodskih strokovnjakov, vzpostavitvi dodatnih notranjih kontrol in njihovemu nadzoru ter vključitvi strokovnjakov v dodatna strokovna izobraževanja. V okviru nadaljnje raziskave na tem področju bi bilo zanimivo izvesti anketo, kjer bi sodelovali zgolj tisti računovodski strokovnjaki, ki so med svojim delom že uporabljali tehnike kreativnega računovodstva. V vzorec bi bili vključeni tako strokovnjaki uspešnih lokalnih podjetij kot tudi podjetij, ki so del multinacionalk. Na tak način bi pridobili dragocen vpogled v razmišljanje širšega nabora strokovnjakov iz različnih organizacijskih okolij, kjer bi bili osvetljeni tako motivi za uporabo kot tudi sam potek uporabe tehnik kreativnega računovodstva. Poglobljen predmet zanimanja bi bil tudi vidik etike in integritete, saj je glede na analizirano literaturo moč razbrati, da je to eden izmed glavnih zadržkov pri uporabi kreativnih računovodskih tehnik. Anketna vprašanja bi tako bila ciljno usmerjena k nadaljnji osvetlitvi problematike glede jasnosti ločnice med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro.

LITERATURA IN VIRI

1. Adámiková, E. & Čorejová, T. (2021). Creative Accounting and the Possibility of Its Detection in the Evaluation of the Company by Expert. *Journal of Risk and Financial Management*, 14(7), 1–12.
2. Agencija za javni nadzor nad revidiranjem. (brez datuma). *CEAOB*. Pridobljeno 27. decembra 2022 iz <https://www.anr.si/o-agenciji/mednarodno-sodelovanje/ceaob/>
3. Aghimien, P. (2010). The Impact of Sarbanes Oxley Act on International Accounting and Multinational Enterprises. *International Journal of Business, Accounting & Finance*, 4(2), 102–117.
4. Albitar, K., Gerged, A. M., Kikhia, H. & Hussainey, K. (2021). Auditing in times of social distancing: the effect of COVID-19 on auditing quality. *International Journal of Accounting & Information Management*, 29(1), 169–178.

5. Ali Shah, S. Z., Butt, S. A. & Bin Tariq, Y.(2011). Use or abuse of creative accounting techniques. *International Journal of Trade, Economics and Finance*, 2(6), 531–536.
6. Akpanuko, E. E. & Umoren, N. J. (2018). The influence of creative accounting on the credibility of accounting reports. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 16(2), 292–310.
7. Albrecht, W. S., Albrecht, C. & Albrecht, C. C. (2008). Current Trends in Fraud and its Detection. *Information Security Journal: A Global Perspective*, 17(1), 2–12.
8. Aljinović Barać, Ž. & Klepo, T. (2006). Features of accounts manipulations in Croatia. *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci, časopis za ekonomsku teoriju i praksu – Proceedings of the Faculty of Economics in Rijeka: Journal of Economics and Business*, 24(2), 273–290.
9. Amira, H. & Nuha, B. Q. (2019). The Impact of Conditional Conservatism on Creative Accounting: A Suggested Framework. *Risk Governance & Control: Financial Markets & Institutions*, 9(1), 33–44.
10. Anton, C. E. (2021). The Synergy between the Professional Judgment, Creativity in Accounting and Accounting Policies. *Bulletin of the Transilvania University of Brasov. Series V: Economic Sciences*, 14(1), 87–94.
11. Ardelean, A. (2013). Auditors' ethics and their impact on public trust. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 92, 55–60.
12. Association of Certified Fraud Examiners. (brez datuma). *CFE Credential*. Pridobljeno 26. novembra 2022 iz <https://www.acfe.com/cfe-credential>
13. Association of Certified Fraud Examiners – Slovenija. (brez datuma). *Drevo prevar*. Pridobljeno 19. novembra 2022 iz <https://www.acfe.si/drevo-prevar.html>
14. Association of Chartered Certified Accountants. (2012, avgust). *Closing the value gap: understanding the accountancy profession in the 21st century*. Pridobljeno 24. februarja 2023 iz <https://www.accaglobal.com/hk/en/technical-activities/technical-resources-search/2012/august/closing-the-value-gap.html>
15. Bajuk Mušič, A. (2013a, 25. april). Prevarantsko računovodsko poročanje. *IKS 05/2013*.
16. Bajuk Mušič, A. (2013b, 31. oktober). Popravek napake in sprememba računovodske ocene. *IKS 11/2013*.
17. Bakare, R. (2016). Creative Accounting: A White Knight or a Poison Pill? *International Journal of Sales, Retailing and Marketing*, 5(4), 73–77.
18. Balaciu, D. & Pop, C. M. (2008). Is Creative Accounting a Form of Manipulation? *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series*, 17(3), 936–941.
19. Balaciu, D. & Vladu, A. B. (2010). Creative Accounting – Players and Their Gains and Loses. *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series*, 19(2), 813–819.
20. Bartulović, M. (2021). Forensic accounting: state and development perspectives in the Republic of Croatia. *Journal of Forensic Accounting Profession*, 1(2), 48–63.
21. Beneish, M. D. (1999). The Detection of Earnings Manipulation. *Financial Analysts Journal*, 55(5), 24–36.
22. Bhasin, M. L. (2007). Forensic Accounting: A New Paradigm for Niche Consulting. *The Chartered Accountant*, 55(7), 1000–1010.

23. Bhasin, M. L. (2016). Survey of Creative Accounting Practices: An Empirical Study. *Wulfenia Journal*, 23(1), 143–162.
24. Boharu Mircea, M. R., Savu, A. C., Diana Bolcu, L. & Nicolice, D. (2022). Evolution and Professional Revolution for Accounting Professionals. *Valahian Journal of Economic Studies*, 13(1), 67–74.
25. Bolt-Lee, C. E. & Kern, S. (2015). Highlights of fraud research. *Journal of Accountancy*, 220(5), 40–45.
26. Brink, A. G., Jordan Lowe, D. & Victoravich, L. M. (2013). The Effect of Evidence Strength and Internal Rewards on Intentions to Report Fraud in the Dodd-Frank Regulatory Environment. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 32(3), 87–104.
27. Brody, R. G., Knight, R. C. & Nunez, J. N. (2020). Born and raised to be a fraudster. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 17(1), 46–58.
28. Carmichael, D. R. (2018). Audit Versus Fraud Examination: What's the Real Difference? *CPA Journal*, 88(2), 48–53.
29. Carozza, D. (2008, julij/avgust). *Fraud Magazine*. Identifying Psychopathic Fraudsters. Pridobljeno 25. februarja 2023 iz <https://www.fraud-magazine.com/article.aspx?id=404>
30. Cernușca, L. (2011). Ethics in Accounting: The Consequences of the Enron Scandal. *Agricultural Management / Lucrari Stiintifice Seria I, Management Agricol*, 13(3), 35–42.
31. Ciocan, C. C. (2018). Creative Accounting And Fraud: A Comparative Approach. *Management Strategies Journal*, 42(4), 157–163.
32. Comer, M. J. (2016). *Investigating Corporate Fraud*. London: Routledge.
33. Cugova, A. & Cug, J. (2020). Motivation for the use of creative accounting techniques in the conditions of the globalized business environment. *The 19th International Scientific Conference Globalization and its Socio-Economic Consequences 2019 - Sustainability in the Global-Knowledge Economy* (str. 1–8). Zilina: EDP Sciences.
34. Curtis, G. E. (2008). Legal and Regulatory Environments and Ethics: Essential Components of a Fraud and Forensic Accounting Curriculum. *Issues in Accounting Education*, 23(4), 535–543.
35. Curtis, M. B. & Taylor, E. Z. (2009). Whistleblowing in Public Accounting: Influence of Identity Disclosure, Situational Context, and Personal Characteristics. *Accounting & the Public Interest*, 9(1), 191–220.
36. De Jesus, T. A., Pinheiro, P., Kaizeler, C. & Sarmiento, M. (2020). Creative accounting or fraud? Ethical perceptions among accountants. *International Review of Management and Business Research*, 9(1), 58–78.
37. Dobaja, R. (2022, 25. maj). Analitična pristopa pri odkrivanju prevar v računovodskih izkazih. *IKS 06/2022*.
38. Dorminey, J. W., Fleming, A. S., Kranacher, M.-J. & Riley Jr., R. A. (2010). Beyond the Fraud Triangle. *The CPA Journal*, 80(7), 17–23.
39. Dorminey, J., Fleming, A. S., Kranacher, M.-J. & Riley Jr., R. A. (2012). The Evolution of Fraud Theory. *Issues in Accounting Education*, 27(2), 555–579.

40. Dimitrijevic, D., Jovkovic, B. & Milutinovic, S. (2021). The scope and limitations of external audit in detecting frauds in company's operations. *Journal of Financial Crime*, 28(3), 632–646.
41. Engelen, K. C. (2021). Germany's Wirecard Scandal: The largest accounting fraud in the country's postwar history. *The International Economy*, 35(1), 9–12.
42. Enofe, A. (2010). Reaping the Fruits of Evil: How Scandals Help Reshape the Accounting Profession. *International Journal of Business, Accounting and Finance*, 4(2), 53–69.
43. Erhan, L., Vrabie, V., Burlacu, G. & Sfeclă, M. (2018). From creative to fraud accounting. *Prospects of accounting development: the young researcher's view. Collection of articles* (str. 199–203). Chişinău: ASEM.
44. Faragalla, W. A. (2015). Creative Accounting Practices from the Accounting Professionals' Perspective. *Audit Financiar*, 13(127), 136–149.
45. Floştoiu, S. (2012). The Relationship between Internal Audit and Fraud. *Buletin Stiintific*, 17(1), 24–28.
46. Financier Worldwide Magazine. (2020, november). *Remote investigations during COVID-19*. Pridobljeno 21. januarja 2023 iz <https://www.financierworldwide.com/remote-investigations-during-covid-19#.Y8vGrXbMK3B>
47. Geng, X. & Fleming, A. S. (2021). Should I Blow the Whistle on My Boss? An Investigation of the Effects of Emotional Intelligence and Consequence Framing on the Subordinates' Whistleblowing Intentions. *Journal of Forensic Accounting Research*, 6(1), 291–312.
48. Glodstein, D. (2017). Beware, Your Employees Could Be Stealing. *Proceedings of the Northeast Business & Economics Association* (str. 117–119). Port Jefferson: Northeast Business & Economics Association.
49. Gorenc, M. (2019). Benford's Law As a Useful Tool to Determine Fraud in Financial Statements. *Management*, 14(1), 19–31.
50. Gornik-Tomaszewski, S. & McCarthy, I. N. (2005). Response to Corporate Fraud in the United States and Europe: Towards a Consistent Approach to Regulation. *Review of Business*, 26(2), 15–23.
51. Gudev, I. (2020). Creative Accounting – Definition, Types, Purposes and Impact on United Nations' Sustainable Development Goals. *Economic Alternatives*, 2, 328–341.
52. Guo Yuanyuan, S. & Pippin, S. E. (2022, februar). *The CPA Journal*. The Accounting Profession and the Pandemic. Temporary and Long-term changes. Pridobljeno 14. januarja 2023 iz <https://www.cpajournal.com/2022/02/23/the-accounting-profession-and-the-pandemic/>
53. Heltzer, W. & Mindak, M. (2021). COVID-19 and the Accounting Profession. *Journal of Accounting, Ethics and Public Policy*, 22(2), 151–205.
54. Houck, M. M., Kranacher, M.-J., Morris, B., Riley Jr., R. A., Robertson, J. & Wells, J. T. (2006). Forensic Accounting as an Investigative Tool. *The CPA Journal*, 76(8), 68–70.

55. Huber, W. D. (2017). Forensic Accounting, Fraud Theory, and the End of the Fraud Triangle. *Journal of Theoretical Accounting Research*, 12(2), 28–49.
56. Institute of Chartered Accountants of Scotland. (2021, 4. november). *Call for Chartered Accountants to build on position of trust and lead on future challenges*. Pridobljeno 24. februarja 2023 iz <https://www.icas.com/news/call-for-chartered-accountants-to-build-on-position-of-trust-and-lead-on-future-challenges>
57. International Ethics Standards Board for Accountants. (2021, september). *Handbook of the International Code of Ethics for Professional Accountants including International Independence Standards*. New York: International Federation of Accountants.
58. Investor.gov. (brez datuma). *Form 8-K*. Pridobljeno dne 24. decembra 2022 iz <https://www.investor.gov/introduction-investing/investing-basics/glossary/form-8-k>
59. Isai, V. & Hij, D. (2015). Fraud – Between Delinquency And Creative Accounting. *International Conference: Risk in Contemporary Economy* (str. 555–559). Galati: “Dunarea de Jos” University of Galati – Faculty of Economics and Business Administration.
60. Jabin, S. (2021). The Impact of Covid-19 on the accounting profession in Bangladesh. *The Journal of Industrial Distribution & Business*, 12(7), 7–14.
61. Jackson, S. B. & Pitman, M. K. (2001). Auditors and Earnings Management. *The CPA Journal*, 71(7), 38–44.
62. Jones, M. J. (2010). *Creative Accounting, Fraud and International Accounting Scandals*. Chichester: John Wiley & Sons.
63. Kamiński, R. (2014). Creative accounting does not need to equal falsification of accounts. *Journal of Economics World*, 2(4), 272–280.
64. Kassem, R. & Higson, A. (2012). The New Fraud Triangle Model. *Journal of Emerging Trends in Economics and Management Sciences*, 3(3), 191–195.
65. Kelly, K. & Murphy, P. R. (2021). Reducing Accounting Aggressiveness with General Ethical Norms and Decision Structure. *Journal of Business Ethics*, 170(1), 97–113.
66. KızıL, C., Muzır, E. & Yılmaz, V. (2021). Auditing Techniques to Minimize Accounting Related Fraud and Errors: A Qualitative Analysis with the Interview Method. *Emerging Markets Journal*, 11(1), 95–103.
67. Khaneja, S. & Bhargava, V. (2016). A comprehensive review of literature on creative accounting. *International Journal of Business Insights and Transformation*, 10(1), 46–60.
68. Khatri, D. K. (2015). Creative Accounting Leading to Financial Scams – Evidences from India and USA. *Journal of Accounting, Business and Management*, 22(2), 1–10.
69. KPMG. (2016). *Global profiles of the fraudster: Technology enables and weak controls fuel the fraud*. Pridobljeno 13. novembra 2022 iz <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/pdf/2016/05/profiles-of-the-fraudster.pdf>
70. Kuhn Jr., J. R. & Sutton, S. G. (2006). Learning from WorldCom: Implications for Fraud Detection through Continuous Assurance. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 3(1), 61–80.

71. Lacayo, R. & Ripley, A. (2002, 30. december). Persons of The Year 2002: The Whistleblowers. *TIME Magazine*. Pridobljeno dne 26. decembra 2022 iz <https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,1003998-1,00.html>
72. Lister, L. M. (2007). A practical approach to Fraud Risk. *Internal Auditor*, 64(6), 61–65.
73. Machen, M. J. & Richards, R. E. (2004). The Use of Fraud Examiners in the Battle Against Occupational Fraud and Abuse. *Journal of Investment Compliance (Euromoney)*, 5(3), 67–71.
74. Malhotra, A. K. (2013). Curbing Creative Accounting: Role & Effectiveness of Ethics. *International Journal of Finance & Policy Analysis*, 5(2), 15–26.
75. Mirdala, R., Mizdraković, V., Arežina, N. & Stefanović, D. (2014). Creative accounting: from creativity to misuse. *FINIZ 2014 - The Role of Financial Reporting in Corporate Governance* (str. 5–7). Beograd: Singidunum University.
76. Moldovan, R. L., Achim, S. A. & Bota-Avram, C. (2010). Fighting the Enemy of Fair View Principle – Getting to Know Creative Accounting. *Scientific Annals of the “Alexandru Ioan Cuza” University of Iasi: Economic Sciences Series*, 57, 51–61.
77. Möllers, T. M. J. (2021). The Wirecard Accounting Scandal in Germany, and How the Financial Industry Failed to Spot It. *International Lawyer*, 54(3), 325–360.
78. Nagle, B. M., Wasieleski, D. M. & Rau, S. (2012). The Impact of Ethical Tools on Aggressiveness in Financial Reporting. *Business & Society Review*, 117(4), 477–513.
79. Novalija, S. (2011). Forenzično Računovodstvo I Uticaj Kreativnog Računovodstva Na Finansijske Izvještaje. *II Međunarodna konferencija – Ekonomija integracija* (str. 567–585). Tuzla: Ekonomski fakultet u Tuzli.
80. Odar, M. (2013, 25. julij). Notranje računovodske kontrole. *IKS 08-09/2013*.
81. Odar, M. (2014, 25. december). Letno poročilo gospodarskih družb. *IKS 01/2014*.
82. Okarma, K. (2020). Creative accounting - innovation or fraud? *SPC Journal of Education*, 3(1), 32–35.
83. Olaniyan, N. O., Ekundayo, A. T., Oluwadare, O. E. & Bamisaye, T. O. (2021). Forensic Accounting as an Instrument for Fraud Detection and Prevention in the Public Sector: Moderating on Ministries, Departments and Agencies in Nigeria. *Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia*, 20(1), 49–59.
84. Olesen, T. (2022). The Birth of an Action Repertoire: On the Origins of the Concept of Whistleblowing. *Journal of Business Ethics*, 179(1), 13–24.
85. Omoregie, N. & Ebhodaghe, L. E. (2012). The Effects of Accounting Scandals on Public Confidence in Financial Reports. *International Journal of Governance and Development*, 1(2), 92–97.
86. Özcan, A. (2018). The Use of Beneish Model in Forensic Accounting: Evidence from Turkey. *Journal of Applied Economics & Business Research*, 8(1), 57–67.
87. Owen Brown, J., Hays, J. & Stuebs Jr., M. T. (2016). Modeling Accountant Whistleblowing Intentions: Applying the Theory of Planned Behavior and the Fraud Triangle. *Accounting and the Public Interest*, 16(1), 28–56.

88. Poje, T. & Zaman Groff, M. (2021). Mapping Ethics Education in Accounting Research: A Bibliometric Analysis. *Journal of Business Ethics*, 179(2), 451–472.
89. Popescu, L. M. & Nişulescu, I. (2014). Creative Accounting versus Fraud. *SEA - Practical Application of Science*, 2(3), 59–64.
90. PriceWaterhouseCoopers. (2022). *PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey 2022. Protecting the perimeter: The rise of external fraud*. Pridobljeno 12. oktobra 2022 iz <https://www.pwc.com/gx/en/forensics/gecsm-2022/PwC-Global-Economic-Crime-and-Fraud-Survey-2022.pdf>
91. Prusnik, M. (2014, 27. marec). Zakaj in kako podjetja uravnava dobiček. *IKS 04/2014*.
92. Rada, D. (2014). Creative Accounting and Tax Evasion. *Analele Universitatii "Eftimie Murgu" Resita. Fascicola II. Studii Economice* (str. 315–319). Pridobljeno dne 26. decembra 2022 iz https://www.researchgate.net/profile/Yordanka-Yorgova/publication/269808733_Application_of_the_Resource-Based_Strategy_in_Bulgarian_Companies_Empirical_Evidences/links/5496acfa0cf20f487d3027ba/Application-of-the-Resource-Based-Strategy-in-Bulgarian-Companies-Empirical-Evidences.pdf
93. Rezaee, Z. (2004). Restoring public trust in the accounting profession by developing anti-fraud education, programs, and auditing. *Managerial Auditing Journal*, 19(1), 134–148.
94. Reinstein, A. & Weirich, T. R. (2002). Accounting issues at Enron. *The CPA Journal*, 72(12), 20–25.
95. Remeniarić, B., Kenfelja, I. & Mijoč, I. (2018). Creative accounting – Motives, techniques and possibilities of prevention. *Ekonomski Vjesnik*, 31(1), 193–199.
96. Rockness, H. & Rockness, J. (2005). Legislated Ethics: From Enron to Sarbanes-Oxley, the Impact on Corporate America. *Journal of Business Ethics*, 57(1), 31–54.
97. Schott Karr, S. (2004). Accounting School Gets an Ethics Makeover. *Financial Executive*, 20(4), 28–30.
98. Serag, A. A. E. M. & Daoud, M. M. (2021). Remote Auditing: An alternative approach to face the internal audit challenges during the COVID-19 pandemic. *Atasu Journals*, 25(5), 228–259.
99. Shapiro, D. M. (2011). Better understanding accounting fraud. *Journal of Corporate Accounting & Finance*, 22(4), 61–64.
100. Tschakert, N., Needles Jr., B. & Holtzblatt, M. (2016). The red flags of FRAUD: Internal auditors' knowledge of the business makes them ideal candidates to detect unethical behaviors. *Internal Auditor*, 73(5), 60–65.
101. Uşurelu, V. I., Marin Nedelcu, M., Danailă Andrei, A. E. & Loghin, D. (2010). Accounting Ethics – Responsibility Versus Creativity. *Annals of the University of Petrosani Economics*, 10(3), 349–356.
102. Vousinas, G. L. (2019). Advancing theory of fraud: the S.C.O.R.E. model. *Journal of Financial Crime*, 26(1), 372–381.
103. Vukoja, A. (2020). Pravljenje Manipulacija Metodama Kreativnog Računovodstva i Forenzika Njihovog Otkrivanja. *Poslovni Konsultant*, 12(93), 35–46.

104. White, G. B. & White, M. J. (2006). Perceptions Of Accountants: What Are They After Enron And Worldcom? *Journal of College Teaching & Learning*, 3(11), 71–75.
105. Wiesenfeld, J. (2020, 5. oktober). COVID-19 challenges to forensic accounting. *Journal of Accountancy*. Pridobljeno 21. januarja 2023 iz <https://www.journalofaccountancy.com/newsletters/2020/oct/coronavirus-challenges-forensic-accounting.html>
106. Wolfe, D. T. & Hermanson, D. R. (2004). The Fraud Diamond: Considering the Four Elements of Fraud. *The CPA Journal*, 74(12), 38–42.
107. Zaman Groff, M. & Hočevár, M. (2009). Public oversight of the audit profession – Comparison of implemented practices in the EU and the U.S. *Uprava*, 7(3), 61–80.
108. Zekany, K. E., Braun, L. W. & Warder, Z. T. (2004). Behind Closed Doors at WorldCom: 2001. *Issues in Accounting Education*, 19(1), 101–117.
109. Zikmund, P. (2008). 4 steps to a Successful Fraud Risk Assessment. *Internal Auditor*, 65(1), 60–64.
110. Zuca, M. & Ioanăș, C. (2012). Embellishment of Financial Statements Through Creative Accounting Policies and Options. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 62, 347–351.

PRILOGE

Priloga 1: Formula za izračun M-vrednosti

Formula za izračun M-vrednosti po Beneishevem modelu (Özcan, 2018):

$$M\text{-vrednost (angl. Beneish M-score)} = -4,84 + 0,92 * DSRI + 0,528 * GMI + 0,404 * \\ AQI + 0,892 * SGI + 0,115 * DEPI - 0,172 * SGAI + 4,679 * TATA - 0,327 * LVGI$$

V model je vključenih naslednjih osem spremenljivk:

- DSRI: indeks obračanja in dnevi vezav terjatev (angl. Days' sales in receivables index);
- GMI: indeks bruto marže (angl. Gross margin index);
- AQI: indeks kakovosti sredstev (angl. Asset quality index);
- SGI: indeks rasti prodaje (angl. Sales growth index);
- DEPI: indeks amortizacije (angl. Depreciation index);
- SGAI: indeks prodajnih, splošnih in administrativnih stroškov (angl. Sales, general and administrative expenses index);
- LVGI: indeks vzvoda (angl. Leverage index);
- TATA: celotna vrednost časovnih razmejitev do vrednosti celotnih sredstev (angl. Total accruals to total assets).

Priloga 2: Anketni vprašalnik – 1ka

Pozdravljeni,

sem Tina Štih, študentka magistrskega programa na Ekonomski fakulteti v Ljubljani, smer Računovodstvo in revizija. Lepo vas naprošam za sodelovanje v anketi, saj boste s tem pripomogli k izrisu zaznave ločnice med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro. Anketa je sestavljena iz treh sklopov, in sicer se prvi sklop navezuje na zaznavo kreativnega računovodstva, drugi na zaznavo poslovne prevare ter zadnji na zaznavo ločnice med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro. Predviden čas reševanja ankete je 10 minut, vaši odgovori pa so popolnoma anonimni in bodo uporabljeni zgolj za raziskovalne namene.

Najlepša hvala že vnaprej za vaše sodelovanje.

Lep pozdrav

Tina Štih

SKLOP A – ZAZNAVA KREATIVNEGA RAČUNOVODSTVA

1. Na kaj najprej pomislite ob pojmu kreativno računovodstvo – na računovodsko delovanje znotraj zakonodajnih okvirov ali zunaj njih?
 - a) *Delovanje znotraj zakonodajnih okvirov.*
 - b) *Delovanje zunaj zakonodajnih okvirov.*
 - c) *Nisem prepričan/-a.*

2. Ali menite, da v praksi veliko računovodij uporablja tehnike kreativnega računovodstva?
 - a) *Da.*
 - b) *Ne.*
 - c) *Nisem prepričan/-a.*

3. Ali menite, da računovodje v primeru uporabe tehnik kreativnega računovodstva te tehnike uporabljajo samoiniciativno ali zaradi morebitnih pritiskov nadrejenih?
 - a) *Samoiniciativno.*
 - b) *Zaradi pritiskov nadrejenih.*
 - c) *Nisem prepričan/-a.*

4. Ali ste tudi vi kdaj v okviru svojega dela uporabljali tehnike kreativnega računovodstva?
 - a) *Da.*
 - b) *Ne.*
 - c) *Nimam delovnih izkušenj na računovodskem področju.*

d) *Ne želim odgovoriti.*

4.1 Ali ste tehnike kreativnega računovodstva uporabljali samoiniciativno ali zaradi pritiskov nadrejenih?

a) *Samoiniciativno.*

b) *Zaradi pritiskov nadrejenih.*

4.2 Kaj je bila vaša motivacija za uporabo tehnik kreativnega računovodstva?

a) *Finančna motivacija.*

b) *Strah pred izgubo službe.*

c) *Drugo.*

5. Pri vsaki izmed spodnjih definicij kreativnega računovodstva opredelite vaše strinjanje s trditvijo (1 – sploh se ne strinjam, 2 – se ne strinjam, 3 – niti se ne strinjam niti se strinjam, 4 – se strinjam, 5 – popolnoma se strinjam).

a) *Kreativne tehnike računovodenja lahko obravnavamo kot sporne, saj preoblikujejo dejanska stanja v želena in na podlagi tega kršijo etične norme, saj zavajajo uporabnike računovodskih izkazov.*

b) *Kreativno računovodstvo lahko obravnavamo kot inovativni pristop znotraj zakonodajnih okvirjev, s pomočjo katerega lahko na primer ugotovimo, kako upravljati vire na najučinkovitejši način za povečanje uspešnosti.*

c) *Večinoma kreativnega računovodstva ni mogoče opredeliti kot prevarantskega, saj ne krši zakona oziroma računovodskih standardov, temveč zgolj izkorišča luknje v zakonu.*

6. Ali menite, da spodnji dejavniki prispevajo k večji uporabi kreativnega računovodstva (1 – sploh se ne strinjam, 2 – se ne strinjam, 3 – niti se ne strinjam niti se strinjam, 4 – se strinjam, 5 – popolnoma se strinjam)?

a) *Zakonodaja ne definira vseh možnih scenarijev, kar dopušča prostor za različne interpretacije zakonodajnih predpisov.*

b) *Nezadostna ureditev oziroma dvoumnost pravil, ki so jih sprejela združenja oziroma odbori na računovodskem področju.*

c) *Nezadostna informiranost računovodij, kar lahko vodi v zlorabo zakonodajnih predpisov iz malomarnosti.*

d) *Pomanjkanje etike računovodskih strokovnjakov.*

e) *Pomanjkanje oziroma šibkost notranjih kontrol.*

SKLOP B – ZAZNAVA POSLOVNE PREVARE

1. Ali menite, da lahko poslovno prevaro obravnavamo kot aktivnost, ki namerno krši zakone?
 - a) *Da.*
 - b) *Ne.*
 - c) *Nisem prepričan/-a.*

2. Kdo je po vašem mnenju najpogostejši krivec za izvedbo prevare?
 - a) *Zaposleni v organizaciji.*
 - b) *Zunanji storilci.*
 - c) *Nisem prepričan/-a.*

3. Ali menite, da izmed tistih prevarantov, ki so zaposleni v organizaciji, večina zaseda višje funkcije, kot so na primer direktorji in člani posloводства?
 - a) *Da.*
 - b) *Ne.*
 - c) *Nisem prepričan/-a.*

4. Kateri izmed spodnjih pritiskov je po vašem mnenju najpogostejši razlog za izvedbo prevare?
 - a) *Pritiski, vezani na finančne potrebe.*
 - b) *Potreba po poročanju boljših poslovnih rezultatov.*
 - c) *Izziv, kako premagati sistem.*
 - d) *Drugo.*

SKLOP C – ZAZNAVA LOČNICE MED KREATIVNIM RAČUNOVODSTVOM IN POSLOVNO PREVARO

1. Ali menite, da je ločnica med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro jasna in nedvoumna?
 - a) *Da.*
 - b) *Ne.*
 - c) *Nisem prepričan/-a.*

2. Pri vsakem izmed spodnjih primerov označite, ali menite, da gre v tem primeru za uporabo tehnike kreativnega računovodstva ali poslovno prevaro (1 – kreativno računovodstvo, 2 – poslovna prevara, 3 – nisem prepričan/-a).
- a) *Napihovanje oziroma zniževanje dobičkov oziroma sredstev z namenom predstavitve želenega finančnega položaja organizacije (angl. window dressing).*
 - b) *Glajenje prihodkov, kjer gre za zmanjševanje nihanja prihodkov med obdobji.*
 - c) *Nepravilna časovna umestitev pripoznavanja prihodkov.*
 - d) *Navidezna prodaja.*
 - e) *Lažno povečanje oziroma zmanjšanje stroškov.*
 - f) *Uravnavanje dobička.*
 - g) *Namerna opustitev razkritij v računovodskih izkazih oziroma pojasnilih k njim.*
3. Ali menite, da splošna javnost in deležniki večinoma zaupajo v resničnost in poštenost računovodskih izkazov?
- a) *Da.*
 - b) *Ne.*
 - c) *Nisem prepričan/-a.*
4. Ali menite, da spodnji dejavniki vplivajo na zaupanje v resničnost in poštenost računovodskih izkazov?
- a) *Vpletenost zunanje revizije.*
 - b) *Ustrezna izobraževanja in usposabljanja zaposlenih.*
 - c) *Profesionalno vedenje računovodij.*
 - d) *Etična drža in integriteta računovodij.*
 - e) *Sposobnost kritičnega razmišljanja računovodij.*

Spol:

- a) moški
- b) ženski

Starost:

- a) 25 let ali manj
- b) 26–35 let
- c) 36–45 let
- d) 46–55 let
- e) 55 let ali več

Vrsta izkušenj z računovodskega področja:

- a) študent/-ka smeri Računovodstvo in revizija
- b) zaposlen/-a na računovodskem področju
- c) zaposlen/-a na revizijskem področju
- d) zaposlen/-a na drugem področju

Delovne izkušnje na računovodskem področju:

- a) brez izkušenj
- b) do 5 let
- c) 5–15 let
- d) 15–25 let
- e) 25 let ali več

Dosežena stopnja formalne izobrazbe:

- a) I. ali II.
- b) III. ali IV.
- c) V.
- d) VI./1. ali VI./2.
- e) VII.
- f) VIII./1. ali VIII./2.

Priloga 3: Intervju z računovodjo

1. Za začetek bi vas prosila, da na kratko opišete svoje izkušnje na računovodskem področju in razloge za izbiro računovodskega poklica.

Za delo na računovodskem področju sem se odločila, ker me veseli delo s številkami. Že med študijem je bilo računovodstvo področje tisto, ki me je najbolj pritegnilo in na katerem sem želela zgraditi svojo karierno pot. Med študijem sem kot študentka delala v računovodskem servisu, po končanem študiju pa sem se zaposlila v mednarodnem podjetju.

2. Koliko let izkušenj imate na računovodskem področju?

Več kot 5 let izkušenj.

3. Kakšen je vaš pogled na kreativno računovodstvo?

Zdi se mi, da imajo ljudje na splošno negativno mnenje glede kreativnega računovodstva, ker človek takoj pomisli na prirejanje informacij, na nekaj, kar se verjetno ne bi smelo delati. Je pa po mojem mnenju dosti odvisno od tega, kako se v finančnem oddelku interpretira zakonodajo. Tisti, ki imajo zadostne izkušnje, tudi vedo, kje so možni manjši kozmetični popravki, ne da bi kršili zakone.

4. Ali menite, da je etično sporno?

Kreativno računovodstvo pač temelji na prosti interpretaciji zakonodaje in iskanju potencialnih lukenj v njej. Menim pa, da že to, da iščeš luknje v zakonu, pove dosti o etičnosti tvojega ravnanja. Lahko bi rekla, da je v neki meri kreativno računovodstvo etično sporno, je pa vse odvisno od obsega in tega, na kakšen način uporabljaš kreativnost. Smo spet pri interpretaciji, nekatere stvari so pač subjektivne. Sploh kakšne ocene.

5. Ali ste na svoji karierni poti kdaj uporabljali takšne tehnike?

Ne, nisem jih uporabljala.

6. Ali menite, da veliko računovodij uporablja kreativne tehnike?

Bi bolj rekla, da je več takih, ki se jim takšno početje ne zdi v redu. Je pa zdaj verjetno več tega kot pred nekaj leti – zaradi posledic covid-19 in vojne v Ukrajini. Zaradi naraščajočih stroškov se bo verjetno kakšno podjetje znašlo v težavah in bo prišlo na idejo, da bi lahko malo »sfriziralo« bilance. Za določena podjetja so oziroma bodo to res težki časi.

7. Ali menite, da računovodje kreativne tehnike uporabljajo samoiniciativno?

Sigurno jih kakšen uporablja tudi samoiniciativno, vendar bi rekla, da večina takšnih idej zraste na zelniku vodilnih. Oni imajo navsezadnje tudi večji finančni interes, ker so udeleženi

v dobičku. Boljši poslovni rezultati lahko pomenijo tudi izplačilo dodatnih bonusov oziroma nagrad.

8. Katera kategorija je po vašem mnenju najbolj na udaru za uporabo kreativnega računovodstva?

Bi rekla, da stroški, ker se po mojem mnenju lahko dosti zmanipulirajo. Lahko jih prepoznaš v drugih obdobjih in s tem uravnavaš dobiček, torej jih nižaš oziroma višaš. Takšen primer so tudi rezervacije. Če veš, da se bo nekaj zgodilo, moraš oblikovati rezervacije, lahko pa, da jih tudi ne, če je interes posloводства višji dobiček. Tipičen primer rezervacij so na primer odprte tožbe, kjer je treba oblikovati rezervacije, če je verjetnost za izgubo tožbe več kot 50-%.

9. Ali menite, da je ločnica med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro jasna in nedvoumna?

Vse je odvisno od tega, s katerega zornega kota gledaš. Podporniki kreativnega računovodstva bi rekli, da je ločnica jasna, nasprotniki ravno obratno. Osebnostno bi rekla, da ni ravno jasna. Ta tema je dosti kontroverzna. Se mi zdi, da gre pri kreativnem računovodstvu za sivo področje, kjer se lahko dosti stvari tolerira, češ da ne gre za kršitev zakonodaje. So pa tukaj tudi etični problemi, ki niso zanemarljivi.

10. Sta po vašem mnenju etika in integriteta računovodij na dovolj visokem nivoju?

Bi želela misliti, da ja. Ljudje, ki se odločajo za ta poklic, bi morali imeti visoke etične vrednote in bi morali delati tisto, kar je prav, in ne tisto, kar se od njih pričakuje. Je pa po mojem mnenju tudi problem, ker določeni niso zadosti podkovani na računovodskem področju in lahko pride zaradi tega tudi do nenamernih napak. Posledice pa so lahko kar hude. Je pa verjetno pri kakšnih finančnih motivih prehud, da bi se lahko uprli. Dosti ljudi je zelo pohlepni.

11. Ali menite, da splošna javnost in deležniki v povprečju zaupajo organizacijam, da so njihovi računovodski izkazi resnični in pošten prikaz informacij?

Se mi zdi, da ja. Vsaj večinoma. Predvidevam, da so zaradi velikih računovodskih škandalov večinoma pripravljavci in pregledovalci, tukaj mislim na revizorje, bolj skrbni in kritični glede določenih stvari. Po mojem mnenju se je okrepilo tudi zavedanje glede posledic, ki so lahko izredno hude.

Priloga 4: Intervju s finančnim kontrolorjem

1. Za začetek bi vas prosila, da na kratko opišete svoje izkušnje in razloge za izbiro poklica v financah.

Svojo poklicno pot sem začel z delom v računovodstvu kot asistent, kasneje pa sem napredoval na pozicijo finančnega kontrolorja in v tej panogi vztrajam še danes. Za ta poklic sem se odločil, ker rad delam s številkami. Prav tako tudi rad preverjam stvari in pripravljam razne projekcije za prihodnost.

2. Koliko let delovnih izkušenj imate na tem področju?

Približno 15 let.

3. Opišite, prosim, svoje tipične delovne naloge.

Moje tipične naloge zajemajo spremljanje stroškov in fakturiranih prihodkov ter nadzor nad pravilnim knjiženjem v glavni knjigi. Spremljam tudi spremembe v prodaji ter pripravljam raznorazna finančna poročila in projekcije.

4. Ali ste v sklopu svojega dela kdaj naleteli na kakšne računovodske nepravilnosti in kako ste to urejali?

Seveda, vsak se kdaj zmoti. Do zdaj je vedno šlo ali za površnost ali pa za pomanjkanje računovodskega znanja. Takšne napake potem računovodje rešujejo večinoma s preknjiževanji oziroma storniranjem transakcij in ponovnim knjiženjem. Ko to uredijo, jaz nato še enkrat preverim, ali je bilo pravilno popravljeno.

5. Kakšen je vaš pogled na kreativno računovodstvo?

Nisem podpornik. Takšno početje se mi ne zdi v redu, ker gre navsezadnje pri tem za spremembo dejanskih, realnih stanj. Se mi zdi, da je ustvarjalnost na splošno dobra stvar, vendar ne v računovodstvu. Računovodske informacije morajo prikazovati realno, pošteno stanje in ne tega, kar si želi prikazati poslovodstvo. Oni imajo pač včasih svoje interese. Treba se je zavedati, da se uporabniki objavljenih izkazov zanašajo na pravilnost teh informacij. Tukaj je pomembna tudi revizorjeva vloga, da prepoznajo kreativne tehnike in zahtevajo popravke.

6. Če bi opazili, da vaš sodelavec v računovodstvu uporablja sporne računovodske tehnike, ali bi to prijavili ustrezni osebi znotraj organizacije?

Seveda bi prijavil, ker ne bi želel biti soodgovoren za takšno početje. Navsezadnje le jaz preverjam knjiženja in potrjujem, da so pravilna.

7. Ali menite, da računovodje kreativne tehnike uporabljajo samoiniciativno?

Najverjetneje ne. Ker pride s tem tudi veliko tveganje. Navsezadnje le moraš imeti neko podporo v ozadju, ker pridejo nepravilnosti slej ko prej na plano. Verjetno dobijo usmeritve od svojih šefov. Potem pa je od računovodje odvisno, ali podleže pritiskom. Verjetno kakšnega zamika tudi finančna nagrada, lahko pa, da si preprosto ne upa nasprotovati šefu, saj se boji za svojo službo.

8. Katera kategorija je po vašem mnenju najbolj na udaru za uporabo kreativnega računovodstva?

Nižanje oziroma povečevanje stroškov, odvisno od tega, kaj želi podjetje doseči. Mislim, da je to najpogostejša kategorija. Obstaja pa tudi situacija, ko podjetje na primer v določenem obdobju ne pripozna stroškov, ampak jih prestavi v naslednje obdobje. To je po mojem mnenju najpogosteje ob zaključkih leta, ko na primer nekdo dejansko decembrski strošek neupravičeno prestavi v januar naslednje leto.

9. Ali menite, da je ločnica med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro jasna in nedvoumna?

Ne, je pa kreativno računovodstvo po mojem zelo sporno. Se mi pa zdi, da je na splošno večja toleranca za kreativno računovodstvo, ker se uporabniki še vedno gibljejo znotraj zakonodajnih okvirjev, čeprav so včasih že zelo na meji prevarantskih aktivnosti. Odvisno, koga vprašate. Tisti, ki uporabljajo tehnike kreativnega računovodstva, v tem ne vidijo nič slabega in bi se jim vaše vprašanje verjetno zdelo zelo čudno. Če bi vprašali podpornike kreativnega računovodstva, bi vam verjetno suvereno odgovorili, da je meja med kreativnim računovodstvom in prevaro zelo jasna.

10. Sta po vašem mnenju etika in integriteta računovodij na dovolj visokem nivoju?

Se mi zdi, da ja, vsaj pri večini, ker se je na primer zaradi škandalov, kot je Enron, na splošno dalo večji poudarek nadzoru finančnih transakcij. Tudi revizorji so zaradi tega bolj pod drobnogledom in so verjetno še bolj pozorni na sporne prakse. Je pa tudi pomembno, da so v podjetjih zaposleni izkušeni in kompetentni računovodje ter da so tudi vodilni zgled zaposlenim na področju etike in integritete. Da je na splošno celotna organizacijska kultura takšna.

11. Ali menite, da splošna javnost in deležniki v povprečju zaupajo organizacijam, da so njihovi računovodski izkazi resničen in pošten prikaz informacij?

No, vedno obstajajo skeptiki. Načeloma pa bi rekel, da je zaupanje na splošno prisotno, vsaj v večji meri. Treba je imeti v mislih, da obstajajo tako interne kot zunanje kontrole. Tudi zunanji revizorji so že tako pozorni na določene stvari, kjer bi lahko prišlo do kakšnih

manipulacij. Navsezadnje je to velika odgovornost, da se podpišeš pod pripravljeno letno poročilo, in menim, da se tega tudi zavedajo.

Priloga 5: Intervju s finančnim direktorjem

1. Za začetek bi vas prosila, da na kratko opišete svoje izkušnje na finančnem področju ter razloge za izbiro vašega poklica.

Po končanem študiju sem začel z delom v večji revizijski družbi kot asistent, kjer sem kasneje napredoval tudi na višje pozicije. Zdaj sem že nekaj let v vlogi finančnega direktorja v mednarodnem podjetju.

2. Koliko let izkušenj imate na finančnem področju?

Več kot 10 let. Kot revizor skoraj 10 let in zdaj že nekaj let kot finančni direktor.

3. Kakšen je vaš pogled na kreativno računovodstvo?

Pri kreativnem računovodstvu gre za manipulacijo računovodskih izkazov. Podjetje želi s tem prikazati zeleno sliko poslovanja. Bodisi zaradi investitorjev, lastnih finančnih motivov poslovanja ali drugih razlogov. Kot bivši revizor lahko rečem, da je takšno početje sporno in se ne sme odobriti v primeru, da to opaziš med revizijo.

4. Ali menite, da je etično sporno?

Seveda je etično sporno. Gre za manipulacijo, zavajanje. Uporabniki računovodskih izkazov zaupajo revidiranim izkazom podjetij in na podlagi teh sprejemajo odločitve. Tukaj gre lahko za investitorje, kupce, dobavitelje, iskalce zaposlitve in tako naprej. Zato je tudi velika odgovornost na revizorjih, da ugotovijo takšne prakse in da ne odobrijo takšnih izkazov.

5. Ali ste med svojo karierno potjo kdaj opazili uporabo takšnih tehnik?

So tudi že bili primeri, vendar nič kaj drastičnega. Kot sem že prej omenil, se v primeru ugotovitve takšnih izkazov ne sme odobriti.

6. Ali menite, da veliko računovodij uporablja kreativne tehnike?

Menim, da je takih bolj malo. Včasih je lahko razlog za ugotovljena odstopanja tudi v pomanjkanju znanja in izkušenj računovodij. Ni vedno nujno, da gre za namerna dejanja. Ravno zato je pomembno, da so računovodje izobraženi in da se konstantno izobražujejo. Tudi zakonodaja se spreminja in razna priporočila, zato so nujni branje strokovnih revij in člankov ter udeležbe na relevantnih izobraževanjih.

7. Ali menite, da računovodje kreativne tehnike uporabljajo samoiniciativno?

Niti ne, ker verjetno ni zadostnega finančnega motiva. Verjetno ideja največkrat pride s strani poslovanja zaradi potrebe po poročanju boljših finančnih rezultatov. Oni imajo v vsem tem večji interes. Na podlagi boljših rezultatov si lahko izplačujejo višje bonuse,

kompenzacije, nagrade. Prav tako so potem zadovoljni investitorji, poslovodstvo izpade kot odlično in tako naprej.

8. Katera kategorija je po vašem mnenju najbolj na udaru za uporabo kreativnega računovodstva?

Najpogostejše kategorije za manipulacijo so definitivno rezervacije, stroški in prihodki. Pri rezervacijah se lahko dosti manipulira, ker ni točno znano, koliko bo dejansko teh stroškov. To je precej subjektivna postavka. Pri stroških gre lahko za zviševanje oziroma zniževanje stroškov, prestavljanje stroškov v prihodnja obdobja itd. Podobno je tudi pri prihodkih. Problem je lahko časovna komponenta, torej kdaj pripoznaš prihodke, ali jih pripoznaš v pravem trenutku. Lahko jih pripoznaš prehitro, lahko prepočasi. Lahko jih znižuješ ali zvišuješ, jih daš na primer na lager za prihodnje obdobje, če so projekcije, da bo slabo leto. Tukaj se lahko res dosti manipulira, zato moraš kot revizor podrobno pogledati te postavke, da ni slučajno kakšnih odstopanj. Pomembno je tudi, da dobiš ustrezna zagotovila s strani poslovodstva revidiranega podjetja.

9. Ali menite, da je ločnica med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro jasna in nedvoumna?

Kreativno računovodstvo se vseeno giblje znotraj zakonodajnih okvirjev, pri prevari pa tega ne moremo reči. Vendar to vseeno ne pomeni, da je uporaba kreativnega računovodstva etična, ker ni. Kot sem že prej omenil, revizorji ne smemo potrditi takšnih izkazov. Za odkrivanje prevar pa so bolj usposobljeni forenzični računovodje in preiskovalci prevar. Mi izberemo samo vzorce in na podlagi tega presodimo, ali gre za resničen in pošten prikaz informacij. Za odkrivanje prevare pa nimamo pristojnosti, lahko zgolj podamo svoj sum.

10. Sta po vašem mnenju etika in integriteta računovodij na dovolj visokem nivoju?

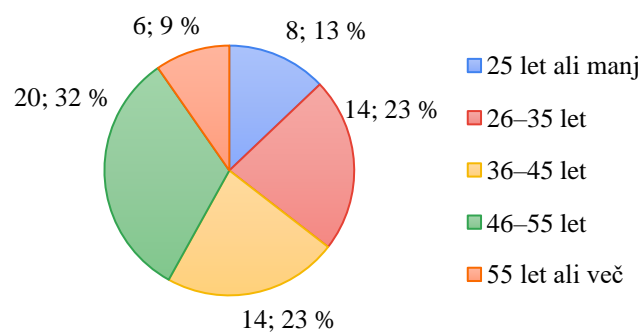
To je odvisno od posameznika. Večina verjetno ima etične vrednote in integriteto na mestu. Menim pa, da je to tudi dosti odvisno od nadrejenih in celotne organizacijske klime. Če na primer opaziš, da se poslovodstvo ne drži tega, verjetno sčasoma tudi ti postaneš bolj nagnjen k takšnemu obnašanju, ker je to v tej organizaciji sprejemljivo.

11. Ali menite, da splošna javnost in deležniki v povprečju zaupajo organizacijam, da so njihovi računovodski izkazi resničen in pošten prikaz informacij?

Mislim, da ja. Glede na to, da računovodske izkaze revidirajo usposobljeni strokovnjaki, torej revizorji, verjetno obstaja dokaj visoka stopnja zaupanja v takšne izkaze. Prav tako imamo Agencijo za nadzor nad revidiranjem, ki preverja delo zunanjih revizorjev. To po mojem mnenju še dodatno vpliva na zaupanje ljudi v objavljene izkaze, ker vedo, da nekdo bdi nad njihovim delom.

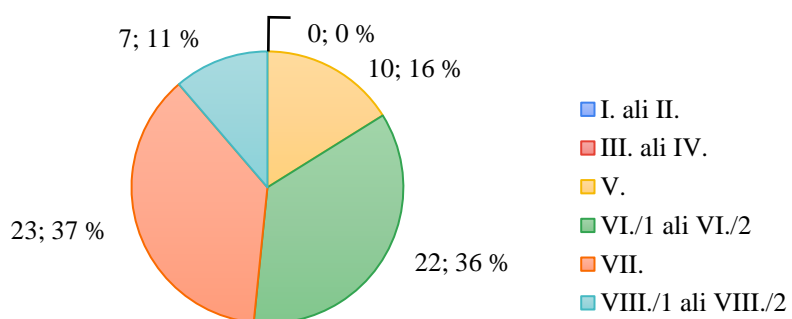
Priloga 6: Sodelujoči v anketi po starosti in stopnji izobrazbe

Slika 1: Sodelujoči v anketi po starosti

Vir: lastno delo.

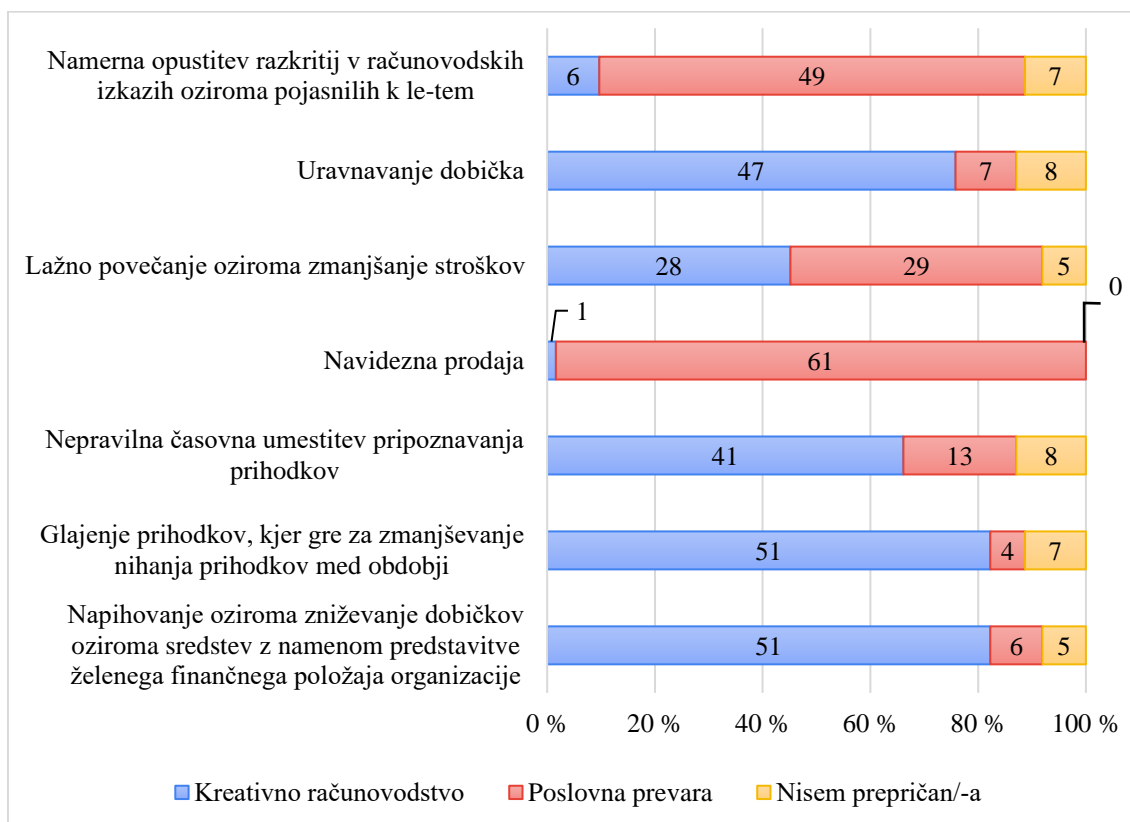
Slika 2: Sodelujoči v anketi po stopnji izobrazbe

Vir: lastno delo.

Priloga 7: Zaznava razlikovanja med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro

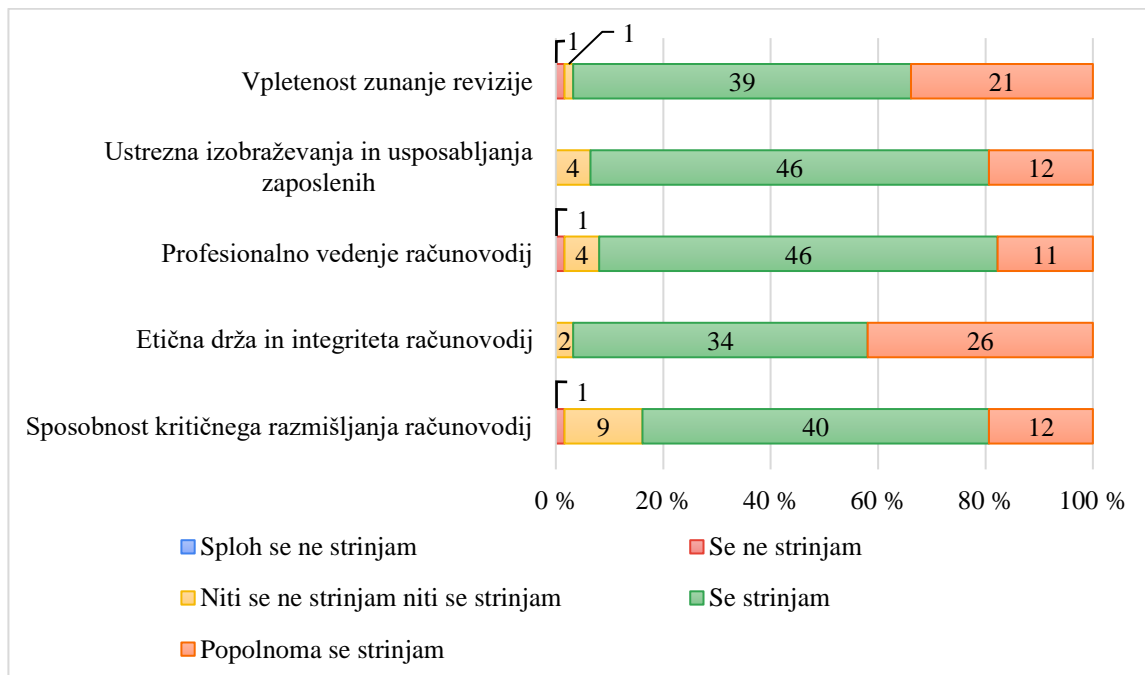
Slika 3: Zaznava razlikovanja med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro

Vir: lastno delo.

Priloga 8: Zaznava vpliva dejavnikov na zaupanje v resničnost in poštenost računovodskih izkazov

Slika 4: Zaznava vpliva dejavnikov na zaupanje v resničnost in poštenost računovodskih izkazov

Vir: lastno delo.

Priloga 9: Razlike med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro

Tabela 1: Razlike med kreativnim računovodstvom in poslovno prevaro

Kreativno računovodstvo	Poslovna prevara
Manipulacija računovodskih števil na podlagi izkoriščanja možnosti različne interpretacije zakonodaje in obstoja različnih načinov za reševanje računovodskih težav.	Negativno in nezakonito ravnanje.
Če obstaja več kot en način za rešitev težave, bo računovodja izbral tistega, ki vodi do zelenega rezultata posloводства.	Vključuje ponarejanje ali spreminjanje računovodskih evidenc in dokazov, na podlagi katerih so pripravljene računovodski izkazi.
Prerejanje resnične slike brez kršitve zakonodaje, kjer gre za etično sporno ravnanje.	Napačna razlaga oziroma namerna opustitev dogodkov, transakcij ali drugih pomembnih informacij v računovodskih izkazih.
Računovodski izkazi, pripravljene s pomočjo kreativnih tehnik, ne predstavljajo resnične, temveč zeleno sliko poslovanja organizacije.	Namerna napačna uporaba računovodskih politik v povezavi z vrednotenjem, pripoznavo, predstavitvijo ali opisom informacij.
Nabor tehnik za manipulacijo računovodskih izkazov z namenom prikaza privlačnejše podobe za investitorje oziroma potencialne investitorje.	Prevarantsko poročanje lahko izvira iz zunanjih ali notranjih pritiskov na posloводство za doseg predvidenega dobička.
Če se takšne tehnike uporabljajo v dobri veri, predstavljajo nepogrešljivo orodje za izdelavo in predstavitev natančne slike.	Vključuje napačne predstavitve bodisi zaradi prevarantskega računovodskega poročanja bodisi posledic poneverbe premoženja.

Prerejeno po Popescu & Nişulescu (2014).